

1942-ci il idi. Naxçıvanda idim. Dedilər ki, Hüseyn Cavidin oğlu burdadır. Onda onu əsgərlikdən buraxmışdılar Naxçıvana. Bir dəfə küçədə gələndə Ortoğrolu mənə göstərdilər. Əsgər geyimində idi, üzü çox solmuşdu, amma sifəti çox gözəl bir oğlan idi.

Heydər Əliyev

(1 9 1 9 - 1 9 4 3)

AZƏRBAYCANIN QEYRİ-MADDİ MƏDƏNİYYƏT ABİDƏLƏRİ VƏ ƏRTOĞROL CAVİD

on iki cildə

*Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin
22 aprel 2010-cu il tarixli 112s saylı
sərəncamı ilə nəşr olunur*

Redaksiya heyəti:

Mahmud Kərimov (*sədr*)
Gülbəniz Babaxanlı
Aybəniz Əliyeva

Teymur Kərimli
Məhərrəm Qasımlı
Fəridə Quliyeva

Layihənin müəllifi və tərtibçi:

Gülbəniz Babaxanlı

AZƏRBAYCANIN QEYRİ-MADDİ MƏDƏNİYYƏT ABİDƏLƏRİ VƏ ƏRTOĞROL CAVİD

səkkizinci cild

AZƏRBAYCAN DASTANLARI VƏ ƏRTOĞROL CAVİD

Tərtibçi və elmi redaktor: ***Gülbəniz Babaxanlı***

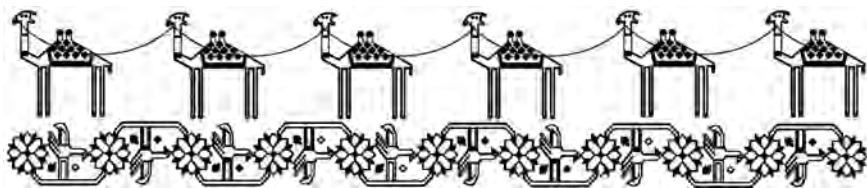
Azərbaycanın qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtoğrul Cavid.
On iki cildə. VIII cild. Azərbaycan dastanları və Ərtoğrul Cavid.
Bakı: Çaşqoğlu, 2011. – 216 səh.

Bu cildə 1938-40-cı illərdə toplanmış məhəbbət dastanları və həmin dastanlara Ə. Cavid tərəfindən yazılmış elmi rəylər yer almışdır.

Çap olunan materialların əlyazmaları Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin fondunda qorunub saxlanılır.

ISBN 978-9952-27-301-4

© Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi, 2011

BƏDİİ DƏYƏRİN MƏHƏK DAŞI

Seriyanın əvvəlki cildlərinə yazılmış ön sözlərdə dönə-dönə qeyd olunduğu kimi, Ərtoğrul Cavidin öz tədqiqatlarında ən yüksək önəm verdiyi elmi prinsiplərdən birini obyektivlik təşkil edir. Bu mənada, qarşımızdakı cildə yazılmış rəy də istisna deyildir. Məna və məzmun yeknəsəqliyini, təkrarçılığı dastanların ən böyük nöqsanı sayan gənc tədqiqatçı hər bir folklor örnəyində özünəməxsusluq, orijinallıq axtarır və bunu bir zərgər dəqiqliyi ilə aşkara çıxarmağa müvəffəq olur. Əlbəttə, aydındır ki, bu ona heç də asan başa gəlmir; bu tapıntının arxasında Ə. Cavidin gərgin axtarışlarını, çoxsaylı müqayisə və tutuşdurmalarını, eyni zamanda, bütün bu gərginliklər arasında, zalım zəmanənin seytnotunda vaxt tapıb özünün çoxyönlü elmi səviyyəsini günbəgün yüksəltməsini, informasiya və erudisiya dairəsini genişləndirməsini görməmək, qiymətləndirməmək, hörmət və minnətdarlıqla yanaşmamaq ən azı insafsızlıq olardı.

Araşdırdığı qovluğa daxil olan “Zinhar və Mahəfruz” dastanına da Ə. Cavid məhz yuxarıda göstərdiyimiz elmi prinsip və meyarlarla yanaşaraq, onun obyektiv qiymətini verməyə nail olmuşdur. Tədqiqatın əvvəlində dastanın məhəbbət mövzusunda yazılmasını və buna görə də bir çox təkrarlardan qaçmağın mümkün olmadığını göstərən gənc folklorşünas, bəzən adi gözlə görünməyəcək qədər kiçik detallara diqqət yetirməklə, əsərin orijinal, maraqlı, oxunaqlı

cəhətlərini üzə çıxarmağa nail olmuşdur. Burada onun diqqətini sehirli doğuluş motivindəki özünəməxsus detal cəlb etmişdir. Belə ki, əksər dastan və nağıllarımızda sehirli doğuluş bilavasitə dərvişin verdiyi almanın yeyilməsi nəticəsində baş tutursa, burada övladsız hökmdarın şikayətlərini dinləyən dərviş qəflətən yoxa çıxır və bir də gecə şikayətçinin yuxusuna girərək, onun diləyinin qəbul olunması müjdəsini verir.

Dastanların cəlbedici cəhətlərindən biri kimi xalq yumoruna, gülüş doğuran epizodlara yüksək qiymət verən Ə. Cavid, burada da təzə doğulmuş qəhrəmana ad qoyarkən yelbeyin qarıların komik planda təqdim edilməsini bədiiyyatı gücləndirən xüsusiyyət kimi razılıqla qeyd etmişdir.

Tədqiqatçıya görə, bir çox başqa dastanlarda qəhrəmanın qəfildən saz çalıb oxuması süni, göydəndüşmə təsir bağışladığı halda, bu folklor örnəyində öz məntiqi və təbii həllini tapmışdır. Əvəzində isə, əksər məhəbbət dastanlarının qəhrəmanları kimi Zinharın da passivliyi, sehirli qüvvələrə bel bağlaması və arxayın olması – Ə. Cavidin haqlı tənqidinə tuş gələn folklor özəllikləri kimi təqdim olunur.

Epik folklor nümunələrində geniş yer tutan fantastik elementlərdən də həddən artıq istifadə edilməsi, gənc folklor araşdırıcısının tənqidinə məruz qalan cəhətlərdəndir. Ümumiyyətlə, sağlam düşüncəli bir alim olaraq Ə. Cavid mistika, xurafat, illüziya kimi ünsürlərdən nağıl və dastanlarda mümkün qədər az istifadə olunmasının tərəfdarıdır. Məsələn, elə araşdırdığı dastanda haqq aşığı Zinharın öz məhəbbətinə qovuşması üçün əlini ağdan-qaraya vurmaması, bütün işləri onun əvəzinə ağ libaslı nurani qocaların görməsi və başqa oxşar fantastik elementlər, gənc alimin fikrincə, böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsinə mənfi təsir edərək, onları həyat fəallığından geri qoya bilər. Əgər

Ə. Cavid yaşasaydı və bu gün televiziya ekranlarını işğal etmiş saysız-hesabsız mistika və xurafat təbliğ edən filmləri görsəydi, görəsən nə deyərdi?

Dastanın epik hissəsi ilə yanaşı, mənzum parçalarını da nəzərdən keçirən Ə. Cavid, onlarda bir çox ahəng və vəzn-qafiyə xətləri aşkara çıxarsa da, həqiqi sənət örnəkləri olan poetik parçaların qiymətini verməyi də unutmamışdır.

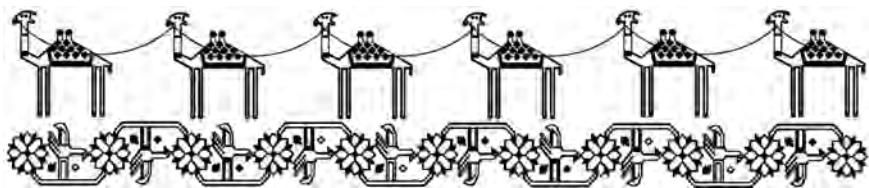
Folklor örnəklərimizin hərtərəfli bilicisi kimi, Ə. Cavid “Zinhar və Mahəfruz” dastanına yazdığı elmi rəydə də əsərin linqvistik xüsusiyyətlərini lakonik şəkildə təhlil edərək bir sıra maraqlı müqayisələr də aparmağa müvəffəq olmuşdur. Örnək üçün, “kəndimə darıldım” ifadəsinin “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında olduğunu araşdırıb üzə çıxarmasını göstərmək mümkündür.

Ə. Cavid bu rəyində də, istedadlı bir mətnşünas kimi katib xətlərinə diqqət yetirmiş və əsərin çapı zamanı onların islah edilməsini vacib saymışdır. Cild çapa hazırlanarkən onun bu tövsiyəsini nəzərə almışdır.

Seriyanın bu cildinə, Ə. Cavidin elmi rəylə təchiz etdiyi “Zinhar və Mahəfruz” dastanından başqa, əvvəlki qovluqlarda araşdırdığı bir sıra folklor örnəkləri də daxil edilmişdir ki, bu da seriyanın əhatə etdiyi cildlərin həcm mütənasibliyinin təmin edilməsi arzusundan irəli gəlmişdir.

Beləliklə də, bu cildə daxil olan “Mahmud və Nigar xanım”, “Şah Baba ilə Pəri xanım”, “Şah Səməd və Niyar xanım”, “Əsli və Kərəm” dastanları əvvəlki cildlərdə Ə. Cavidin yazdığı elmi məqalələrdə öz təhlilini və dəyərləndirilməsini tapmışdır. Yalnız həcmi həddən artıq yüklənməməsi üçün həmin əsərlərin bu cildə salınması məqsəduyğun sayıldı.

Gülbəniz BABAXANLI

Ərtoğrol Cavid

“Zinhar və Mahəfruz” haqqında

U nağıl da bir çoxları kimi sevgi temasına yazılmış. Temanın eyni olması ilə bir çox momentlər də eynidir. Mis:

Baş obrazın atası Şövkət paşa evladsızdır. O vəzir qiyafəsində öz yerlərini dolaşır. Yolda bir dərvişlə görüşür. Evinə aparır...

Burada eynilik pozulur, dərviş Şövkət paşanın evlad arzusunu bilincə, yox olur. Paşa yuxuda görür ki, dərviş duasının qəbul olmasını söylüyür. Bu səhnə başqa nağıllarda belə deyildir.

Uşağa ad qoyurkən dərviş yenə gəlir. Duyğuları oyanan Zinhar yuxuda Mahəfruzu sevir. Başqa nağıllarda, aşiq olmuş qəhrəmanın saz çalması süni isə burada çox təbiidir. Atası Şövkət paşa aşıqları yığıb, məclis qurmuşkən, Zinhar birisinin əlindən alıb, oxuyur.

Bəzi nağıllardakı özünü gözəl sayan, yüngülağıl qarıya istehza etmə burada da vardır.

Demək olar ki, nağılın kiçik bir hissəsi, az səhnələri başqadır, fərqlidir. Belə hallar sevgi nağıllarında çox-çox olur. Folklor nağıllarının əsas nümunələri ilə tanış olan adamın kiçik nağıllardan qaçması səbəbi də budur. Hadisələrdəki yeknəsəqlik ağırlıq törədir. Obrazlarda da soyuqluq, passivlik vardır.

Onlar yuxuda sevmək və sızlamaqdan başqa bir şey bilmirlər.

Şifahi ədəbiyyatda Molla Cumanın əsərlərində bu passivlik daha çox özünü göstərir. Qəhrəman işgüzar deyil, çətinə düşən kimi dua edir və nurani qoca, dərviş yaxud başqa birisi yardım edir.

“Zinhar və Mahəfruz” nağılının sonunda Mahəfruzun atası Hind padşahı onların hər ikisini məhbəsə atır. Nurani bir qoca kişi zühur edib, əlindəki çubuqla divarı yarıır, ağ atın üstündə göz açıb yumunca Zinharın vətəni Xorasana gətirir. Bu fantastika əsl xalq nağıllarında olmaz.

Bu kimi təsirlər nağılı quran aşiq yaxud danışan aşiq-dan alınır.

Məzmun etibarı ilə “Zinhar və Mahəfruz” nağılında çox elə böyük originallıq yoxdur. Bu kimi yeknəsəq nağılları yalnız folklordakı eyni tema variantları haqqında danışırkən vermək olar, təklikdə nəşr etmə zəif çıxar.

Mənzum parçalarda bir çox səhvlər vardır (harmonik, metrik və s.). Bəzən ifadələrdə dolaşıqlıq vardır, konkret bir fikir, məna çıxmır. Lakin az-az sağlam, incə söylənmiş misralar da yox deyildir. Mis: Aşağıdakı misralar səmimi ifadə edilmiş:

“Ver gülüm, mənə sən dərman
Tökmə gözlərimdən al qan
Sənə qurban bu şirin can
Yara məndən salam olsun.”

Nağılın leksikasında da originallıq yoxdur. Çox az-az dil tariximizdəki xüsusiyyətlər, ifadələr görülür. Mis:

“Hərdən-hərdən mən gəndimə darıldım
Yolum düşər Xorasandan Hində.”

Əvvəla “gəndimə” deyil “kəndimə”dir (özümə) “Kəndimə darıldım” ifadəsi Azərbaycan ədəbiyyatının (şifahi ədəbiyyatının) ən qədim nümunəsi “Kitabi Dədə Qor-

qut” da vardır.

Bəzən kəlmələr dəyişilmiş. Mis: darar (daramaq) əvəzinə tarar və b...

“Sövdüyüm züflərini naznan tarar

Gedib gəzim mən qərib elləri.”

Qrammatik fərqlər də çox-çox azdır. Xalq dili üçün xarakterik olan bağlama forması (feil kökü+aban...) vardır.

“Ciyərimi yandırılan dağlatma

Sövdüyüm yarıma getməsəm olmaz.”

Bəzi misralar da var ki, Quba dialektindəki xüsusiyyətə uyur. Mis: Qubada gəlir, alır əvəzinə gələ var, ala var deyilir. Bu kimi misallar burda da görülür.

“Ataş tək canım yana-yana var”

“Ah edərəm canım yana-yana var”

İskəndərov yoldaşın yazdığı bir çox nağıllarda bir sintaktik uyğunsuzluq vardır. Azərbaycan dilində “sonra” kəlməsindən əvvəl çox vaxt feilin bağlama forması olur. Ən çox feilin kökü+[andan, əndən] forması. Lakin nağıldakı bəzi cümlələrdə feilin kökü+[andan, əndən] əvəzinə feil kökü [an, ən] verilmiş, “dan” və “dən” hecalarının atılması ilə feili sifət alınır. Bu isə yanlışdır. Mis:

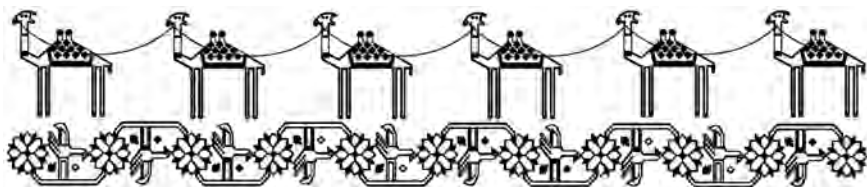
“Zinhar oxuyan sonra yolçulara o gecə qonax düşür...”

Oxu(y)+an+dan olmalı idi. Məncə çox güman bu, yazan adamın yanlışdır.

“Zinhar və Mahəfruz” nağılı haqda ümumi söz deyilsə, ancaq bunu demək olar:

Bu nağıl şifahi ədəbiyyatdakı sevgi temasına yazılmış adi nağıllardan əsaslı originallığı ilə fərqlənmədiyindən ümumi adi qiymətə malikdir. Tək çapa, nəsrə lüzumu yoxdur. Çünki bu temaya yazılmış daha dolğun, daha gözəl nağıllar tapmaq mümkündür.

29.09.1939

ZINHAR İLƏ MAHƏFRUZ

Söylədi: *Aşıq Əhməd Qafarov*
Yazıya aldı: *Hüseyn İskəndərov*

ORASAN şəhərində bir Şövkət paşa adlı padşah var idi. Bu padşahın övladı olmurdu. Bir gün bu padşah namaz üstə dua elədi ki, ya Allah, sən mənə bir oğul kəramət elə ki, mən öləndə mənim yerimi tutsun səntənətimi idarə etsin.

Şövkət paşa namazdan fəriğ olanda öz vəziri Yaqubu yanına çağırıb təklif elədi ki, dərviş palta-rında səyahətə çıxsınlar. Vəzir razı olub şahla bərabər dərviş libası geyinib səyahətə çıxdılar.

Yolda bunların qabağına bir dərviş çıxdı. Bu dərvişlə xoş-beş həm söhbət olaraq tanış oldular və səyahətdən qayıtdıqda padşah onu ziyafətə dəvət elədi. Ziyafətdə Şövkət paşa sözgəlişi dərvişə qandırdı ki, bir oğul zürriyyəti arzusundadır. Dərviş bu sözü eşidib əlqabına çıxdı, amma bir daha qayıtmadı. Şövkət paşa bu işdən təəccüblənib vəzirə, vəzir isə şahın yüzünə baxdı. Axşam oldu yatmaq vaxtı çatdı. Şövkət paşa yatağına girib yuxladı. Yuxuda padşahın gözünə həmin dərviş görünərək xəbər verir ki, şah, sənin duan müstəcəb olubdur. Şövkət paşa yuxudan sərasimə durub vəzirini çağırtdı və ona təklif elədi ki, miskinlərə ehsanlar, sədəqələr verdirsin. Vəzir hökmü yerinə yetirir. Gə-

lir padşahın bir oğlu olur. Oğul olan günü həmin dərviş zahir olur. Padşah dərvişi görcək onun əlindən öpüb təvəqqi edir ki, uşağın adını dərviş qoysun. Dərviş razı olub oğlanın adını Zinhar qoyur. Zinhar bir yaşından iki yaşa, iki yaşından üç yaşa, dörd, beş, altı yaşa dolanda atası bunu məktəbə qoyur. Bir-iki il sonra Zinharın yuxusuna bir nuranı qoca girərək deyir:

– Oğlan sənin bir qız qismətin var.

Böylə dedikdə həman dediyi qız da həman saat göz önündə müstəcəm olur. Nura kişi qızın əlindən tutub–bax, qaşları hilal huri misallı yarın. Hind padşahının qızı Mahəfruz budur, tanış ol,–deyib qeyb olur.

Zinhar yuxudan ayılıb başlayır ağlamağa. Bunun ağlamasını görən məktəb yoldaşları ağlamağının səbəbini xəbər aldılarsa da Zinhar cavab vermədi. Sonra anası eşidib gəlir ona da cavab vermir. Xəbər padşaha çatcaq Şövkət paşa onu yanına apartdırır.

Padşah da Zinhardan bir düzgün cavab ala bilməyib oğlunun könlün ələ almaq məqsədilə onun ilə bərabər gəzməyə çıxır. Gəzərkən bir dükanda aşixlərin oxumasını görən Zinhar atasından xahiş edir ki, onları evə apartdırıb çaldırsınlar. Padşah aşixləri evə apartdırıb, onlara aid məclis düzəldib oxutdurur. Aşixlər oxurkən Zinhar eşqə gəlib birisinin sazını alıb basır sinəsinə görək nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Ah çəkər eşq əhlilər dərdindən
Bilməzlər mənim qəlbimdə nə var
Qanlı yaşlar süzüləbdü gözümdən
Leyli üçün Məcnun hicran da var.

Möhübbət eşqinə yanaram pərvana
Rəngim solub dərdim düşüb hicrana
Bülbül kimi fəryad edərdəm gül xəndana
Ah edərdəm canım yana-yana var.

Bir sövdadır gəlib mənim başıma
Nə çarə qılım hindi bu gənç yaşıma
Bir yar düşüb himdi mənim duşuma
Ataş təki canım yana-yana var.

Xəbər verin mənim o şah babama
Abdal olub girrəm qeyri hərəma
Sövdüyüm dərdi vurub mənim sinəmə
Mən Zinharam qaldım yana-yana var.

Anası oğlunun saz çalıb oxuduğunu bilincə onu yanına çağırtdırıb dedi:

– Oğlum, sən şah oğlusan, ayıb deyilmi, saz çalıb oxuyursan, heç sənə yaraşan işdimi?

Zinhar götürür görək nə cavab verir:

“Qafiyə” havasında

Bu gecə mən Şirin xəbə varmışam
Pir gəlibən göstərdi mənə seyranı
Cəvan ikən mən eşqə ataşa dalmışam
Kim eyləsin bu dərdimə dərmanı.

Doldurub mənə badələr verdi
Canıma salıbdı olmazı dərdi
Babam da məni böylə məzhun gördü
Mayıl oldum mən də Mahı tavana.

Mən yarın eşqinə salındım
Əziyyət çəkməkdən gücənibən yoruldum
Hərdən-hərdən mən kəndimə darıldım
Yolum düşər Xorasandan Hində.

Saxladım qəlbimdə mən sirini
Arayıb bilərəm indi mən yerini
Eylə gözəl qismət etdi mənə pərini
Necə buraxım mən onu qana-qana.

Anası oğlunun oxumağından bir şey başa düşməyib
dedi:

– Oğul, açıq danış görüm nə demək istəyirsən.

“Qafiyə” havasında

Nə sorarsan halımı aman nənə
Göndər Hindistana bir xəbər getsin
Hicranlar tökdüm bu dərddli sinəmə
Təbibim Loğmana bir xəbər getsin.

Sevdiyim görmüşəm rəya içində
Ališib yanıram dünya içində
Görmürsən yanıram fəryad içində
Göndər Hindistanə bir xəbər getsin.

Heç mövla kəsməz söhbət sazımı
Xızır yazdı bizə belə yazını
Hindistan padşahının Mahəfruz qızını
Göndər Hindistana bir xəbər getsin.

Bu canımı ataşlara salaram
Heyvalar tək saralıban solaram

Mən bu dərddən saralıban ölərəm
Göndər Hindistana bir xəbər getsin.

Hindi Zinhar gedər sənin əlindən
Bir cavab söyləyib çıxart dilindən
Gəl sən ağlama, yaşı-selindən
Göndər Hindistana bir xəbər getsin.

Anası: – vay mənim halıma, oğlum dəli olub, –deyə-
deyə şahın yanına gəldi. Padşah dedi:

– Qoy mən bir də onu gəzdirim gönlü açılışıb əqli başına gəlsin.

Şövkət paşa bu dəfə oğlunu bağa apardı.
Bağda gəzinən qızlara müraciətən Zinhar deyir:

“Qafiyyə” havasında

Bir dəstə qızlar gördüm bağ içində
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı
Gülə-gülə qol-qola verib gəzirlər
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı.

Əyninə geymişlər al-əlvan libası
Xəstəyə verirlər şəfa ilə davası
Gah oynayıb, gah gülür bir parası
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı.

Bir xalı var qaş tellərin arada
Bir neçəsi qalmış yolun orada
Sallanıban gəzərlər burada
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı.

Məlil gönlüm baxginən sən qızlara
Ay qabaqda xumarlanmış gözlərə
Sən as qulax şirin-şirin sözlərə
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı.

Sövdüyüm yar, məni dərdə salma
Zinhar təki cavanı əşqə dalma
Əhvalım bilginən bixəbər olma
Görünməz gözümə Mahəfruz hanı.

Qızlar bu sözü eşitcək gülüşüb Zinharın ətrafına yığıldılar. Onların içində olan bir qarı Zinhara yanaşaraq, – oğlan mənə bir gözəlləmə desənə,– dedi.

Götürür Zinhar görək qarını necə tərif edir.

“Qafiyə” havasında

Bir qarı gördüm üç otuzunda
Yüzünə baxanın havası getməz
Bürüş-bürüş görünür qaşı yüzündə
Saçından sirkənin yuvası getməz.

Əyri-müyrü bükülüb sallanır başı
Gedibdir qaşı tökülübdü dişi
Burnu uzanıb qırışıbdı qaşı
Öləndə namazına mollası getməz.

Bu neyləyir haqqın gözəl sufatı
Görən çəkər bundan tezcə xiffəti
Göstərməyin buna abı həyatı
Fitnəsi çox insanı allatması getməz.

Yalan deyib insanları öyübdür
Nələt edib şeytan buna söyübdür
Bunun fitnəsini aləmlər də duyubdur
Loğman gəlsə buna davası yetməz.

Zinhar kimi yoxsa olandır bu
Şeytan yığnağı dilindədir bu
Çox cəvanlar azdırandır bu
Heç qarnından şeytan binəsi getməz.

Qarı dedi:

– Sağ ol oğlan, çox xicalət verdin.

Qızlar gülüşməyə başladılar. Zinhar qızlara göz gəzdirib görür ki, onlardan biri Mahəfruza oxşayır.

Alır görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Cümləniz gülə bənzərmiş
Sən oxşayırsan ayə gözəl
Qaşın hilalə bənzərmiş
Mən olmuşam zayə gözəl.

Siyah kipriyin gözlərimi
Ənbər boyun hüznlərimi
Dodağın qönçə düzlərimi
Elədin məni zayə gözəl.

Zülflərin pərişan olmuş
Səni görüb heyran olmuş
Xəstəyə dərman olmuş
Şükür mövlayə gözəl.

Oxşayırsan qızıl gülə
Mən qurbanam şirin dilə
Gəl yanıma gülə-gülə
Qaşların bənzər yayə gözəl.

Zinhar deyər sirlərimiz
Xızır bizim pirlərimiz
Məhşər divan yerlərimiz
Məni saldın divana gözəl.

Padşah oğlunun belə oxumasından təəccüblənib dedi:
– Doğrudanmı dəli olub? Bu ki, oxuyub çalmaq bil-
mirdi.

Evə qayıdarkən vəzir-vüzəra və vəkili-vükəla oğlanın
başına toplanaraq təvəqqi edirlər ki, bir az oxusun.

Zinhar alır görək nə oxuyur:

“Şikəstəi turabi” havasında

Ayıb etməyin mənə şah pədərim
Eşq əhlilər əsəridir bu
Mən ki muradımı haqdan istərəm
Eşq əhlilər əsəridir bu.

Eşq əhlinin halını kimsələr bilməz
Heç kim dərdimə çara eləməz
Gizli sirlərini kimsəyə söyləməz
Ərənlər əfkarıdı bu.

İraqda sövdüyüm heç gücün yetməz
Qanad açıb gülüm getməz
Açıldı yaralar dərdimə çarə etməz
Eşq əhlilər əsəridir bu.

Aman padşahım sən dərdimə eylə çarə
Mənim gülümü verməginən sən xara
Ala gözü yarım oxşayır xumara
Eşq əhlilər əsəridir bu.

Zinhara edin yaxşı-yaxşı hürməti
Gönlümə yanır yarın həsrəti
Xızır verdi mənə belə xifəti
Eşq əhlilər əsəridir bu.

Vəzir-vəkil hamı Zinharın belə oxumasına mətəl qaldılar və üz basdılar ki, yenə də oxusun.

Aldı Zinhar:

“Turabı şikəstə” havasında

Yoluna mən canım qoyaydım
Ruhum almağa buyurdu mövla
Ərənlərin xalqına mən uyaydım
Ruhum almağa buyurdu mövla.

Gəncliyimdə azdırdım yolum
Hindi yaman oldu mənim halım
Lal olub qalıbdır şirin dilim
Ruhum almağa buyurdu mövla.

İşarət göstərdilər mənə
Dönüb ciyərim al qana
Saldım başımı mən dumana
Ruhum almağa buyurdu mövla.

Şah babam eylərmi dərdimə dərman
Xəstə üçün yetirginən sən Loğman

Gözü xumar qaşlarıdır kəman
Ruhum almağa buyurdu mövla.

Vəzirlər dedilər:

– Padşah qurbanın olaq Şahzadə deyəsən Hindistan şahının qızına aşix olub, gəlsən o padşaha bir məktub yaz əhvalatı yaz, bildir bəlkə qızını müzayiqə etmədi.

Zinhar başlayır oxumağa padşah isə oxuyan sözləri yazdırır.

Zinhar:

“Dübeyt” havasında

Bölük-bölük oldu yaram
Yara məndən salam olsun
Dünya mənə oldu haram
Yara məndən salam olsun.

Ver gülüm mənə sən dərman
Tökmə gözlərimdən al qan
Sənə qurban bu şirin can
Yara məndən salam olsun.

Salamı qəbul eyləyər
Mən olmuşam diyar-diyar
Gülümü qucmasın heç xar
Yara məndən salam olsun.

Duman gəlib yolum kəsdi
Bülbül gəlib gülə əsdi
Padşahım, bu da bəsd
Yara məndən salam olsun.

Yaqub, Yusuf kimi ərəb
Uğrayıbdır namərd turab
Badə içmişəm həm şərab
Yara məndən salam olsun.

Şövkət paşa oğlu oxuduğu sözləri və öz tərəfindən də Hind padşahının üstə kağız yazdırıb paketə qoydurur və Hind padşahına göndərir ki, qızının nikahını Zinhara kəssin.

Hind padşahına namə çatcaq oxuyub məzmunundan xəbərdar olur və qızını çağırtdırıb deyir:

– Qızım bu nə əhvalatdır sənidəmi Zinhara bənd ediblər yoxsa...

Qız qolundan saz, telindən sim edib alır görək nə cavab verir:

“Turabi şikəstə” havasında

İsmi əzəm duasın oxuram əzbərdən
Loğmanım, təbibim oxuyur
Eşq kitabını mən aldım dəftərdən
Loğmanım, təbibim oxuyur oxuyur.

Bu eşqin halı necədir necə
Oxuyuram mən Qurani heca-heca
Ərənlər yanına varıb gəlincə
Loğmanım, təbibim oxuya oxuya.

Əgər var isə gəlsin aşix olanlar
Mənim ilə cəng eləsin cəngə duranlar
Mahəfruzu burda gəlib görənlər
Loğmanım, təbibim oxuya-oxuya.

Söz tamam olur. Hind padşahı qızını tərifləyib deyir:
– Afərin, qızım, nə yaxşı oxuyursan, gəlsənə aşılıq edəsən.

Sonra padşah Xorasan şahına cavab yazır ki:

– Mən qızım Mahəfruzu oğluna minnətlə verərəm, əmma bu şərtlə ki mənim qızım bir danə olduğundan onu gözümdən irəgə verə bilmərəm, oğlun Zinhar köçüb bura gələ.

Xorasan padşahı bu cavabdan qəzəblənib Hindistan padşahı ilə dava etmək fikrinə düşdü. Lakin Zinhar isə bu işə razı olmayıb dedi:

– Ata, niyə iki nəfərin həyatı üçün bu qədər qan tökülsün, izn verin mən qıza bir məktub yazıb onun fikrini soruşum.

Padşahın icazəsilə Zinhar Diləfruza bu məzmununda kağız yazır:

“Qafiyə” havasında

Gedərsən sövdüyüm yara namə
Bu eşq halımı ona ərz et
Yaradan Xuda muradımız yetirsin
Mənim bu dərdimi canana ərz et.

Röyada bərabər bədələr içdik
Möhübbət nə imiş fərəhlənib keçdik
Bərabər ədoları aradan seçdik
Var get, namə, yara ərz et.

Cananım eşqə salıb bu eşq dərdi
Sənin üçün çəkərəm ahı-fəryadı
Zinhar sevməz hər namərdi
Dərdimin təbibisi Loğmana ərz et.

Bu naməni bir tat vasitəsilə Zinhar qıza göndərir. Tat isə Hində çataraq bir qarı tapır və naməni ona verərək Diləfruzla çatdırmasını xahiş edir. Qarı məktubu alıb Diləfruzla çatdırır. Diləfruz qarıya üç qızıl verərək kağızın cavabını belə yazdı:

“Qafiyə” havasında

Dövlətli əfəndim sənsən nuranı
Gözlərim Xorasanın yollarını gözlər
Sənə qurban olsun bu şirin canı
Gözlərim Xorasanın yollarını gözlər.

Cəmalın görmək həvəsinə
Bülbül kimi düşdüm gül bəsinə
Qulaq asayım yar səsinə
Gözlərim Xorasanın yolun gözlər.

Əyər istərsən buyur bu diyarə
Mən durmuşam vıqrarə
Mahəfruz yaman əfkarə
Gözlərim Xorasanın yolun gözlər.

Namə Zinhara çatan kimi Zinhar kağızı oxuyaraq məhəbbətdən yürəyi ataş kimi yanır və atasının yanına gedərək mətləbi qandırır:

“Qafiyə” havasında

Başına döndüyüm ey mənim atam
İznin olarsa mən gedər oldum
Gözü yolda qalmış butam
İznin olarsa mən gedər oldum.

Qəfəsdə quş kimi oturub bəndə
Yanıb canımız gedibdir gündə
Qəm fikri mən çəkmək handa
İznin olarsa mən getmək hayında.

Ərənlər əlindən nuş edib qandım
Sevdiyimin eşqinə mən necə yandım
Pərvana tək alışıb, gah necə söndüm
İznin olarsa mən gedər oldum.

Cahillikdən əlimi çəkmişəm mən
Kamil kimi belimi bükmüşəm mən
Yar yolunda yaşımı tökmüşəm mən
Zinharım hindi mən gedər oldum.

Zinhar belə oxurkən anası da gəlib çıxır və ağlamağa başlayır. Zinhar götürür görək anasına nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Sən ağlayıb, anam, məni ağlatma
Sevdiyim yarıma getməsəm olmaz
Ciyərimi yandırılan dağlatma
Sevdiyim yarıma getməsəm olmaz.

Gözümdən sel yerinə qanlar axır
Həsrət ilə yarım yoluma baxır
Bu qəmdə qalsam canım tez çıxır
Gedibən yarıma çatmasam olmaz.

Fələk məni bu hallara kəsb etdi
Məhəbbət sevdası canımda bitdi
Zinhar çıxıb öz elindən getdi
Gedib o yarıma çatmasam olmaz.

Zinhara ata-anası getməyə razılıx vermədilər. Zinhar ağlaya-ağlaya qaldı. O gecə Şövkət paşanın yuxusuna dərviş girərək padşahın üzünə qışqırır niyə oğlunu Hind şəhərinə qoymursan deyib acıqlandı. Şövkət paşa yuxudan ayılıb gördü ki, qan-tər içindədir. Arvadına əhvalatı sövləyərək hər ikisi ağlamağa başladılar.

Zinhar bunların səhər-səhər ağlamasını görüb alır görək nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Ağlayıb qan yaş tökmə gözündən
Yarımlın şirindi mənə dilləri
Nə üçün ağlayıb məlulsan
Mərd olan gəzər gedib qərrib elləri.

Açılıb o yarın qönçə gülləri
Durna tək düzülüb siyah telləri
Gözdəyə-gözdəyə qalıbdı yolları
Yarımlın şirindi mənə dilləri.

Çox durmayıb mən gələrəm, şah baba
Gözəl rüyada mən yetişmişəm xaba
Fələk verdi bu Zinhara bir dava
Gedib dərim yarın bağda gülləri.

Zinharın ata-anasının əlacları kəsilib ona izn verirlər. Zinhar onlarla halallaşaraq deyir:

“Qafiyə” havasında

Səlamət olun ey ana-ata
Mənim qismətim olub qərrib ellərdə

Belə çəkmiş əzəl löhi qələmi
Bizə qismət oldu qərib ellərdə

Əqlimi başımdan aldı bəzəkar
Çöllərdə tutar məni yaman yar
Sevdiyim zülflərini naznan darar
Gedib gəzim mən qərib elləri.

Aman baba sənin qədrin bilərəm
Canımı yoluna fəda qılaram
Məlkülmovt canım alsa yenə gələrəm
Gedib gəzim o qərib elləri.

Zinharın yarı gözləyir yolları
Cəvan ikən sındırıbdır belini
Dal gərdənə darıyıb töküb telini
Gedib gəzim mən o qərib elləri.

Zinhar beləliklə ata-anasilə səlamətləşib yola rəvan olur. Az gedir, çox gedir, gedib bir Həsən qala adlı bir qalaya çatır.

Qalanın qabağında oturub istirahət edirdi ki bir dəstə yolçu bunun yanına gəlib aşıx, bizə bir az çalıb oxusana deyib təvəqqi etdilər.

Zinhar alır görək nə oxuyur:

“Qafiyə” havasında

Nə yaylaq yerdi bu Həsən qalası
Hər yanı düzdür ırmağı çaylar
Bura gələnin gedər ürəyinin pası
Xəstəni əylər indi həm çağlı çaylar.

Qərib-qərib mən gəzirəm ellərdə
Vəsfim söylənilir dəstə olub dillərdə
Məcnun tək gəzdim bu dağın bellərdə
Yar qoyub sinəmdə bu dağı çaylar.

Zinhar çıxıb yollardan bağı gedir
Qoyub yürəyinə dügün dağı gedir
Aşx olan pərvanəyə yağı gedir
Xoş olmadı gönlümün butağı çaylar.

Zinhar oxuyandan sonra yolçulara o gecə qonax düşür. Səhəri isə yenə yoluna davam edir. Bir neçə gündən sonra Bağdada çatır. Bağdad şəhərində Zinhar bir çayxanaya girərək görür burada aşxlar oxuyur. Aşxlar isə Zinharın əlində sazı görcək kiriyib deyirlər:

– Aşx, indi növbə sənindir, biz oxuyub yorulmuşuq. Zinhar sazı qaldırıb çalmağa başlayır:

“Qafiyə” havasında

Bu əziz şəhərdir, gözəl eldir
Övliya, ənbiya yıqnağıdı Bağdad
Neçə mömünlər gəlib bunda dayanar
Övliya, ənbiya yıqnağıdı Bağdad.

İsmi Əzəm sahibi bundadı
Tamam səadət elmi kanı bundadı
Səyahət ləzzət təamı bundadı
Övliya, ənbiya yıqnağıdı Bağdad.

Cəmi alimlər yığnağı yeri
Eyləram dillərdə dəstə əzbəri
Zinhar görüb olub sərsəri
Övliya, ənbiya yıqnağıdı Bağdad.

Aşıqlar bir-birinə piçildaşaraq Zinhar ilə dəyişməyi məsləhət gördülər. Aşıqlardan biri – aşık Məqsud Zinharla dəyişməyə başlayaraq alır:

“Koroğlu” havasında

Gəlib özünü bu məclisə yetirdin
Bu məclis ər iyidin yeridi
Neçə sən kimilər gəlib keçib buradan
Bu məclis ər iyidin yeridi.

Zinhar:

Bir əlif nüqtəsini əzbər etdinmi
Oxuyub Quranı xətm etdinmi
Ərənlər əlindən eşq libasın geydinmi
Mən iyidəm söylə görüm sən nəsen?

Məqsud:

Cəsərət ilə mən deyərəm Allah
Nə gözəldi ustalığım maşallah
Aşıqların sevdasını mən bilərəm vallah
Bu məclis ər iyidin yeridi.

Zinhar:

Mənə də veribdi eşqi Allah
Qəlbimdə möhkəmdi siri vallah
Danışanda deyirəm Allah-Allah
Mən iyidəm söylə görüm sən nəsen?

Məqsud:

Bu Bağdadda bülbüllər oxur heca
Tovuz təki durnalar baxır uca
Sən təki aşxlar heç gəlməyib vəchə
Bu məclis ər iyidin yeridi.

Zinhar:

Mən degiləm hakimi Loğman natab
Sirimdə almışam dərddli xıtab
Seyr eyləsən sözümü beş kitab
Mən iyidəm söylə görüm sən nəсэн?

Məqsud:

Hardan gəlib sən haraya gedirsən
Hərbə zorba ilə bizə dərd edirsən
Guruldayıb dolu yağış təki yağırsan
Bu məclis ər iyidin yeridi.

Zinhar:

Xorasandan çıxmış idim mən dada
Eşq ilə içmişəm mən bir bada
Hinddə dəyib qulağıma bir səda
Zinhar iyiddir, söylə görüm sən nəсэн?

Zinhar dedi:

– Aşx, əyər qabil aşıxsansa dediklərimə cavab ver:

“Qafiyə” havasında

Qul huya surəsi vardır Quranda
O hansı gün yazılıb bu yerə endi
Hansı gündə hansı saatda Cəbrail gətirdi
Hansı mehrab üzrə minbərə endi.

Aşıx Məqsud cavabında aciz qalıb dedi:
– Aşıx, sözünü tamam elə bir yerdə cavab verərəm.

Aldı Zinhar:

Kim eylədi Soltanın qara gününü
Kim yudu mömünlərin qara əlini
Kim öldürdü Həsən ilə Hüseyni
Hansı gün Əliyə nur pirdar endi?

Maqsud yenə də cavab verə bilmədikdə götürür Zinhar:

Hansı gün təşrif elədi cahana
Nə işarətlə doğubdur onu ana
Neçəsində qılınc çəkib o girdi meydana
Zinhar belə iyiddi, söylə görüm sən nəsən?

Aşıxların heç birisi də Zinharın cavabını verə bilmədilər, cəməət isə Zinharı alqışlamağa başladı.

Zinhar o gecə Bağdadda qalıb şəhəri günü yola düşdü.

Xeyli vaxt keçəndən sonra Zinhar Hindistana daxil olur. Hind şəhərində gəlməyini bir qarı ilə Mahəfruzə bildirir. Mahəfruz isə Zinharın məktubuna cavab yazır ki:

– Hər halda atamı görüb onunla məsləhət etməyin vacibdir.

Odur ki, Zinhar padşaha bu məzmununda kağız göndərir:

“Qafiyə” havasında

Mərhəmət kanı müqəddəs qəbiruhi
Sən olarsan, dövlətli şahım
Ərzim budur ol yarı görməyə
Arzulayıb gəldim mən, dövlətli şahım.

Sədaqətli aşıqları gördünmi
Məhəbbətini sən onlara verdinmi
Mən təki dərdlilərin dərini bildinmi
Arzulayıb gəldim, dövlətli şahım

Çünkü yetmiş övliyalar ərzimanısan
Mən təki fəqirin ruhikanısan
Zənn edirəm bu Zinharı tanırsan
Arzulayıb gəldim, dövlətli şahım.

Padşah bu məktuba oxuyaraq Zinharı yanına çağırtdırır və ona deyir:

– Oğlum, çox yaxşı sözlər yazmısan o sözlər yazan şəxs yaxşı da çalmalıdır. Bir az çal əlvin ustalığına da baxalım.

– Zinhar baş əyib götürür:

“Divanı şikəstə” havasında

Yaradan Xudadan təqdir belədir
Gəzdirdi abdal kimi qərrib elləri
Vücudumda eşq ataşı böylədir
Dolaşdırdı abdal kimi çölləri.

Əqlim gedib düşdüm eşqin narına
Pərvana tək mayıl oldum yar didarına

Heç gönlüm durmaz öz qərarına
Abdal kimi gəzdirdi qərrib elləri.

Kimsə yoxdur hal əhvalım anlasın
Şirin canını eşq oduna salsın
Bu Zinhara gələn dərd qadanı alsın
Abdal kimi gəzdirdi qərrib elləri.

Padşah dedi:

– Oğlum əhsən çox yaxşı çalıb oxuyursan, əmma çifaidə ki, uşaxsan qərriblikdən şikayət edirsən.

Alır Zinhar:

Bir yar eşqi var mənim canımda
Kəlam, kitab, namə siriyəm mən
İnkər olmazmı mənim bu dərdimə
Kəlam, kitab, namə siriyəm mən.

Məni görən alsın məndən ibrət
Gah gülərəm, gah çəkərəm mən həsrət
Gah Səyyahlanıb mən gəzərəm qürbət
Kəlam, kitab, namə siriyəm mən.

Müsafirxanədən gəlib keçirdim
Durna təki havalardan uçurdum
Havalanıb mənzillərdən keçirdim
Kəlam, kitab, namə siriyəm mən.

Söz tamam oldu. Hind padşahının Zinhardan xoşu gəlib dedi:

– Oğlan, doğrudan da çalıb oxumaqlıqda üstün yoxdur. Mən səni hər vaxt öz sarayımda saxlayacağam. Haydi

indi get bizim ailəyə də bir çal kefləri açılsın.

Zinhar şaha təzim edib hərəmxanəyə daxil olur, görür ki, Mahəfruz da oradadır. Qızı görən kimi Zinhar eşqilə sazını hərleyərək çalmağa başlayır:

“Qafiyə” havasında

Diyari qürbətdə mehman olarmış
Tərki vətən olub gəzər aşxırlar
Hər zəman kəndi ərryan olarmış
Tərki vətən olub gəzər aşxırlar.

Ananın atanın üzünə həsrət
Sevən yarın qaş-gözüne həsrət
Bülbül tək danışan şirin sözünə həsrət
Tərki vətən olub gəzər aşxırlar.

Ayrı düşdüm Xorasanın elindən
Mən qucaydım sevən yarın belindən
Əl uzadıb sığallamaz telindən
Tərki vətən olub gəzdim çölləri.

Məcnun kimi mən qalmışam səhrada
Zinhara içirdilər ərənlər bada
Bir gözələ aşx oldum rüyada
Tərki vətən olub gəzər aşxırlar.

Zinhar belə dedikdə Mahəfruzun səbri tükəndi, qaçıb onun boynundan qucaxlayıb öpməyə başladı, o biri qadınlar bunu görcək yan otağa keçdilər. Bu xəbər padşaha çatan kimi şah əmr verib oğlanı qolu bağlı zindana saldırdı. Mahəfruz atasının ayaqlarına düşərək yalvardı ki, Zinharı buraxdırsın. Şah isə qəzəblənib qızını da həmin zindana

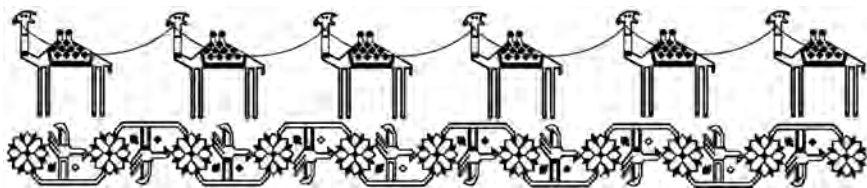
saldırdı. Bunlar zindanda bir-birinə sarmaşaraq ağlamağa başladılar. Bu halda bir nuranı şəxs zahir olaraq dedi:

– Balalarım heç fikir etməyin mən sizi qurtarmağa gəlmişəm, durun ayağa.

Zinhar ilə Mahəfruz ayağa qalxdıqda dərviş əlindəki əsanı divara vurub yol açır. Yolun başında hər mayəntacı ilə hazır olan ağ ata Zinharla Mahəfruz minərək bir göz yumub açan saniyədə Xorasana çatırlar.

Xorasanda Şövkət paşa oğlunun qayıtmasını eşidib yola piyandazlar döşəyərək, böyük təmtəraq ilə oğlunu və gəlinini qarşılayır. Qırx gün-qırx gecə toy, düyün çaldırıb oğlunu Mahəfruzla evləndirir.

Bitdi

MAHMUD İLƏ NİGAR XANIM

Söylədi: *Aşıq Əhməd Qafarov*
Yazıya aldı: *Hüseyn İskəndərov*

ƏBƏRİ hardan verim İsfahan şəhərindən. İsfahan şəhərində Xoca Vahid adlı bir kişi var idi. Bunun Mahmud adlı bir oğlu var idi. Mahmud yeddi yaşına varıb məktəbə gedirdi. Günlərin bir günündə Mahmud bazarda aşxıların çalıb oxumasını görüb həvəsləndi ki:

– Nə yaxşı olardı mən də aşx ola idim, belə çalıb oxuya idim.

O gecəsi yuxusunda Mahmuda bir badə verib nuş etdirdilər. Badəni içəndən sonra Mahmud ona mey verən nuranı şəxsin əlində bir əksi görüb xəbər aldı ki:

– Baba bu gözəl xanım kimdir ki, mənim əqlimi başımdan çıxartdı?

Nuranı qoca cavab verdi ki:

– Bu qız İstanbullu Guldum paşanın qızı Nigar xanımdır, – deyib, qeyib oldu.

Səhər açılcaq Mahmud yerindən qalxa bilməyib ağzı köpükləndi. Ata-anası bu macəradan xəbər tutub ahı-fəqan etməyə başladılar. Mahmudun dərini tapa bilməyib onun başına dünyagörmüş qarılardan tapdılar ki, bəlkə onlar buna çarə tapalar. Qarılar gəlib hərəsi bir söz dedi. Biri dedi:

– Oğlanı ilan vurub.

O birisi, “böv dişləyibdir” – deyə cavab verdi.

Əmma qarılardan bir dünyagörmüşü irəli yeriyib dedi:

– Niyə hərəniz bir avaz eliyirsiniz, bu oğlana heç nə olmayıb, ancaq buta verilib. Heç işiniz olmasın o özü ayılacaq.

Xoca bu qarıya pul verib qarıları yola saldı. Mahmud isə bir sutqa tamam olandan sonra oyandı.

Ata-anası və qohum-qardaşı onun əhvalını soruşduqda Mahmud cavab verdi ki:

– Mənə saz versəniz sizə sazla cavab verərəm.

O saat bir saz aldırıb Mahmuda verdilər. Mahmud sazı alıb basır sinəsinə görək nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Bixəbərdən xəbə qafil oldum qazılar
Yeddi qat ərşin pərdarı gördüm
Nagahdan zühur oldu həzrət Xızır
Məğrib ilə Məşriqdə diyari gördüm.

Alovlanıb canım dönübdür oda
İnşallah fələk də yetişər dada
Məni yetirər istədiyim murada
Bağlarında heyva, narı gördüm.

Mahmudu saldı böylə ataşə
Yar ilə durdum mən yanaşə
Gəzəydim mən onunla gülüşə
İstanbulda mən Nigari gördüm.

Mahmuda nə qədər nəsihət öyüt verdilərsə də Mahmudun fikri qızın dalınca getməkdən səvay başqa bir şey olmadı. Ata-anasının əlacları kəsilib Mahmud üçün yol tədariki görüb at, silah, azuqə hazırladılar.

Mahmud atına səvar olub valideyni ilə böylə vidalaşdı:

“Şikəstə kərəmi” havasında

Bir rüxsət istərəm gözümlə anadan
Ana-ata rüxsət günüdür
Ölüm fərz oldu fəna dünyadan
Ana-ata rüxsət günüdür.

Anası:

Sənə rüxsət vermək xeyli gümandır
Bizi bu dərdlərə salma, can bala
Bu gün ayrılığın axır zamandır
Bizi bu dərdlərə salma, can bala.

Mahmud:

Mən ömrümü bada vermişəm
Qızıl gülü dəstə-dəstə dərmişəm
İstanbulda mən Nigarı görmüşəm
Ana rüxsət istərəm, rüxsət günüdür.

Anası:

Oğul, sən gedəndə necə edintab
Yandı bağrım oldu kəbab yarab
Kim üçün bəzədim yaraq-əsbab
Getmə, oğul, getmə aman günüdür.

Mahmud:

Deyir mən istəmirəm bağçadan-barıdan
Meylim yoxdur sən deyənlərdən
Mahmudam ayrılmaram nazlı yardan
Bir rüxsət istərəm rüxsət günüdür.

Anası:

Oğul, sən gedəndə mən necə dözüəm burada
Sənsiz necə dözüəm bu fanı dünyada
Oğul-oğul deyərək yan Pərizada
Bizi bu dərdlərə salma, can bala.

Mahmud anası ilə halallaşmış birbaşa İstanbula tərəf yol getməyə başladı. Yolda bir meşəliyə düşüb yolu azdı, gecə qaranlıqda meşədə qalaraq götürür sazını görək nə deyir:

“Qafiyyə” havasında

Nə yaman oldu hallarım mənə
Qədir Xuda, istərəm ya sənnən mədəd
Gönlüm arzu elər vətənim elləri
Qədir Xuda, istərəm ya sənnən mədəd.

Qəm yükünü yükləmişəm binədən
Dərdi-qəm hicranıyam fənədən
Mən rüxsət almışam ata-anadən
Qədir Xuda, istərəm ya sənnən mədəd.

Cida olub düşdüm qərrib ellərə
Bülbül olub heç qonmaram güllərə

Qurban olub şirin danışan dillərə
Qədir Xudam, istəmə ya sənnən mədəd.

Gənc ikən cəvan ömrüm zay oldu
Axıban gözüm yaşı çay oldu
Düşüb çöllərə heyvanlara tay oldum
Qədir Xudam, istəmə ya sənnən mədəd.

Mahmudun ömrü keçdi meşədə
Qızıl güllər dərilmədi, bənövşə də
Sövdam heç gəlmədi başa da
Qədir Xudam, istəmə ya sənnən mədəd.

Mahmud meşədə atını bir ağaca bağlayıb özü qovaq ağacına çıxıb yatır. Həmin meşədə ovçular var imiş. Bunlar gəzinə-gəzinə gəlib Mahmudun atına rast gəlir. Ovçulardan biri atı açıb aparmaq istərkən, Mahmud ağacdən sazını çıxarıb deyir:

“Qafiyə” havasında

Sevərsiz Allahı aman haram başı
Mənim atımı aparmayın amandır
Gözlərimdən axıtmayın qanla yaşı
Mənim atımı aparmayın amandır.

Cəvan ikən özümü çöllərə saldım
Qəm hicran canıma daldım
Yolum azıb qaranlıx meşədə qaldım
Mənim atımı aparmayın amandır.

Mən bülbüləm qızıl gülə yetmədim
Sevən yar ilə sarmaşıban yatmadım

Çöllərdə qalıb muradıma çatmadım
Mənim atımı aparmayın amandır.

Ol yaradan məni çöllərə saldı
Sövdüyümün gözü yollarda qaldı
Anamın duası qəbul oldu
Mənim atımı aparmayın amandır.

Siz Allah, incitməyin mənim atımı
Bilmək istərsiz Mahmudun zatını
Amandı artdırmayın dərd xifətini
Mənim atımı aparmayın amandır.

Ovçular ağacdən səs eşitcək xofə düşüb atı aparmayıb gedirlər.

Ovçular gedəndən sonra Mahmud arxayın olub yuxladı. Aləmi rəyadə Mahmudun gözünə yenə də badə verən nuranı şəxs görükdü. Həmin qoca Mahmuda dedi:

– Mahmud, deyəsən sən yollara yalqız düşmüşən. Budur Təbrizli Qənbər adlı bir cəvan sənə həmdərd olar. Haydı get o sənənin yolunu gözləyir.

Səhər açılcaq Mahmud ağacdən düşüb atını mindi. Meşədən çıxmağa yol arayırdı ki, birdən cıncıltı səs eşidib səs tərəfə getdi gördü ki, bir karvan dəstəsi gedir. Mahmud karvan sahibi bəzirganbaşının qabağına çıxıb ona deyir:

“Qafiyə” havasında

Başına döndüyüm bəzirgan xoca
Xocam bu yol İstanbula gedərmə?
Gündüzündən bətər olubdur gecə
Xocam, bu yol İstanbula gedərmə?

Xoca:

Başına döndüyüm, qurban olduğum
Gəl getmə, oğul, qayıt dön bəri
Ala gözlərinə heyran olduğum
Gəl getmə, oğul qayıt dön bəri.

Mahmud:

Yar əlindən bir piyala içmişəm
Bu gün mərdilə namərdi seçmişəm
Bir yarın sorağına düşmüşəm
Xocam, bu yol İstanbula gedərmimi?

Xoca:

Bu dünyada yetmiş iki bəndə var
Kimi qara gündə, kim hicranda var
Mal, dövlət istəsən məndə var
Gəl getmə, oğul, qayıt dön bəri.

Mahmud:

Aman Xoca, gəl məni yoldan eləmə
Tiq vurub ciyər bağrım teyləmə
Gülüm Xoca, elə sözləri söyləmə
Xocam, bu yol İstanbula gedərmimi?

Xoca:

Azıban yolları qalarsan çöldə
Durnalar da havalanıb üzər göldə

Bülbüllər cəh-cəh vurub oxuyur güldə
Gəl getmə, oğul, qayıt gəl bəri.

Mahmud:

Xoca mənə haqdan belə qismət olubdur
Dərdim artıb gül cəmalım solubdur
Sövgülümün gözü yolda qalıbdır
Xocam, bu yol İstanbula gedərm.

Xoca:

Oğul, sənin qamətində gözüm var
Aman, bala, sənə şirin sözüm var
Bir dənə nazlı Nazlı qızım var
Gəl getmə, oğul, qayıt dön bəri.

Mahmud:

Heç varmı mən tək sinə dağlayan
Şıx Sənan tək Zinhar bağlayan
Adım Mahmud, Xoca Vahid oğluyam
Xocam, bu yol İstanbula gedirmi?

Xoca:

Xoca Osman deyər mənzil haradan
Sənə kömək olsun bizi Yaradan
İşin xeyir olsun ta mənşərə tək
Gəl getmə, oğul, qayıt dön bəri.

Xoca nə qədər minnət elədisə Mahmud qayıtmadı.
Nihayət Xoca İstanbula gedən yolu Mahmuda göstərir.

Mahmud haman yolu tutub getməkdə oldu. Az getdi çox getdi. Günlərin bir günündə Təbriz şəhərinə çatdı. Təbrizli Qənbər də Mahmudun yolunu gözləyərək bir körpü üstündə durmuşdu ki, birdən Mahmud ilə üzləşdi. Mahmud Qənbəri tanıyıb sazını çıxardır görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Uca dağları aşmışam
Yolum düşdü qərib elə
Dərdi-qəmə mən düşmüşəm
Mayıl olmuşam qızıl gülə.

Qənbər:

Qardaş, özünü yetirdin
Səfa gəldin, qardaş, sən səfa
Cəmi mətləbini bitirdin
Səfa gəldin, qardaş, sən səfa.

Mahmud:

Gəlib meşələrdə qaldım
Eşqin oduna doldum
Tuşumda səni gördüm
Qurban olum şirin dilə.

Qənbər:

Çün dərdimi hizləyirdim
Ah çəkib sızıldayırdım
Qardaş, yolun gözləyirdim
Səfa gəldin, qardaş, sən səfa.

Mahmud:

Eşq ucundan sinə dağlıyam
Mən dərdimi kimə ağlayam
Mahmudam Vahid oğluyam
Qardaş, gəldim sizin elə.

Qənbər:

Qənbərəm gözüm aydın
Dərdi qamətimi eydin
Söydüyün gözü yolda qoydun
Səfa gəldin, qardaş, sən səfa.

Söz tamam olandan sonra Qənbər Mahmudu öz evinə apardı. Qənbərin anası Mahmudun aşık olduğunu bilib oğluna dedi:

– Oğul mənim evimə aşık-maşık gətirmə, o səni də bə-dəməl edib, dərbədən edər, rədd elə getsin.

Qənbər isə anasına bəvər etməyib qardaşlığını o gecəsi saxladı. Səhəri isə Mahmudla getmək üçün anasından rüxsət ala bilmədiyindən Mahmud təklif edir ki, qarını sazla razı salsın. Mahmud sazını sinəsinə müstəhkəm edib deyir:

“Qafiyə” havasında

Sənə qurban olum, gül yüzlü ana
Ana, halal eylə biz gedər olduq
Arif olan bu işləri qana
Ana, halal eylə biz gedər olduq.

Qarı dedi:

– Gedirsən özün get bir gecə qonax qalmağın bəs deyil, hələ mənim oğlumu da aparmaq istəyirsən.

Aldı Mahmud:

Ördək, qazın meyli gölədir
Cəvanların əşqi telədir
Bizlərdə adət indi belədir
Ana, halal eylə biz gedər olduq.

Aman, ana, bir qulax as sözümə
Tutmaginə təqsirimi özümə
Necə dözümlə yarın şirin nazına
Ana, halal eylə biz gedər olduq.

Diləmişəm haqdan gələn diləyi
Halal eylə verdiyin sütü, əməyi
Xudadan istərəm bizə köməyi
Ana, halal eylə biz gedər olduq.

Ana sən bax bu dünyanın təhrinə
Necə dözümlə qızıl gülün təhərinə
Mahmudla Qənbər İstanbul şəhərinə
Ana, halal eylə biz gedər olduq.

O günü qarı oğlunun aparılmasına qəti razı olmayıb Mahmudun xahişin rədd elədi. Mahmud o gecəni də qalıb səhəri Qənbərə təklif elədi ki, qarını hər halda razı salmalıdır. Odur ki, Qənbər anasını alladaraq bir dəhrə və bir çatı alıb dedi:

– Ana, qoy qonağı meşəyədək uzadım həmi də bir şələ odun gətirim.

Bunlar bu munval ilə yola düşməkdə olsun, sizə xəbər verim İstanbuldan. İstanbulda Güldüm paşanın qızı Nigar xanım hər hankı aşix görürdüsə onunla deyişib sazını alırdı. Güldüm paşanın əyyarı Paşaya bir gün söz gəlişi dedi:

– Paşam, siz niyə belə haqsız iş görürsüz. Nigar xanım nə haqla bu qədər aşığın çörəyinə bais olur. Olmazmı ki, onun şəklini çəkib şəhərin dərvazəsindən asasının ki, qızınla yarışmağa layığı tapılırsa o gəlsin deyişsin və məğlub olanda da o bir nəfərə cəza verilsin.

Əyyarın sözü paşanın əqlinə batıb o dediyi kimi elədi və şəkil asılan yerdə də qaravul qoydurdu ki, baxsın görsün qızı ilə deyişməyə kimin rəyi var.

Sizə söyləyim indi Mahmudla Qənbərdən. Bunlar hər ikisi İstanbula yaxın bir şəhərə çatmışdılar. Mahmud darıxıb götürür görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Ayrıldıx biz vətənimizdən
Kim eyləsin dərdimizə çara
Necə bezdik şirin canımızdan
Yetişmədim sevən yara.

Qənbər:

Mahmud qardaş, gəl ağlama
Muradımıza irərik biz
Bu həsrət ciyərimi dağlama
İnşallah yetərik murada biz.

Mahmud:

Mən ah çəkib belə ağlaram
Həsərət ciyərimi dağlaram
Ürəyimə qara bağlaram
Yetişmədik yara biz.

Qənbər:

Cida düşdük biz çöllərə
Bülbül də qona güllərə
Gedərik neçə ellərə
İrərik muradımıza biz.

Mahmud:

Mahmudun sözü şirindir
Gözümdən axan irindir
Burda qalmaq bir yerindir
İndi çəkərlər bizi dara

Qənbər:

Qənbər deyər şad gülərəm
Ellərdə qərib qalaram
Dərdin qadanı alaram
İrərik muradımıza biz.

Mahmudla Qənbər bu şəhərdə bir gecə qaldıqdan sonra İstanbula yola düşdülər. Bir neçə gündən sonra İstanbula çatdılar. İstanbulun dərvazındakı əksi Mahmud görən kimi vəqiədə gördüyü qız olduğunu bilib dərhal sazını çıxartdı və başladı Qənbərə doğru çalıb oxumağa:

“Qafiyə” havasında

Qənbər qardaş, gözlərin aydın olsun
Budur gül yüzlü yarımı gördüm
Bu gün ölsəm meylim yoxdur dünyada
Ala gözlü nazlı yarımı gördüm.

Didərgin düşmüşəm yar sorağına
Nişana aşıkardır gül yanağına
Şəkili çəkilməmiş yol qırağına
Bu dünyanın bərabərin görmüşəm.

Gəzə-gəzə çatdım gəlib yanına
Bülbül olub qona idim gülşanına
Al yaşıl bəzənibdir donuna
Qoynundakı qoşa narı görmüşəm.

Pərvana tək eşq oduna yanaram
İndi necə alışıban sönərəm
Sövdüyümdən ayrı düşüb kənaram
Heyva tək rəngim sarı, görmüşəm.

Mahmudun dediyi doğru sözüdür
Şəkili çəkilməmiş yarım özüdür
İstanbulu Güldüm paşa qızıdır
İsmin deyim, mən Nigarı görmüşəm.

Qaravulçular irəli gəlib dedilər:

– Aşix sən bu sözləri şəkilmə deyirdin?

Qənbər işin gerisindən qorxub dedi:

– Ay kişilər, bu aşix-zad deyil, əqlinə gələnə söyləyir.

Bu danışx qarşısında Mahmud götürür yenə sözünün mabədini:

Sərrafa yalan satarsan
Tüccar, səndən ləl istərlər
Zanbursan dağlar çiçəyi
Cana səndən bal istərlər.

Aşalı dağlar, aşalı
Əqlimi başımdan alalı
Yoxdur səndə aşılıx nişanı
Səndən doğru yol istərlər.

Əyninə geymişən abı
Kəsdin didəmin sən xəbə
Qənbər çəksin haq-hesabı
Mahmud Nigar istərlər.

Bu sözü eşidən kimi qaravullar bunların hər ikisini tutub Güldüm paşanın hüsuruna apardılar.

Güldüm paşa məsələni başa düşüb bunları sorğu-sual edirdi ki, Nigar xanım da aşığın tutulmasını eşidib gəlir, pəncərənin dalından baxaraq Mahmudu tanıyır. Mahmudun gözü Nigara düşən kimi alır görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Özümü qərib elə saldım
Durna tək baxan gözəl
Yarı görüb eşqə daldım
Canini eşqə yaxan gözəl.

Balqona çıxıban durarsan
Tavus tək boynun burarsan
Kim ilə dövrən sürərsən
Düyməlidi döşün gözəl.

Salıbsan məni kəməndə
Ağlım getdi, səni görəndə
Söhbəti şirin, şəkər, qəndə
Sirrimi sən qan gözəl.

Nə durursan Mələk zadə
Gəlmişəm mən aman dada
Yetgilən sən fəryada
Qurulubdu divan gözəl.

Gül gəlib qonub budağa
Verrəm fəqirə sadağa
Tanımaram xanı ağa
Eylə bu dərdə dərman gözəl.

Ahım qalmaz mənim yerdə
Duvam vardır ocaq pirdə
Mahmudu salmışan dərdə
Sən də mən təki yan gözəl.

Paşa dedi:

– Ay kişi, sən nə çərən-pərən danışırısan biz səndən
nərəli olduğunu, nəçi olduğunu soruşuruq, əmma sən ağzı-
na gələn söyləyirsən, ayıt görüm nə karəsən?

Mahmud cavabında:

“Dübeyt” havasında

Paşam, qulax as sözümə
Yanına dadə gəlmişəm
Yarım göründü gözümə
Yanına dadə gəlmişəm.

Dürlü badələr içmişəm
Ol səbəbdən dərddə düşmüşəm
Eşqi dolub mən çaşmışam
Yanına dadə gəlmişəm.

Qıssa olubdu dilimiz
Mahmud deyər bülbülümüz
İsfahandır elimiz
Nigara dadə gəlmişəm.

Paşa bu sözləri eşitcək əmr elədi ki, Mahmudun boyunu vurulsun.

Əyyar söz alıb dedi:

– Paşam niyə bu qədər cəmətin içində bunu öldürürsən. Yaxşısı budur ki, bunları zindana saldırasan sonra isə xəlbətdə çöldə aparıb öldürərlər, yoxsa cəmət sizi ədalət-siz hesab edir.

Güldüm paşa bu tədbiri qəbul edib, Mahmudla Qənbəri zindana saldırdı.

Zindanda Mahmud öz bəxtindən şikayətlənərək deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Qənbər qardaş bu nə zülümdür görürük
Qədir Allah özün yetiş imdada
Cəvan ömrümüzü zindanlarda sürdük
Qədir Allah, özün yetiş imdada.

Çərxi-fələk bizi dərdlərə saldı
Ata-anamızın gözü yollarda qaldı
Yarın ataşı şirin canımıza doldu
Qədir Allah, özün yetiş imdada.

Mahmudam dad çəkibən ağlaram
Ciyərimə yaraları bağlaram
Necə mən bu zindanda qalaram
Qədir Allah, özün yetiş imdada.

Nigar xanım Mahmudun həbsə alınmasını bilib ona əlli yumurta göndərib tapşırırdı ki, o yumurtaların sarısını çalıb tamam bədəninə sürtsün ki, onu öldürmək istəsələr sarılıq azarına düşən bilib buraxsınlar, çünki onların qanununda xəstə adamı öldürmək qadağandır.

Mahmud Nigar xanım tapşıran kimi özünü azarlılığa saldı. Güldüm paşa və Nigar xanımın nişanlısı vəzirin oğlu ova getmək mahnası ilə istədilər ki, Mahmudu zindandan çıxarıb öldürməyə aparsınlar, əmma onu düm sarı görcək, xəstə bilib aparmadılar onun əvəzinə qardaşlığı Qənbəri apardılar.

Bunlar ova gedəndən sonra Nigar xanım adam göndərdi ki, Mahmudu çimizdirib öz yanına gətirsin.

Qulluqçu qız Mahmudun yanına gedib onu çimizdirdikdə, Mahmud Nigar bilib qaravaşı qucaqladı. Mahmudun bu hərəkətinə Hürri qulluqçu deyir:

“Dübeyt” havasında

Hələ bizim yerdə olarsan müdam
Oğlan qoy məni, qoy məni
Səsimizə gələr bir adam
Oğlan qoy məni, qoy məni.

Mahmud:

Haq mənə qismət yetirdi
Qız əldən qoymaram səni

Bir neçə mətləb bitirdi
Qız əldən qoymaram səni.

Qız:

Bülbüllər gülə qonar
Əşqin oduna yanar
Asta sıq şamamam sınar
Oğlan, qoy məni, qoy məni.

Mahmud:

Bülbüləm gülə qonaram
Zərgaram gümüş yonaram
Mən də bu dərdə yanaram
Qız, əldən qoymaram səni.

Qız:

Bağçalarda barım var
Hayvalar da narım var
Nigar təki yarın var
Oğlan qoy məni, qoy məni.

Mahmud:

Bağça barı neylərəm
Vəcsiz narı neylərəm
Özgə yarı neylərəm
Qız, əldən qoymaram səni.

Qız:

Mənim gönlüm zəifdir
Gül butağın əyibdir
Amandı oğlan ayıbdır
Oğlan qoy məni, qoy məni.

Mahmud:

Mən bülbüləm gülüm var
Şirin-şirin dilim var
Səni təki bülbülüm var
Qız, əldən qoymaram səni.

Qız:

Hürü də qalan bir sədi
Oğlan səndə nə həvədi
Öpdüyün, qucduğun bədi
Oğlan qoy məni, qoy məni.

Mahmud:

Mahmudam burada qaldım
Qolları boynuna saldım
Ağ yüzündən busa aldım
Qız əldən qoymuşam səni.

Nə isə Hürü oğlanı çimizdirib xanımının yanına apardı. Hər iki sövgülü bir-birini görən kimi ilan kimi bir-birinə sarmaşdılar. Nigar xanım Mahmuda bir qırağı naxışlı yaylıq baxışladı.

Bunlar burda eşqbazlıqda olsun, sizə xəbər verim Pa-

şadan. Paşa ovda Qənbəri öldürmək istərkən yenə də Əy-yarı razı olmayıb dedi:

– Paşa sağ olsun yaxşı olar ki, bunu Mahmudla bir yerdə öldürəsən.

Odur ki, Paşa bir aylıq şıkar səfərindən qayıtmağa başladı. Bunlar şəhərə girər-girməz sədr əzəmlər böyük kiçik o cümlədən Mahmud da qarşıya çıxdılar.

Qənbər qarşıya çıxanların içində Mahmudu tanıyıb götürür görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Şükür olsun ol Xudayə
Göründü qardaş göründü
Bağlara dərilməş gülü
Göründü qardaş göründü.

Mahmud:

Qardaş bu gün yar sövmüşəm
Başında əlvanası var
Çox qəsd etmişdi can almağa
Əlində tər xınası var.

Qənbər:

Dərin-dərin dəryaya dalma
Ləlinən göhər alma
Yaylığın ucunu yerə salma
Göründü qardaş, göründü.

Mahmud:

Dərin dəryaya dalmışam
Ləl ilə göhər almışam
Yardan yadıgar almışam
İçində gül parası var.

Qənbər:

Gəzdim bu çöllərdə mən
Qaldım qərib ellərdə mən
Yetmədim güllərə də mən
Göründü qardaş, göründü.

Mahmud:

Şükür qardaşım görmüşəm
Mən dövrənim sürmüşəm
Yarın sözünə irmişəm
Qoynunda yuvası var.

Qənbər:

Açıldı dükan bazarı
Canıma düşüb azarı
Yandırdın qardaş Qənbəri
Göründü qardaş, göründü.

Mahmud:

Mahmudam keşmə çıxaram
Bülbüləm gülə baxaram
Adını deməyə qorxaram
Yanında xan babası var.

Vəzir Mahmudun cibindən sallanan Nigar xanıma oğlu üçün nişan əvəzinə verdiyi yaylığı görüb, cəld atını sürüb onun cibindən dartıb Güldüm paşaya verir və kinayə ilə dedi:

– Qızın öz əvəzinə yaylığını qarşınıza göndərüb.

Paşa hirsələnib hər ikisinin (Mahmudla Qənbərin) qollarını bağlatdırıb dəryaya atılmalarını tələb elədi.

Nigar bu əmri eşitcək zar-zar ağlamağa başladı. Mahmud Nigar xanımın ağlamasına deyir:

“Dübeyt” havasında

Gəlib qarşımda durma
Ağlama, Nigarım, ağlama
Ciyərimə dərdi varma
Ağlama, Nigarım, ağlama.

Dəryaya atılan bir daş
Gözümdən axar qanlı yaş
Əmanət Qənbər qardaş
Ağlama, Nigarım, ağlama.

Gözümün yaşı çay oldu
Ağlamaqdan zay oldu
Bir yaylıq mənə pay oldu
Ağlama, Nigarım, ağlama.

Mahmudam bəxtim qara
Kim eylər dərdə çara
Ciyərimə vurdu yara
Ağlama, Nigarım, ağlama.

Nigar:

Gəl deyəndə gəlməsəydin
Özünü oda salmasaydın
Əmanətim almasaydın
Gedər əldən yarım əldən.

Mahmud:

Sən ki, mənə gəl dedin
Danışıb şirin gül dedin
Hər dərdimi bil dedin
Gedərəm dəryayə gedərəm.

Nigar:

Sən gedərsən mən gələrəm
Özümü dərdə salaram
Mən belə ataşda qalaram
Getdi yar əldən getdi.

Mahmud:

Sən eylədin bu zülmü
Mənə qismət etdin ölümü
Düşmana qoydun gülümü
Gedərəm dəryaya gedərəm.

Nigar:

Nigaram gözüm qanlı yaşlı
Danışaram gülnən xoşlu
Sən olmusan gözü yaşlı
Getdi yar əldən getdi.

Mahmud:

Mahmudam burdan gedərəm
Qara bağrın didərəm
Babana minnət edərəm
Getdim dəryayə getdim.

Söz tamam olan kimi Mahmudla Qənbəri dərya kənarına apardıqda Nigar onların dalınca deyir:

“Qafiyə” havasında

Dağlar abı geyinsin dəryalar qara
Dilim necə tutsun, yarım vay deyib
Ürəyim yaradır, ciyərim para
Dilim necə tutsun, yarım vay deyib.

Tərk etdim bülbülü-gülşanımı
Yoluna qoymuşam şirin canımı
Öz əlimlə elədim öz divanımı
Dilim necə tutsun, yarım vay deyib.

Mən Nigaram özümü verrəm ölümə
Bir od düşdü gülşanıma gülümə
Siyah tellər tökülübdür əlimə
Dilim necə tutsun, yarım vay deyib.

Nigarı ağlayan gören Güldüm paşa əmr verdi ki, Nigarı da Mahmudla bir sandığa qoyub dəryaya axıtsınlar, elə qız mənə lazım deyil.

Paşanın əmrilə Nigar ilə Mahmudu sandığa qoyub tulladılar dəryayə. Qənbərə isə bihuşdarı verib, dənizin kənarında bihuş salıb orda qoyurlar.

Bir azdan sonra Qənbər özünə gəlir baxır görür nə

Mahmud və nə də Nigar vardır. Dərhal qayıdır Güldüm paşanın evinə ki, bəlkə Mahmudu tapa. Orada da tapmayıb götürür deməyə:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Hündürdən alçağa çəkildi başım
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin
Tökülsün kərpicin, dağılsın daşın
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin.

Ey fələk, məni saldın fəqana
Şirin canım dönüb indi qana
Tək qalmışam mən burda yana-yana
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin.

Bizi görən gözlərə tikanlar batsın
Şəhər virana olub, işıqlar sönsün
Başına qara geyib çərxi dolansın
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin.

Gedib mən özümü dəryaya atam
Var başımda bilirəm bir xatam
Qədir Allah, mən muradıma çatam
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin.

Gecə-gündüz mən ağlaram zar-zar
Necə oldu Mahmudnan vay Nigar
Yalnız qalıbdır biçara Qənbər
Qanlı saray, xan Mahmudu neylədin.

Bu qarğışdan sonra Güldüm paşanın evi uçub dağıldı, oradan dərya kənarına qayıdıb tor atan balıqçılara Qənbər böylə deyir:

“Qafiyə” havasında

Dərya qırağında gözəl torçular
Allah üçün, məni bu sudan keçirin
Gözü yolda qalan güllər açılır
Allah üçün, məni bu sudan keçirin.

Dərin dəryadır, keçə bilmirəm
Sir-sözümü düşmanlara açə bilmirəm
Namus ilə qıyrətdi, qoyub qaça bilmirəm
Allah üçün, məni bu sudan keçirin.

Fələk salıbdır mənim tərsə işim
Axıdıb gözlərimdən qanlı yaşım
Dəryada qərq olubdur mənim qardaşım
Allah üçün, məni bu sudan keçirin.

Görürsüz mən çəkirəm böylə ahı
Söversiniz bizi yaradan Allahı
Siz Allah, siz Tanrı o mövlanı
Allah üçün, məni bu sudan keçirin.

Mən də burada qərq oluban qaldım
Pərvana tək özümü eşqinə saldım
Biçarə Qənbərəm dəryaya daldım
Allah üçün, məni bu sudan keçirin.

Balıqçılar Qənbərin dediyinə əməl etməyib öz işlərində oldular. Qənbər isə, ya Allah, deyib özünü yığışdırdı və bir addımda dəryada üzən Mahmudla Nigar olan sandığın üstünə düşdü. Sandıq su ilə gedərək İstanbulda Şıx Nəsir adlı bir şəxsin bağının bərəsinin ağzında durdu. Bağbançı suyun kəsildiyini görcək bağdan bayıra çıxıb gördü ki, bir

sandıq bərənin deşiyini kəsib, əmma üstündə də bir nəfər oturmuşdur, sandığı bağa gətirib ağzını açdıqda gördü bu sandıqda iki cəvan qol boyun olub tər tökə-tökə yatırlar.

Bağban – qaraca oğlan sazını götürüb deyir:

“Dübeyt” havasında

Nə dillənirsən sitahi saz
Sənin əslin ağacdandır
Oynasın ördək ilə qaz
Toru xurma ağacdandır.

Maşallah ev eşiyi
Nə əcayibdir döşəyi
Məryəm ananın beşiyi
Bilsən o da ağacdandır.

Qaraca oğlan olar asi
Getməz ürəyinin pası
Nuh peyğəmbərin gəmişi
Bilsən o da ağacdandır.

Sonra sözünün mabədini sandığın içindəkilərə böylə deyir:

“Qafiyyə” havasında

Ay ağalar Şix Nəsinin bağında
İki gül sarmaşmış biri-birinə
Biri solu biri sağında
İki gül sarmaşmış biri-birinə.

Görəydim bunları asan kimdir
Həramı yolların kəsən kimdir

Görəsən bu cəvanlardan kəsən kimdir
İki gül sarmaşmış biri-birinə.

Cəmalları bənzəyir bədirlənmiş ayə
Qaşları oxşayır çəkilməmiş yayə
Yarab, kim atıb bunları dəryayə
İki gül sarmaşmış bir-birinə.

Qaraca oğlan oldu ası
Getməz heç ürəyindən pası
Çərxi fələk versin davası
İki gül sarmaşmış biri-birinə.

Bağban Mahmudla Nigarı və Qənbəri apardı Şıx Nəsirin yanına. Şıx Nəsir bunlardan hal qəziyəni öyrənib qırx gün-qırx gecə toy çaldırıb Nigarı Mahmuda köçürtdü. Toydan sonra Şıx Nəsir Mahmuda dedi:

– Oğul budur sizi muradınıza çatdırdım indi istəsən burada qal, istəsən ixtiyar sizindir.

Mahmud Şıx Nəsirlə halal hümmət edib vətəninə doğru rəvan olurlar.

Bunlar bir şəhərə çatıb gördülər ki, bu şəhərdə padşah öldüyü üçün yenidən padşah seçmək üçün quş uçurdurlar. Quş isə havada dövrə vurub gəlib Mahmudun başına qondu. Quş uçurdanlar quşun Mahmudun başına qonmasını hesaba keçirməyib Mahmudu aparıb bir xaraba dəyirmanına saldılar. Quşu təkrar uçurduqda yenə də gedib dəyirmanın damına qondu.

Şəhərin sədr əzəmləri dedilər:

– Yəqin bu adam nəcibzadədir, olmasa quş nahaqdan onun başına düşməz.

Ona görə də Mahmudu bu vilayətin şahı seçdilər. Mahmud təxtə çıxıb Qənbəri də özünə vəzir təyin etdi.

Bir gün Mahmud şah Qənbərə dedi:

– Qənbər get şəhəri göz bir gözəl seç səni də evləndirək.

Qənbər razı olub gedib bir keçəl, kor, lal, çolaq qız tapıb Mahmud şahı təklif elədi ki, onu alsın. Mahmud şah bundan yaxşısını tapmadınmı? – deyib təəccüb etdikdə deyir:

“Qəfiyə” havasında

Qənbər qardaş gözlərin aydın olsun
Hardan gətirdin sən bu murdarı?
Həmişə sənə bu ağ gün olsun
Hardan gətirdin sən bu murdarı?

Həç kim buna etməz həvəsi
Hardan gətirdin sən bu murdarı?
Başı keçəl saçı sirkə yuvası
Hardan gətirdin sən bu murdarı?

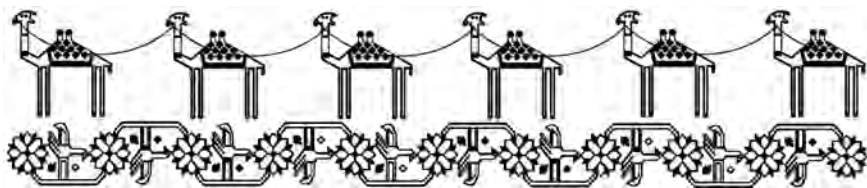
Mahmud versin sənə belə öyüdü
Qolu çolaq ayaqları həm kütü
Axıb gedir üstündən sirkəsi həm biti
Hardan gətirdin sən bu murdarı?

Qənbər cavab verdi ki:

– Qardaş əli çolaqdır oğurluq etməz, axsaqdır pis yerlərə getməz, kordur naməhrəm görməz, keçəl başqasının mənzuri olmaz.

Əlqərəz belə dilxoşduqdan sonra pinti qızı yola salıb Qənbər üçün bir gözəl qız gəlin gətirdilər.

Bitdi

ŞAH BABA İLƏ PƏRİ XANIM

Söylədi: *Aşıq Əhməd Qafarov*
Yazıya aldı: *Hüseyn İskəndərov*

ƏBƏRİ verim sizə Xudam şəhərindən. Xudam şəhəri padşahının iki oğlu var idi. Bunlardan birisi Şah Əli arvad yanında gələn idi, o birisi Şah baba isə padşahın özündən olan oğlu idi.

Bir gün Şah Mirzə padşah xəstələnib yatır və vəsiyyəət edir ki, məndən sonra səltənətə sahib Şah Əli olmalıdır.

Şah baba bu vəsiyyətdən rəncidə olub atasına kin bəsləyir və başına atasından narazı şəxslərdən ibarət qoşun toplayıb intiqam almaq üçün diyar bə diyar düşür və çapqıncılıqla məşğul olur.

Şah baba bir dəfə bir dağın başında yoldaşları ilə gecələrkən bərk çovğun, boran qalxır, qoşunu qırılır özü isə bir qayanın dibinə girib atı ilə səlamət qalır. Qayanın altında gözü yuxuya gedir və aləmi rəyada görür ki, bir nuranı şəxs ona badə verib deyir:

Oğul bu badə yeddi dev qələsində əsir olan xaç Məmmədin qızı Pəri xanımın şirnisidir, al iç, onu sənə buta verirəm. Ələ keçirəsən muradına çatarsan.

Yuxudan oyandıqda Şah baba deyir:

“Qafiyə” havasında

Havalandı gönül eşqin əsirinə düşdü
Qədəm basıb yad yerlərə yetişdim
Od düşdü canıma qaynayıban coşdu
Qonçalanmış al yanağa yetişdim.

İstəram ki, pərvanə tək alışam
Ərzi halı bir-bir yara danışam
Haçan görüb hal əhvalı soruşam
Şükür olsun yarım, yarə yetişdim.

Şah babanı qulluğunu bitirdin
Dərdi qəmi bu cana gətirdin
Pəri gözəli duşumda yetirdin
Qonçalanmış güllü bağə yetişdim.

Sözünü tamam edib atına mindi, az getdi, çox getdi, günlərin bir günündə yeddi devin qalaçasına yetişdi. Pəri xanıma da Şah babanın surəti göstərilmişdi. Odur ki, Şah babanı balkondan gələn görüb dedi:

– Oğlan, qaç gizlən, devlərin indi ovdan qayıdan vaxtıdır – deyərək alır:

“Qafiyə” havasında

Başına döndüyüm gül yüzlü oğlan
Amandı sən qayıt özünü göstərmə
Bənd oluban yollarda qalan
Amandı qayıt özünü göstərmə.

Şah Baba:

Haq səni mənə qismət yetirdi
Mən istərəm sən ilə qayıdam
Bir neçə mənim mətləbim bitirdi
Mən istərəm sən ilə qayıdam.

Pəri xanım:

Bura deyərlər yeddi devin qalası
Aləmi tutub onların naləsi
Haq versin yaman kəsin bəlası
Amandı sən qayıt üzün göstərmə.

Şah Baba:

Gül bağından dərdim heyva narını
Ağlatma sən bu cəvanı zarı-zarı
Çalaram düşməne Zülfüqarı
Mən istərəm sənle qayıdam.

Pəri:

Qurban ollam, qələm qaşlı, xumar gözə
Qulaq as sən nazlı-nazlı şirin sözə
Nə düşmüşən bu dağa düzə
Amandı sən qayıt özünü göstərmə.

Şah Baba:

Şah Babayam heç qorxmaram ölүmdən
Haq kəlamı çıxmaz mənim dilimdən
Necə ayrılıım mən nazlı yarımdan
Mən istərəm sənle qayıdam.

Pəri dedi:

– Oğlan, yaxşı olar ki, sən tez özünü yetirəsən mənim atamın yanına, mənim burada olmağımı ona söylə və qoşun gətirib məni azad elə.

Şah Baba Pərinin üzüyün alıb, Xas Məmmədə xəbərə getdi. Bir kəndə çatıb bir qarıya qonax oldu. Qarı bundan hardan gəlib, haraya, nə işə getməsinə soruşduqda Şah Baba götürür görək nə cavab verir:

“Dübeyt” havasında

Başına döndüyüm qarı nənə
Gül yüzlü yara gəzirəm
Qurban olayım mən sənə
Şirin dilli yara gəzirəm.

Gedirəm yarın məkanına
Eşq odu dolub şirin cana
Qalmışam mən yana-yana
Şux telli yara gəzirəm.

Şah Baba çəkər xifəti
Vardır məndə əmanəti
Sən görürsənmi bu sufatı
Şümşad belli yara gəzirəm.

Belə dedikdə Qarı deyir:

“Dübeyt” havasında

Haq muradını bitirdi
Gəl ikimiz biz sarmaşı
Səni mənə qismət yetirdi
Yanağımdan al öpüşü.

Şah Baba:

Qarı nənə nə söylərsən
Mən başa düşmürəm işi
Təhərimi pis eylərsən
Durma mənnən üzbə qarşı.

Qarı:

İkimiz belə yatmasaq
Canı cana qatmasaq
Sinəmdən məmə tutmasaq
Yığaram qohum qardaşı.

Şah Baba:

Zəhləm getdi səni görməkdən
Doymadınmı dövrən sürməkdən
Bir belə, qancıq, hürməkdən
Tökülüb ağzının dişi.

Qarı:

Mən qarıyam adım Niyar
Dünyanı edərəm başına dar
Əlli iki qazaqım var
Olara kəsdirrəm başın.

Şah Baba:

Aşır boynu burulubdu
Yeni məclis qurulubdu
Şah Baba bu gün yorulubdu
Sabahdan bitirrəm işi.

Səhər açılcaq qarı oğlana dedi:

– Aşix sən buradan qaçmaq fikrində olsan başqa tələyə düşəcəksən, çünki bizim şəhərimizdə bir qız aşix var, burdan gəlib keçən aşıqların hamısını bağlayıb sazlarını almışdır. Bu gün də dəyiş meydanında birisi ilə dəyişir. Səni görərsə səni də bəndə salacaqdır.

Şah Baba sazını götürüb özünü yetirir dəyiş meydanına görün ki, orada bir qoca aşix, aşiq Gülzada ilə dəyişməyə hazırlaşır.

Şah Baba qoca aşığa yanaşdı dedi:

– Əmi heç fikir etmə Gülzada gələndə deyərsən ki, bu oğlan mənim şeyirdimdir əvvəl onunla dəyiş, əyər onu bağlaya bilsən mənimlə dəyişərsən.

Qoca aşix bu təklifə şad olub Gülzada gələndə Şah Babanı ələ verib özü çıxıb gedir.

Gülzada sazı sinəsinə basıb Şah Baba ilə dəyişməyə başlayır:

Aldı Gülzada:

“Koroğlu” havasında

Ay ağılsız divanə oğlan
Nə deyə gəlibdən sən bu meydana
Məcnun təki baxırsan sən hər yana
Sazın alıb sallam səni zindana.

Şah Baba:

Sıdqınan sığınmışam qədir Allaha
Durmuşam meydanda mərdi mərdana
Bənd edərəm səni sallam kəməndə
Sən təki bayqular nə edər mən aslana.

Gülzadə:

Sən kimi neçələrin öldürmüşəm
Dostların ağladıb, düşmənlərin güldürmüşəm
Qanlı yaşlar gözlərindən sildirmişəm
Nalə vurub səs sallam hər yana.

Şah Baba:

Mayıl oldum ağ yüzündə maçına
Həsərət qaldım dal gərdəndə saçına
Ay ağalar tülkü neylər mən laçına
Bir aygır toqqaşar yüz madyana.

Gülzadə:

Mən Gülzadayam şahların şahı
Pənahımız Allahdı çəkirəm ahı
Səndən aşırı olmaz çölün gəllahı
Tərgiyib sazı qoşul sən karvana.

Şah Baba:

Şah Babanın ismi söylənir dillərdə
Məcnun təki gəzir qərib ellərdə
Sövdüyümün nazı incə bellərdə
Havalandım sən təki ceyrana mən.

Gülzadə:

“Bağlama” havasında

Əzəl o Xudadan neçə hərf gəldi
Ondan mənə xəbər ver sən oğlan
O kimdir dörd yol öldü dirildi
Ondan mənə xəbər ver sən oğlan.

Şah Baba:

Əzəl o Xudadan “əlif” “bey” gəldi
Budur sənə xəbər nazlı dilbər
Cərcis nəbi dörd yol öldü dirildi
Budur sənə xəbər, nazlı dilbər.

Gülzadə:

O kimdir ki, məkanında durmaz
O kimdir ki, çəşvər əlindən salmaz
O kimdir haqqın nəsihətin almaz
Ondan mənə xəbər verəsən oğlam.

Şah Baba:

O Əzraili məkanında durmaz
İnkir-minkir çəşvər əlindən salmaz
O İblisdi haqqın nəsihətin almaz
Budur sənə xəbər, nazlı dilbər.

Gülzadə:

Neçə min neçə yüz neçədir ayat
Yüz on dörd suranı kim bağladı rəvayət
Gülzadə xanım çəkər sən ilə höcət
Ondan mənə xəbər verəsən oğlan.

Şah Baba:

Altı min altı yüz altmış altıdı ayat
Yüz on dörd suranı bağladı həqiqət
Ol xuda verdi Şah Babaya nicat
Budur sənə xəbər, a nazlı dilbər.

Burada oğlan qabağa düşərək alır:

“Dübeyt” havasında

Aramızdan götür pərdə
Ay qız, gəl, gəl barışaq
Seyraqıflar itsin aradan
Ay qız, gəl, gəl barışaq.

Qız:

Hər insanda ağıl olmaz
Oğlan sən dəlisən dəli
Ağlı olan özünü dara salmaz
Oğlan, sən dəlisən, dəli.

Oğlan:

Sən dəlisən mən divana
Həsərət verdin yamana
Varıb gəldim mən meydana
A qız, gəl, gəl barışaq.

Qız:

Ləbimdən ağu əmərsən
Əmibən məst olarsan

Mərifətdən sən kənarsan
Oğlan, sən dəlisən, dəli.

Oğlan:

Ağu versən mən içərəm
Yaxşı yamanı seçərəm
Alıb səni mən qaçaram
A qız, gəl, gəl barışaq.

Qız:

Qaçıb düşərsən sən dara
Səni sallam ahı, zara
Söyləmə xalqa aşkara
Oğlan, sən dəlisən, dəli.

Oğlan:

Başında var yaşıl ürfanı
Sənə qurban şirin canı
Şah Babanın din imanı
Ay qız, gəl, gəl barışaq.

Qız:

Gülzadə mərifət kanı
Cümlə gözəllər soltanı
Yoxdur səndə yol ərkanı
Oğlan, sən dəlisən, dəli.

Oğlan:

Yeddi cəhənnəm səkkiz cənnət
Nədən yaranıb, onları söylə
Ondan dörd ırmaq axır ləzzətli
Onların çeşmələrini tanı, sən söylə.

Qız cavab verə bilmir. Alır genə Şah Baba:

O nədir ki, yanar on qat aşanda
Qanatsız, ayaqsız o quş handa
Üç yüz altmış batman qanadında
Onun mənasını sən tanı, söylə.

Şah babayam bir gün qonax olmuşam
Barmağıma taxıb nişana almışam
Yeddi dev əlində Pərinə görmüşəm
Çox çəkərəm ərzimanı, bilib, sən söylə.

Qız bu qıfılbəndləri də açə bilməyib dedi:

– Oğlan mənim əhdim bu idi ki, kim məni bağlasa ona gedəm.

Şah baba isə cavab verir ki:

– Mən səni bağlamamışam, mən deyən sözlər bütün hamısı siz deyişmək istədiyiniz qocanın dedikləridir. Əlbətdə ki, sən ona getməlisən.

Bu sözləri gəndən baxan qoca aşır eşidərək irəli gəlir və cəməətin rəylə Gülzadanı özünə arvad alır.

Şah Baba buradan Yəmən şəhərinə gedərək Pəri xanımın evlərinə düşür. Oğlan içəri girən kimi qızın anası onun barmağındakı üzüyü tanıyır deyir:

“Dübeyt” havasında

Mən üzüyü tanımışam
De, mənim qardaşım oğlan
Yeddi ildi itirmişəm
De, mənim qardaşım oğlan.

Necə gördün sən Pərini
Xalqa söyləmə sirini
Aman söylə yerini
De, mənim qardaşım oğlan.

Şah bəyinin rəngi soldu
Gözlərimə qan yaş doldu
Gözlərim yolunda qaldı
De, mənim qardaşım oğlan.

Şah baba qızın yerini anasına söyləyib qoşun kömək almayıb atını geri sürür ki, Pəri xanımı özü tək qurtartıb apara Şah Bəyi isə bu xəbəri ölmüş ərinin yerində olan padşaha xəbər verib, bir bölük qoşun yeddi devin qalaçasına göndərtir və sərkərdələrə tapşırır ki, kim qızımı qurtarsa onu həmin şəxsə verəcəyəm.

Qoşundan qabaq Şah baba yeddi devin qalaçasına çataraq atını otlağa buraxır və atı ot otladığı dağa belə tapşırıq verir:

“Dübeyt” havasında

Noxtasın alıb buraxdım
Dağlar, Tülfər əmanət
Çeçən yəhərin alıb buraxdım
Dağlar, Tülfər əmanət.

Sənə əmanət olsun, dağlar
Göy, göy çəmənli, otlaqlar
Bəd aslanlar, əsil quşlar
Dağlar, Tülfər əmanət.

Tülfərsiz nə olur halım
Neylərəm dünyanın malın
Şah baba düşməz yolun
Dağlar, Tülfər əmanət.

Atı dağlara belə tapşırandan sonra Şah baba qalaçaya girmək istəyir, əmma Pəri onu görüb qabağa çıxır deyir ki:

– Devlər evdə yatmışlar, xəbərləri olarsa külünü göyə sovurarlar, yaxşısı budur ki, qaç canını qurtar.

Şah baba qulax verməyib içəri girir və devlərin yatan yerdə başlarını kəsib Pəri xanımı xilas eləyir. Devlərin qulaxlarında torbaya töküb boynundan asır ki, devləri öldürməsini qızın anasına sübut etsin. Şah baba Pəri xanımı alıb bayıra çıxanda görür ki, Yəmən padşahının qoşunu yenicə gəlib çatmışdır. Qoşun gəlib yetirəndə Şah baba Pəri xanıma təklif edir ki, qoşunla öz vətəninə geri qayıtsın özü isə dağdan atını tapıb dallarınca gələr. Pəri xanım belə işdən bir xata çıxmasından qorxub deyir:

– Oğlan qorxuram ki, bizi bir-birimizdən ayırırlar.
Şah baba qıza təsəlli verərək deyir:

“Qafiyə” havasında

Bülbül tək havalanım güllər eşqinə
Qızıl güldən də təzəsən, ay Pərim
Geyinibən bəzənmişən al dona
Mən gəlincə otaqları bəzə sən, ay Pərim.

Səni oxşadıram müşkü ənbərə
Dişlərin incidi döşlərin mərmərə
Qəddin ərərdi yanağın əhmərə
Ceyran şəkilində sən gəzəsən Pərim.

Şah babayam salma məni dillərə
Şux tellərin bənzədirəm güllərə
Cida eyləyib salma məni çöllərə
Qorxuram yolundan azasan, Pərim.

Söz tamam olur. Pəri qoşunla vətəninə Şah baba isə atının dalınca gedir. Çox gəzir, çox dolanır, əmma atını tapma bilməyir. Üz qoyur Pərinin dalınca. Şah baba getməkdə olsun. Qoşun isə Yəmənə çatır. Sərkərdələrdən vəzirin oğlu özünü elə qələmə verir ki, guya devləri o öldürmüşdür o biriləri də vəzirin oğlunun sözünü təsdiq edirlər. Odur ki, qızın anası Şah bəyi qızını ona verməli olur. Qızın dalınca Şah baba gedib Yəmənə çatdıqda məsələni başa düşüb özünü yetirir padşahın yanına və devlərin qulaxlarını göstərərək tələb edir ki, qızı devləri öldürənə versinlər.

Şah isə vəzirin oğlun çağıraraq soruşur ki, niyə devləri öldürmədən qıza müştəri çıxıb, halbuki devləri öldürən indi gəlib çıxıbdır.

Vəzirin oğlu loğalanaraq cavab verir ki:

– Şah sağ olsun bu oğlan devlərin qulaxlarını mən öldürəndən sonra kəsib gətirmişdir.

Bu qırmızı yalandan Şah baba odlanıb götürür:

“Qafiyyə” havasında

Salam verib mən qapına gəlmişəm
Aman məni, Pəri yardan eləmə
Yeddi devin kəlləsini kəsmişəm
Aman məni, Pəri yardan eləmə.

Bu deyilmi yeddi devin kəllələr
Qəriblikdə mərd iyidi əgərlər
Sizə minnət edim vəzir vəkillər
Aman məni, Pəri yardan eyləmə.

Cəvan ikən mən düşmüşəm dağlara
Verin gedim Pəri ilə bağlara
Gedib baxın yeddi devin otaqlara
Aman məni, Pəri yardan eyləmə.

Mən Tülfərim o dağlarda itirdim
Çatıb dadına Pərinin mətləbini bitirdim
Yeddi devin qulaxlarını götürdüm
Aman məni, Pəri yardan eyləmə.

Şah babayam qulluqları bitirdim
İlqarımı bir-bir yerinə yetirdim
Zəhmət çəkib mən Pərinə gətirdim
Aman məni, Pəri yardan eyləmə.

Şah babanın sözlərinə inanmayıb onu zindana saldı-
rır. Şah baba zindandan qıza bu məzmununda məktub yazır:

“Qafiyyə” havasında

Bir namə yazdım yarın adına
Əgər arif isən siri qanasan, Pərim
Salıbsan məni eşqin oduna
Yadlarnan olma cana can, Pərim.

Gəlib məni qurtarginən bu dardan
Düşüb zindana əqlim qaçıbdır sərdən
Eyləmə məni qələm qaş xumar gözlərdən
Əllərin boyanmış xınadan, Pərim.

Şah babayam oldum dəli divana
Dərd əhlini qoyubsan yana-yana
Meyil vermə sən hər namərd insana
Kaş doğulmayaydım anadan, Pərim.

Kağız Pəri xanıma çatan kimi zindançının yanına gəlir və bir çox qızıl verərək təvəqqi edir ki, Şah babanı həbsdən buraxsın. Zindançı pulları alıb Şah babanı buraxır. Şah baba zindandan çıxanda Pərinə görə deyir:

“Şikəstə” havasında

Günəş tək gəlib qarşıma çıxdın
Durubsan qarşımda zər bəzənib
Boynun əgib məlul-məlul baxırsan
Sənəndə qoşa nar bəzənib.

Bənzəyirsən on dördündə qəmərə
Yanağın lələdir ləblərin əhmər
Siyah zülfün bənzəyir şahmara
Şölə salıban nur bəzənib.

Tavus quşu kimi sığal verib çıxırsan
Mən tək cəvanı oda yaxırsan
Qaşların oynadıb dünyanı yığırsan
Şah babanın canın almağa yar bəzənib.

Şah baba Pəri xanımı oradan qaçıdırib özünə şivə bəsləyən qarının evinə gətirir və ona bir qədər pul verib xahiş edir ki, Pərinin orada olmasını heç kimsə bilməsin özü isə atı Tülfərin dalınca axtarırsa gedir.

Sizə indi xəbər verim ovçu Pirimdən. Ovçu Pirim adlı bir ovçu ova çıxmışdı bir də gördü ki, çöldən dörd ətrafını

tük, qıl börümüş əcaib bir heyvan gəlir. Yaxına yovuqlaşdıqda isə diqqətlə baxıb görür ki, bənzəyişi atadır. Nə qədər kəmənd atırsa həmin atı tuta bilməyir və yaxında olan kəndə gedib kəntçiləri köməyə çağırır.

Kənd cəmaəti yığılıb atı devrəyə alaraq tutub ovçu Pirimə tapşıırırlar. At burada qalmaxda olsun, sizə ərz edim Şah babadan. Şah baba atını axtararkən göydən keçən bir qatar durnaları görüb onlardan belə xəbər alır:

“Dübeyt” havasında

Nə qalxırsız havalara
Xəbər verin, telli durna
Yara aparın məndən salam
Şirin avaz, dilli durnam.

Durnanın qanadı qandı
Dilində əzbər fəğandı
Halım mənim pərişandı
Hər tərəfi xallı durnam.

Şah baba düşüb dağlara
Qanad vurub düş bağlara
Mən mayılam gül yanaxlara
Yarım incə belli, durnam.

Buradan keçib gözə-gözə ovçu Pirimə rast gəlir və dağa buraxdığı atı Tülfəri axtarmasını ona nəql edir.

Ovçu Pirim deyir:

– Oğlan, mən bir neçə gün bundan qabaq bir əcaib ata bənzər heyvan tutmuşam yəqin o sən axtardığın olacaqdır.

Şah baba bu xəbərdən şad olub ovçu ilə atının yanına

getdi. Tülfər Şah babanı görən kimi kişnəməyə başladı.
Şah baba atını tanıyıb götürür görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Çül yerinə məxmər geydirrəm
Tülfər məni bir kənarə çatdır
Əlli mehtərə qulluq etdirrəm
Tülfər, məni bir kənarə çatdır.

Şonqar tək aç meydanı
Düşmandan axıt qanı
Şah babanın var gümanı
Tülfər, məni bir yana çatdır.

Bəzədib zər geydirrəm
Xurma geysi yedirrəm
Düşmanın dərisin soydurram
Tülfər, məni bir kənarə çatdır.

Şah baba sözünü qurtarıb atını ovçudan pul ilə alıb minir və birbaşa qarının evinə gələrək ortadan Pərinə də atının tərkinə mindirib Xudam şəhərinə rəvan olur. Bunlar yolda istirahətdəyəkən bir də görürlər ki, dallarınca bir bölük qoşun gəlir. Qoşunun gəlməsini görən qız Şah babaya deyir:

“Dübeyt” havasında

Nə bəlayə düşdü bəlalı başım
Vay pərişan halım mənim
Gəlir qohum qardaşım
Vay pərişan halım mənim.

Şah baba:

Qılınca əl basınca
Ağlama, Pərim, ağlama
Tülfər altıma gəlincə
Ağlama, Pərim, ağlama.

Pəri:

Çıxmasaydım xanamdan
Dağı getməz sinəmdən
Ayrı düşdüm anamdan
Vay pərişan halım mənim.

Şah baba:

Xanlar arasında xanam
Hər meydanda pəhləvanam
Dəli xuylu bəd aslanam
Ağlama, Pərim, ağlama.

Pəri xanım:

Pərinin səbri qərarı
Gedibdir namusu arı
Düşmanın əlinə salma yarı
Vay pərişan halım mənim.

Şah baba:

Şah babayam bağça barım
Namus, qiyrət vardır arım
Haq özüdür mənim yarım
Ağlama, Pərim, ağlama.

Qoşun gəlib yovuqlaşan kimi Şah baba cəld Tülfəri minib qılıncını sıyırır özünü vurur qəlbi leşgərə öldürəni öldürür, sağ qalanı isə qaçıb qurtarır.

Qoşunu pərakəndə edib Pəri xanımı atının dalına alıb yollarına davam edirlər.

Bunlar vətənə getməkdə olsun sizə xəbər verim Şah babanın kiçik qardaşı Əlidən. Əli qardaşı kəsüb gedəndən sonra başına qoşun alıb onun sorağınca gəzirmiş. Bir yerdə bir böyük körpüyə çatıb araya gözetçilər qoyur ki, Şah baba adlı yolçu görərlərsə ona xəbər etsinlər.

Qəzadən Şah baba ilə Pərinin yolu da bu körpüdən düşür. Körpüyə çatanda görürlər ki, yol bağlıdır.

Burada Şah baba götürür görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Yol kəsib duran hərəmi
Yeri yoldan, yeri yoldan
Niyə tutubsan buranı
Yeri yoldan, yeri yoldan.

Əli bu sözü eşidib alır:

Yol kəsib burda durmuşam
Oğlan düş atdan, düş atdan
Çöllərdə soltan olmuşam
Oğlan düş atdan, düş atdan.

Şah baba:

Atdan düşüb bildirrəm
Yəqin bil səni öldürürəm
Düşmanlarını güldürürəm
Yeri yoldan, yeri yoldan

Əli:

Atdan sallam sufatını
Mən görərəm sufatını
Çalaram qılinc qatını
Oğlan düş atdan, düş atdan.

Şah baba:

Şah babanın haqdı dostu
Yamanlıqda yoxdu qəsdı
Yeddi devin başın kəsdi
Yeri yoldan, yeri yoldan.

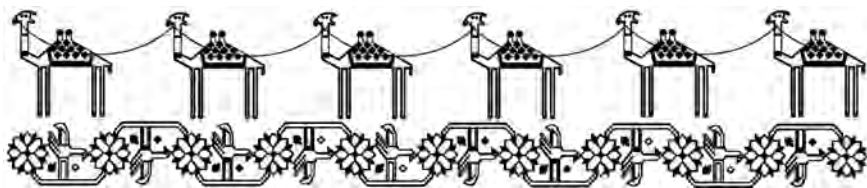
Əli:

Şah Mirzə oğlu Əliyəm
İndi mən səni tanıyam
Şah Babanın qardaşıyam
Oxşadıram sufatından.

Bunlar bir-birlərini tanıyaraq öpüb qucaqlaşaraq görüşürlər və bir yerdə Xudama varid olurlar.

Xudam şəhərində böyük şənlik şirinlik edərək əvvəl Şah Babanın toyun tuturlar. Toydan sonra isə Şah Mirzə öldüyündən Şah Babanı padşah Əlini isə onun vəziri təyin edirlər.

Bitdi

ŞAH SƏMƏD VƏ NİYAR XANIM

Söylədi: *Aşıq Əhməd Qafarov*
Yazıya aldı: *Hüseyn İskəndərov*

ƏBƏRİ sizə hardan verim? Zər-zər şəhərindən. Zər-zər şəhərində Maliki padşahdan. Bu padşahın heç bir evladı yox idi. Günlərin bir günü padşah fikirləşdi ki, bəs məndən sonra mənim xətti tacimə kim sahib olacaq. Vəzir padşahın qəmginliyin anlayıb onun dərdsini soruşdusa da padşah dinməyib cavab vermədi. Vəzir əhvalatı duyub dedi:

– Şah qurbanın olum, mənim də sizin kimi zürriyyətim yoxdur, gəlin bir neçə müddətə kəştə çıxmaq gözümüz gönlümüz açılsın.

Padşah razı olub vəzirlə bərabər kəştə çıxdı. Kəşt əsnasında bir bulaq başında hər ikisi istirahətə oturub yatdılar. Yuxuda padşaha bir dərviş zahir olub şaha iki alma təklif elədi ki, vəziri ilə bərabər nuş eləsinlər, onların evladı olar. Şah yuxudan ayılıb vəqiəsini vəzirə söylədi.

Vəzir dedi ki:

– Şah deyəsən duamız müstəcəb olmuşdur. Bunlar şad xürrəm evlərinə qayıtdılar.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat, doqquz dəqiqədən sonra şah və vəzirin hərəsinin bir oğlu oldu. Şah

oğlunun adını Şah Səməd, vəzir isə Abdulla qoydu. Bu uşaxlar on beş yaşına çatmışdı. Günlərin bir günü Şah Səməd aləmi rüyada ikən Xızır peyğəmbər ona bir badə təklif elədi ki, nuş eləsin. Bu badə Ərzan şəhəri padşahının qızı Şəmsi xanımın şirnisidir. Şah Səməd badəni içən kimi bi-huş düşdü. Abdulla Şah Səmədin bu halını görcək tez şaha xəbər apardı ki, Şah Səməd bihal düşüb. Şah dərhal təxt-dən sıçrayıb oğlunun yanına getdi, onun başını dizinin üstə alıb çox mütəqəyyir oldu və oğluna müraciətən dedi:

“Dübeyt” havasında

Nə yatmısan qəflət yuxusunda
Gəl oyan, Şah Səmədim, oyan
Al dərşini oxuginən
Gəl oyan, Şah Səmədim, oyan.

Şah Səməd bu sözləri eşidib huşə gəldi görək atasına nə cavab verir:

Ata dərşimi almışam
Dindirmə, məni dindirmə
Özümü eşq oduna salmışam
Dindirmə, məni dindirmə.

Maliki şah:

Bu can olsun qurbanın
Nə üçün artdı əfqanın
Belə azarlanmış canın
Gəl oyan, Şah Səmədim, oyan.

Şah Səməd:

Göründü gözümə elə can
Elə cana olsun bu can qurban
Kim versin bu dərdə dərman
Dindirmə, məni dindirmə.

Şah:

Dərdi söylə sən əzəldən
Sənə qurban olum dildən
Əl çəkgilən öylə gözəldən
Gəl oyan, Şah Səmədim, oyan.

Şah Səməd:

Sözüm budur sənə ata
Xizir verdi mənə puta
Başıma düşüb bir xata
Dindirmə, məni dindirmə.

Şah:

Söylə görüm məkanın
Ver mənə onun nişanın
Sənə qurban eyləsin Maliki canın
Gəl oyan, Şah Səmədim, oyan.

Şah Səməd:

Ərzan şəhəridi yarın binası
Malikdi qızın atası
Adı Şəmsi Rəşən anası
Dindirmə, məni dindirmə.

Söz tamam olan kimi atası oğluna öyüt-nəsihət verdi ki, böylə fikirdən daşınsın şeytan felinə düşməsin.

“Dübeyt” havasında

Maliki olsun sənə qurban
Həqiqətini mənə söylə
O cindir, deyil insan
Həqiqətini mənə söylə.

Aldı Şah Səməd:

Şah Səməd böylə deyib ağlasın
Xiyalin yar ilə çağlasın
Görüm məni dərdə salan dağlansın
Dindirmə, məni dindirmə.

Şah oğlunu öz otağına çəkib yalvardı ki, qərrib ölkələrə nahaqdan dərbədər düşməsin.

Şah Səməd:

Çünkü mən gedər oldum
Halal eylə, hümmət eylə
Vətəni tərk edər oldum
Halal eylə, hümmət eylə.

Şah:

Durum dolanım başına
Getmə oğul, getmə, getmə
Gözü yaşlı qoyma məni
Getmə oğul, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Qurbanam gözlə başına
Səbir eylə həqqin işinə
Mən qurbanam qələm qaşına
Halal eylə, hümmət eylə.

Şah:

Söylə eşidim şirin sözün
Gözəldir cəmalın xumar gözün
Açılıb indi baharın yazın
Getmə oğul, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Zəhərə bulaşdı aşım
Əlvən geydim qumaşın
Çağır gəlsin Abdulla qardaşım
Halal eylə, hümmət eylə.

Şah:

Gəl oğul üzmə canımı
Tökmə gözümdən qanımı
Gətirrəm Şəmsi xanımı
Getmə oğul, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Burax məni özüm gedirəm
Var yara şirin sözüm, gedirəm

Burda necə dözümlü gedirəm
Halal eylə, hümmət eylə.

Maliki:

Oğlum, sənə qurban olum
Cəm olan dərddini alım
Durum başına mən dolanım
Getmə oğul, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Şah Səmədin gözü yaşlı
Dal gərdəndə zülf-saçlı
Gedirəm mən iki başlı
Halal eylə, hümmət eylə.

Maliki Şah:

Maliki də ağlar, ağlar
Gəldi indi böylə çağlar
Həsrət ciyərini dağlar
Getmə oğul, getmə, getmə.

Maliki Şah nələc qalıb oğlunun üstə bir çox minnətçi
saldı ki onu səfərdən daşıdırsın, Şah Səməd isə sözünün
üstə möhkəm durub getməli oldu. Ən nihayət minnətə
Abdulla gəlib götürür:

Qardaş sənə minnət eylərəm
Getmə gəl, qardaşım, getmə
Sənə çox minnət eylərəm
Getmə, qardaşım, getmə.

Şah Səməd:

Qardaş mənə minnət etmə
Gedirəm, naçar gedirəm
İxtiyar qalmayıb məndə
Gedirəm, naçar gedirəm.

Abdulla:

Qardaş, belə hicran olur
Ağlar gözüm qan ilə dolur
Gözüm yollarında qalır
Getmə gəl, qardaşım, getmə.

Şah Səməd:

Böylə iş olub əzəl binadən
Ayrılıram mən ata-anadan
Necə əl götürüm, yaşılbaş sonadan
Gedirəm naçar gedirəm.

Abdulla:

Gətirdilər üstünə cümlə insanı
Qəbul etmədin göndərdilər məni
Tərgimə sən ata-ananı
Getmə, qardaşım, getmə, getmə.

Şah Səməd:

İnciməsin məndən ata-ana
Cəvan ömrüm getdi talana

Eşq odu dolubdur şirin cana
Gedirəm, naçar gedirəm.

Abdulla:

Axdı sellər kimi gözümün yaşı
Ağlar qoyma Abdulla qardaşı
Kimnən eyləyim mən xoş beşi
Getmə, qardaşım, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Məni istəyən əl götürsün duayə
Havalanıb gönül qalxdı havayə
İşim qaldı ol mövlayə
Gedirəm, naçar gedirəm.

Aldı Abdulla:

Çun gedirsən sən öz özünə
İkimiz bir yerdə gəzinə
Yoldaş etmisən məni özünə
Getmə, qardaşım, getmə, getmə.

Şah Səməd:

Şah Səmədəm axtı gözümdən yaşım
Sənə qurban olsun can ilə başım
Qərib qardaşım, sən ol yoldaşım
Gedirəm naçar gedirəm.

Deyiş tamam olandan sonra bunlar hər ikisi getməli
olub yola hazırlaşdılar. Ata-anaları onların dalınca nə qə-

dər israr etdilərse də Şahzadə qulaq verməyib yola düşdükdə götürür.

“Dübeyt” havasında

Başına döndüyüm ata ana
Mən gedirəm, siz qayıdın
Qoy yetim mən bir məkana
Mən gedirəm, siz qayıdın.

Maliki:

Oğul çünkü gedər oldun
Gedirsən get yolun olsun
Pərvanə tək eşqə daldın
Gedirsən get yolun olsun.

Əsmət xanım:

Sənə qurban olsun ana
Gedirsən tez gəl, amandır
Məni saldın böylə fəğana
Gedirsən tez gəl amandır.

Şah Səməd:

Yolum düşdü Ərzan şəhərinə
Mindim atın yəhərinə
Dolanaram bir təhərinə
Mən gedirəm, siz qayıdın.

Maliki:

Qurban olsun sənə ata
Nə üçün saldın zulmata
Görüşmək qaldı qiyaməta
Gedirsən get yolun olsun.

Əsmət xanım:

Xuda sənə versin dayağı
Sınəmə çəkmisən dağı
Keçib ananın çırağı
Gedirsən tez gəl amandı.

Şah Səməd:

Doldu, pıyalam doldu
Sarılab gül rəngim soldu
Qürbət eldə yarım qaldı
Mən gedirəm, siz qayıdın.

Maliki:

Qəm olub dərdim döndü bayə
Cümlə günlərim getdi zayə
Nə zülm eylədin ata-anayə
Gedirsən get, yolun olsun.

Əsmət xanım:

Ağlayıb qan yaş tökür gözü
Səndən ayrı necə düzüm
İstəmirəm səndən əlim özüm
Gedirsən, aman tez qayıt.

Şah Səməd:

Xudadan əmir belə oldu
Şəmsi eşqinə puta verildi
Bu gün ayrılıq başa gəldi
Mən gedirəm, siz qayıdın.

Maliki:

Maliki düşdü fəğana
Qoyma bizi yana-yana
Sən yetəsən yol ərkanə
Gedirsən get, yolun olsun.

Şah Səməd:

Şah Səməd özü qaldı yollarda
Butası var qərrib ellərdə
Bülbüllər oxur güllərdə
Mən gedirəm, siz qayıdın.

Əsmət xanım:

Əsmətəm üzdün amanım
Sənə qurban şirin canım
Sənsən mənim din imanım
Gedirsən, tez gəl amandır.

Söz tamam olduqda hər iki cəvan ata-anaları ilə halal hümmət edib yola çıxdılar. Bir neçə vaxt yol gedəndən sonra Şah Səməd qəribsəyib götürür görək Abdullaya nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Üzüldü əlimiz ata-anadan
Mənim dərdimə yanan qardaş
Ölüm tərz olar bizə fənadən
Hər siri-sözümü qanan, qardaş.

Aldı Abdulla:

Qardaş səbr elə haqqın işinə
Yandırma ciyərimi aman qardaş
Çox iş gələr iyidlərin başına!
Gətirmə başıma, sən duman, qardaş.

Şah Səməd:

Gecə gündüz duam budur xudadan
Yetirsin mətləbim bizi yaradan
Dərdim çoxdur əzəl binadən
Hər dərdimə sənsən yanan, qardaş.

Abdulla:

Gecə gündüz haqdan ayəti
Mövlam versin bizə nicati
Kim bəsləyib bizə etsin hörməti
İşimiz olubdu, indi yaman, qardaş.

Şah Səməd:

Gəlib düşdük qərib ellərə
Cəvan ikən saldıq özümüzü çöllərə
Bülbül olub qonaq gülşan-güllərə
Cəvan ömrümüzü etdik talan, qardaş.

Abdulla:

Haqda bizə edib böylə ahı
Kim çəksin bizə dərdi ləvahi
Yetişsin imdadə qədir İlahi
Ağlaşsın dərdimizə çöl çəmən, qardaş.

Şah Səməd:

Düşdü eşqə həmdəm yüzüm
Budur, qardaş, sənə şirin sözüm
Heç gülüb açılmır qaş ilə gözüm
Mən cəvan, səndə ərşan, qardaş.

Abdulla:

Eşqi olan tökər gözün yaşını
Yar yolunda qoyar can ilə başını
Bilmək olmaz haqqın gələn işini
Gəşt eyləyək bu ellərdə fəğan, qardaş.

Şah Səməd:

Şah Səmədəm ah çəkib ağlaram
Təyləyibən ciyər bağrın dağlaram
Hicran çəkib tək başıma ağlaram.
Qəriblikdə ömrüm oldu viran, qardaş.

Abdulla:

Gəl Abdulla, sən ağlama hərgiz
Allahın verdiyi dərdinə döz
Axır bizi yetir mətləbə tez
Kim eyləsin bu dərdimizə dərman, qardaş.

Bunlar sözlərini tamam edib yollarına davam etdilər. Az getdilər, çox getdilər bir vilayətə çıxdılar. Orada bir qarıya tuş gəlib ondan əhbab sordular. Qarı cavab verdi ki:

– Bizim şəhərin şahı qızıdır özü də aşıqdır. Altmışa yovuq aşıx bağlayıb həbsə almışdır. Özü də deyir ki, hər kəs məni deyişmədə bağlasa o aşığa gedəcəyəm.

Şahzadə ilə Abdulla o günü qarıya qonax olub, şəhəri hər ikisi həmin vilayətin şahı – Niyar xanımın hüzuruna getdilər. Bunlar şahın qəsrinə çatan kimi həbsə alınmış aşıqları meydana gətirtib asmaq fikrində idilər ki, Şah Səməd sazı köynəyindən çıxardıb basır sinəsinə:

“Qafiyə” havasında

Ərzim budur sənə, şahların şahı
Gəl biçaraları öldürmə sən amandır
İmdadına yetsin qədir İlahi
Gəl biçaraları öldürmə sən, amandır.

Şahlar şahısan eyləgilən səvabı
Xudayə necə verəcəksən sən cavabı
Biçaraları eylədin özünə tabi
Gəl öldürmə biçaraları sən amandır.

Qoymusan bu cəvanların ürəyinə yası
Getməz bunların ürəklərindən pası
Sonra qəbul olar bunların duası
Gəl öldürmə biçaraları sən amandır.

Bilmək olmaz heç haqqın işini
Kəsməginən biçaraların başını
Tökməginən gözdərindən yaşını
Gəl öldürmə biçaraları amandır.

Şah Səməd də gəlib sənə minnət eyləyir
Sail olub hər qapıda saylayır
Tavus təki dörd ətrafı boylayır
Gəl öldürmə biçaraları amandır.

Şah – Niyar xanım aşxıların cümləsini azad edib, Şah Səmədi saxladı və bir neçə gün onu heç söylətmədi. Axırda Şah Səməd dil tənək Şaha xəbər göndərdi ki, qulluğundan mürəxəs olmaq istəyirəm.

Niyar xanım cavab verdi ki:

– Bu təmənnə gec başa gələr mən səni saxlamaqdan məqsədim səninlə deyişməkdir.

Niyar xanım bir məclis arastə edib Şah Səmədlə deyişməyə üz qoydu.

Alır Niyar şah:

“Dübeyt” havasında

Gəl aşx bu meydana
Sənə özümü tanıdaram mən-mən
Sən söz yetirə bilməzsən mənə
Sənə özümü tanıdaram mən-mən.

Şah Səməd hirs ilə götürür:

A qız gəldin bu meydana
Bu candan bezaram mən-mən
Qoymusan özünü yana-yana
Hər işinə dözərəm mən-mən.

Niyar xanım:

Səni ağır yükə çəkərəm
Qanını yana saçaram
Sənə bir don biçərəm
Sənə özümü tanıdaram mən-mən.

Şah Səməd:

Mən elə işdən kənaram
Eşqin oduna yanaram
Hər sir-sözünü qanaram
Dolanaram başına mən-mən.

Niyar xanım:

Aşır gəl tanı Soltanı, xanı
Alaram bu saat cəsəddən canı
Kim verər dərdinə dərmanı
Sənə özümü tanıdaram mən-mən.

Şah Səməd:

Ay qız gəl səddi şanı
Gətirəm yanına mən qurbanı
Fələk verər mənə dərmanı
Mayıl olmuşam qaşına mən-mən.

Aldı Niyar:

Ay aşır gəldim sənə
Vermə töhmət sən mənə
Zülmüm yoxdu müsəlmana
Sənə özümü tanıdaram mən-mən.

Şah Səməd:

Yetirdin sən məni cana
Xəbər verdin din, imana
Mən sığınırım Yaradana
Qurbanam dişinə mən-mən.

Niyar:

Ovçu yetiribdi bərəsi
Oxuyur kaha surəsi
Mən görmüşəm görəsi
Sənə özümü tanıdaram mən-mən.

Şah Səməd:

Şah Səmədə de sözünü
Çox da satma nazını
Əlindən alaram sazını
Qurban olaram döşünə mən-mən.

Niyar xanımın acığı tutub Şah Səmədi bir gün zindana saldırdı. Bir gündən sonra isə təkrar onu çağırıb tapşırırdı ki, sənə bir-iki qıfıllama deyəcəyəm açdın, açdın açmasan sənün boynunu vurduracağam.

Şah Səməd razı olub deyişməyə başladı.

Götürür Niyar şah:

“Qafiyə” havasında

Ey aşix səndən xəbər alayım
Neçə gündə dünyanı yaratdı Xuda

Nədən cəm eyləyib Adəmi qıldı
Nədən eylədi Havanı peyda oldu.

Şah Səməd:

A qız gəl sənə xəbər verəyim
Altı gündə yaratdı dünyanı Xuda
Palçıxdan yaratdı Adəm peyğəmbəri
Sol qabırğasından Havanı peyda.

Niyar:

O hansı cəhənnəmdi yarısı od, yarısı qar?
O nədir ki, onu yaratdı Kirdigar
O nədir ki, onun yeridir Finnar
Ondan mənə xəbər ver, aşx oğlan.

Şah Səməd:

O bir fələkdi yarısı od, yarısı qar
Onun cəsədini yaratdı ol Kirdigar
Onu kafir üçün yaratdı pərvərdigar
Budur sənə xəbər, a nazlı dilbər.

Nigar:

O nədir ki, ərşi tamam bürüdü
O nədir ki, qarnı üstə süründü
O nədir ki, düşman üçün yeridi
Ondan mənə xəbər ver, aşx oğlan.

Şah Səməd:

O ilandı ərşi tamam bürüdü
Cəsədi yer yüzündə süründü
Düşman üçün havalanıb yeridi
Budur sənə xəbər, ey nazlı dilbər.

Nigar:

O hansı fəriştədi cənnət qapısında durdu
Üç qatar yazı qanadında gördü
O hansı qanaddı vaxtında çalırdı.
Ondan mənə xəbər ver, aşx oğlan.

Şah Səməd:

O xoruz surətli fəriştədir qanadı bismillah
Bir qanadında yazılıbdır “La ilahə illəllah”
Xudadan izin olanda qanadını çalır vallah
Budur sənə xəbər, a nazlı dilbər.

Nigar:

Mən Niyaram sözü eylərəm aşkar
Sən tək aşxları çox etmişəm zar-zar
O kimdir ki, dəryada qırx gün tutdu qərar
Ondan mənə xəbər ver, aşx oğlan.

Şah Səməd:

Şah Səmədin budur sözü Şah Niyar
Nə üçün məni ağladırısan zar-zar
O Yunusdur dəryada qırx gün tutmuş qərar
Budur sənə xəbər, ey nazlı dilbər.

Söz bura çatdıqda Şah Səməd qabağa düşüb götürür:

Ay qız gəl səndən xəbər alayım
Necə bilirsən sən xudanı söylə
Haq göndərən yüz dörd kitabın
Cəvabını bil mənə söylə.

Niyar xanım cavabında aciz qalıb dinmədi. Şah Səməd alır dal bəndini:

O kimdi ki üç yüz altmışdı narı
O kimdi ki binələdi Finnarı
Kimlər aldı boynuna kimlər etdi kənarı
Bundan xəbər ver mənə nazlı dilbər.

Şah Səmədəm o gün gəldim dünyayə
Pərvana tək eşqim doldu dəryayə
O kimdi ki tək gəlmişdi fənayə
Bundan mənə xəbər, nazlı dilbər.

Niyar xanım bu bənddəri də açə bilmədikdə, Şah Səməd sazı köynəyinə saldı. Niyar xanım Şah Səmədi öz otağına aparıb ona təklif elədi ki, mənə özünə arvad al, mən əhdimə çatdım.

Şah Səməd isə şahın təklifin rədd etdi. Şah əmr verdi ki, Şah Səmədi zindana salsınlar. Şah Səməd bu halda götürür görək şaha nə ərz edir:

“Qafiyə” havasında

Padşahım ərzimi eşit amandı
Belə zülüm insana heç olarmı
Sir-sözümü dost-düşmanlar qandı
İnsana heç belə zülüm olarmı.

Ey fələk sən eşitginən dadımı
Verginən sən mənim muradımı
Silməginən dəftərlərdən adımı
İnsana heç belə zülüm olarmı.

Niyar xanım daha da qeyzə gəlib cəlladlara buyurdu ki, onun boynunu vursunlar. Şah Səməd şahın ayağına düşüb başlayır yalvarmağa:

Şah Səmədəm gözüm qaldı dünyada
Cəvan ikən yetişmədim murada
Ciyər bağrımı döndərmisən sən oda
İnsana heç belə zülüm olarmı.

Cəlladlar şah hökmü ilə Şah Səmədi öldürməyə aparmağa başladıda Şahzadə alır:

“Dübeyt” havasında

Buyurdular məni cəllada
Aman cəllad öldürməyin
Qoymadılar yetəm murada
Aman cəllad öldürməyin.

Şah Səmədəm dünyayə gəldim
Ağladım göz yaşımı sildim
Necə oldu? Şəmsi yarım biləydim
Aman cəllad öldürməyin.

Cəlladların Şah Səmədə yazığı tutub yolda onu azad elədilər. Şah Səməd qarının evinə qayıdıb Abdullanı götürür və oradan birbaşa Ərzan şəhərinə rəvan olurlar və yol gedərkən başına gələn əhvalatı Abdullaya belə nəql edir:

“Dübeyt” havasında

Dostum, sənə olsun müjdə
Cəllad məni azad eylədi
Mən qalmışdım bərk güjdə
Cəllad məni azad eylədi.

Budur sənə sözüm axır
Sövdüyüm yollarıma baxır
Şəmsi xanımın iyi qoxur
Cəllad məni azad eylədi.

Yaz bir xəbəri göndərək
Eşqə düşən konlu söndürək
Necə deyib, necə qandırək
Cəllad məni azad eylədi.

Qolum açıb sarmaşayım
Sir-sözümü danışayım
Yarın təşvişinə düşəyim
Cəllad məni azad elədi

Şah Səmədəm şükür olsun Allaha
Məni saldı böylə raha
Yalvarırdım padşaha
Cəllad məni azad eylədi.

Bunlar bir neçə müddət yol gedəndən sonra Ərzan şəhərinə çatıb bir qarının evində məskən edirlər. Şah Səməd bir məktub yazıb qarı ilə Şəmsi xanıma göndərir.

Şəmsi xanım kağızı oxuyub cavabını Şah Səmədə böylə yazır:

“Dübeyt” havasında

Gəldi bizə səlamın müjdə
Gözlərimiz aydın olsun
Fələk dərddən azad eylədi
Gözlərimiz aydın olsun.

Babam məni də buyurdu cəllada
Fikrim qalmayıb dünyada
Fələk yetirsin bizi murada
Gözlərimiz aydın olsun.

Məni salmışdın zulmata
Get babama minnətə
Məni salmışdın sən xifətə
Gözlərimiz aydın olsun

Haq yetirsin bizi murada
Heç kimi salmasın fəryada
Heç dərdim yox dünyada
Gözlərimiz aydın olsun.

Dost düşman üstümə güldü
SİRİMİ HƏM SÖZÜMÜ BİLDİ
Şəmsi göz yaşını sildi
Gözlərimiz aydın olsun.

Şah Səməd məktubu oxuyub qarı vasitəsilə qızın atasına elçi göndərdi, əmma Ərzanın şahı razılıq verməyib cavab verdi ki:

– Qızım Qara bəy adlı bir bəyə nişanlıdı.

Bu rəddi cavabdan sonra Şah Səmədlə Şəmsi xanım böylə qərarə gəldilər ki, Şahdan gizlin qaçsınlar, odur ki,

günlərdən bir günü Şəmsi xanım firsət tapıb Şah Səmədlə qaçdı. Şah qızının qaçmasını bilcək, Qara bəyi onun dalınca göndərdi ki, əli bağlı tutub qaytarsın. Qara bəy bir bölük qoşunla Şahzadələrin dalınca getməkdə olsun, Şəmsi ilə Şah Səməd isə yolda yorulub bir kölgəlikdə yatmışdılar.

Qara bəy bunlara çatar-çatmaz qız oyanıb oğlanı bu sözlər ilə durquzmağa başladı.

“Qafiyə” havasında

Babamın yurdundan əlim üzüldü
Oyan qalx ayağa aman, sövdüyüm
Qoşun gəlib dörd ətrafa düzüldü
Nə yatmısan qalx ayağa, sövdüyüm.

Şah Səməd bu sözlərə tez oyanıb götürür:

Ah çəkibən qan ağlama bu qədər
Çəkmə sinəmə dağı-düyünü sövdüyüm
Görüm gələn qoşun mənə neylər
Gəl qarşımda qabağa sövdüyüm.

Aldı Şəmsi:

Necə zülüm oldu, tərək eylədim elimi
Qohum qardaş tərək etmişəm gülümü
Lal etmişəm şirin danışan dilimi
Nə yatmısan qalx ayağa sövdüyüm.

Şah Səməd:

Qorxum yoxdur heç mənim ölümdən
Kimsə ayıra bilməz məni gülümdən

Qılıncı sıyraram belimdən
Eşqi doldurdun sən cana sövdüyüm.

Şəmsi:

Nə söylərsən ağırdu onların eli
Duman təki buraxarlar seli
Xar təki qucdurarlar gülü
Nə yatmısan qalx ayağa, sövdüyüm.

Şah Səməd:

Dadə yetər gəlib bizim xudamız
Kimsəyə batır qılınc, qalxan, cidamız
Durub mən qıraram onları təmiz
Gəl ağlama sən qan yaş ilə, sövdüyüm.

Şəmsi:

Çağıraram mövlanı o Allahı
İmdada yetişsin qədir İlahı
Mən çəkirəm fəryad ilə ahı
Nə yatmısan qalx ayağa, sövdüyüm.

Şah Səməd:

Suvar olub öz ayağa yatağım
Cida vurub oynadaram yatağım
Afərin sağ olsun əl ilə ayağım
Gəl ağlama qan yaş ilə, sövdüyüm.

Şəmsi:

Şəmsiyəm bu canım sənə fəda
Nüsrət versin bizə yaradan Xuda

Düşmüşük vətənimizdən biz cida
Nə yatmısan qalx ayağa, sövdüyüm.

Şah Səməd:

Şah Səmədəm dərşimi mən oxuram
Sövdüyümün cəmalına baxaram
Qılinc qalxanı düşmana taxaram
Nə yatmısan qalx ayağa, sövdüyüm.

Qara bəy bunlara yetirən kimi Şah Səməd cəld atına
minib qarşıya çıxır və ona müraciətən böylə deyir:

“Dübeyt” havasında

Gəlmə, ey Qara bəy, gəlmə
Çək əsgəri, çək qırağa
Laçın quş tək vurub sallam
Çək əsgəri, çək qırağa.

Qara bəy:

Getmə, oğlan, getmə, getmə
Gəlmişəm sənnən vuruşmağa
Göndəriblər məni sənə
Gəlmişəm sənnən vuruşmağa.

Şah Səməd:

Mən fikrimi verirəm Xudaya
Səni sallam zulmat ilə qarayə
Taxaram səni almas kimi cidayə
Çək əsgərin, çək qırağa.

Qara bəy:

Vardır sədəqəm mənim xudayə
Sallam səni ah ilə vayə
Keçirrəm səni mən də cidayə
Gəlmişəm sənle cəng etməyə.

Şah Səməd:

Neylər mənə sən təki gürcü
Öldürürəm olmaz əlacı
Çəkibən əyri qılıncı
Çək əsgərin, çək qırağa.

Qara bəy:

Danışırsan, oğlan, necə, necə
Kəsərəm kələyini mən bu gecə
Əl ataram mən qılınca
Gəlmişəm sənle cəng etməyə.

Şah Səməd:

Sürrəm üstünə mən Qıratı
Qoymaram alasan muradı
Bilirsənmi əhvalatı
Çək əsgərin, çək qırağa.

Qara bəy:

Alıbsan özünü ələ
Düşübsən fitnə ilə felə
Mən bülbüləm qonaram gülə
Gəlmişəm sənle cəng etməyə.

Şah Səməd:

Şah Səmədin var xudası
Heç dağıtmaz yuvası
Öldürmə sən tək pisi
Çək əsgəri, çək qırağa.

Qara bəy:

Qara bəyəm mənəm səni
Sil gözünü tanı məni
Mən qıraram müsəlmanı
Gəlmişəm sənle cəng çəkməyə.

Şah Səməd qılıncını sıyırır özünü vurur Qara bəyin ləşgərinə. Qoşunun hamısını qılıncından keçirib Qara bəyi əsir edir və Abdullaya tapşırır ki, onu aparıb bir ayrı yerdə öldürsün. Qara bəy isə Şahzadənin ayağına yığılıb yalvarır ki, onu buraxsın.

“Qafiyə” havasında

Budur ərzim sənə şahların şahı
Amandı gəl öldürmə sən məni
Yetişsin imdadıma qədir İlahi
Amandı öldürmə gəl sən məni.

Şah Səməd:

Dedim sənə əzəl binadən
Ayrılıbsan vətəninə elindən
Əl çəkmirsən yaşılbaşlı sonadan
Öldürəcəyəm, mən səni, öldürəcəyəm.

Qara bəy:

Başına döndüyüm qədir ilahi
Eşit sözümü sən amandır
Salmısan məni böylə rahə
Eşit sözümü sən amandır.

Aldı Şah Səməd:

Qoşun çəkib gəlirdin sən üstümə
Nə üçün durmuşdun mənim qəsdimə
Fikrin vermişdin gül yüzlü dostuma
Öldürəcəyəm, səni, öldürəcəyəm.

Qara bəy:

Bir bəndəyəm soltanım var, xanım var
Qohum, qardaş, elim var, həm günüm var
Bülbül tək danışan şirin dilim var
Öldürmə, gəl sən məni, öldürmə.

Şah Səməd:

Sən tək padşahları sallam oda
Kim gəlib yetişərdi imdada
Qoymaram səni yetəsən murada
Öldürəcəyəm, səni, öldürəcəyəm.

Qara bəy:

Qolu bağlı hüsurundayam qardaşım
Çərxi fələk salıbdı tərsə işim
Eldən ayrılıbdır bu çəvan başım
Öldürmə məni, sən gəl, amandır.

Şah Səməd:

Sən özün gəlib düşdün bəndə
Yəqin ki, heç ağıl yoxmuş səndə
Qoyaram səni ahı zar, qara gündə
Öldürəcəyəm, səni, öldürəcəyəm.

Qara bəy:

Qara bəyi bağışla sən Allaha
Yüz çevirib yön tutubdu Allaha
Yalvarıram bizi yaradan padşaha
Gəl öldürmə məni amandır.

Şah Səməd:

Şah Səmədəm bağışladım Allaha
Üzünü tutmuşam o qibləgaha
Aparginən sən bu xəbəri padşaha
Azad edirəm səni azad.

Şah Səməd Qara bəyi buraxıb şad xürrəm öz vətəninə gəlir. Maliki şah oğlunun qayıtmasını eşidib piyandazlar döşəyib qarşıya çıxıb oğlu, gəlini və Abdullanı pişvaz edir.

Qırx gün, qırx gecə nağara-zurnaya əl vurdurub toy bisatı qurur.

Əsmət xanım oğlunun toyunda böylə gözəlləmə deyir:

“Qafiyə” havasında

Bülbül kimi mən qalmışdım
Oğul mübarək olsun
Eşqin oduna dolmuşdum
Toyun mübarək olsun.

Mən qurban qələm qaşına
Həm sənə həm yoldaşına
Kəklik tək alıb döşünə
Toyun mübarək olsun.

Sən gedəndən olmuşdum mən xəstə
Sirim bildirdim düşmana həm dosta
Yeriniz vardır gözüm üstə
Oğul, toyun mübarək olsun.

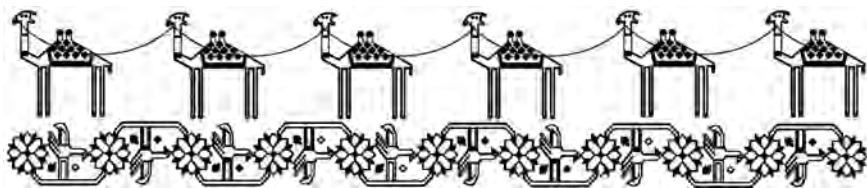
Alır Əsmətin qaravaşı Mehri:

Ana, gözün aydın olsun
Gəlibdir, oğlun gəlibdir
Düşman özün oda salsın
Gəlibdir, oğlun gəlibdir.

Mən düşmüş idim fəğana
O qardaşım, sənsən anam
Mən qalmışdım yana-yana
Gəlibdir, oğlun gəlibdir.

Qurban olum şirin dilinə
Bülbül qonubdur gülünə
Mehri deyər gəlib elinə
Gəlibdir, oğlun gəlibdir.

Bitdi

ƏSLİ VƏ KƏRƏM

Söylədi: *Aşıq Əhməd Qafarov*
Yazıya aldı: *Hüseyn İskəndərov*

SFAHAN şəhərində Ədil şah adlı bir padşah var idi. Bu padşahın bir xəzinədar Keşişi var idi.

Nə padşahın, nə də Keşişin evladları olurdu. Günlərin bir günündə şahın arvadı ilə Keşişin arvadı bağa gəzməyə çıxmışdılar. Gördülər ki, bağda bir qurumuş alma ağacı var. Şahın arvadı – xanım Soltan Keşişin arvadına dedi:

– Ay qarı bu alma ağacı bar tökəndə bizim də evladımız olar.

Bunlar belə söhbət edib, bir kölgəlikdə yatdılar. Aləmi-röyadə xanım Soltanın yanına bir nurani kişi gəlib dedi:

– Ay xanım sənin duan müstəcəb olub. Get, həmin alma ağacının üstündə bir alma var, onu ye, evladın olar!

Xanım Soltan yuxudan oyanıb gördü doğrudan da quru alma ağacında bircə dənə qırmızı alma var.

Xanım Soltan almanı dərib keşişin qarısı ilə yedilər. O gecəsi kişilərlə həmsöhbət olub hamilə oldular.

Doqquz ay, doqquz gün, doqquz saatdan sonra Xanım Soltanın bir oğlu, qarının bir qızı oldu.

Padşah oğlu olmasını eşidib böyük ziyafət və ehsan

verdi.

Şahzadənin adını Mirzə bəy, qızın adın Qara Soltan qoydular.

Uşaxlar böyüyüb həddi-büluğa çatmışdılar. Keşiş, qızını Şah oğlu üçün almasından xəfə düşüb arvadına məsləhət gördü ki, qaçsınlar. Çünkü qarı ilə Xanım Soltan birbirlərinə söz vermişdilər ki, evladları – biri oğlan, biri qız olarsa onları evləndirsinlər.

Odur ki, Keşiş padşahın qulluğuna gəlib xidmətindən azad edilməsini xahiş elədi və üzr gətirdi ki:

– Qocalmışam. Qorxuram ki, işimdə xilaf tapıla.

Şah Keşişi mürəxxəs etdi. Keşiş Zəngi adlı bir yerə köçməkdə olsun.

Mirzə bəy Şahın Sofusu ilə bərabər atasından izn alıb Keşiş gedən yerə gəştə çıxdı, orada hər ikisi Keşişə qonax oldular.

Keşiş məsələnin axırından qorxub Qara Soltanı gizlətdi. Bunlar geriye qayıtdıqda Mirzə bəyin başının üstündən bir quş uçub bağa getdi. Mirzə bəy quşun dalınca bağa girdi, orada Qara Soltanı görüb eşqə aludə oldu. Hər ikisi bir-biri ilə şirin söhbətdə oldular. Qara Soltan Keşişin xəbər tutmasından qorxub dedi:

– Ay oğlan kərəm eylə! Sən bilirsən ki, mənim Keşiş babamın əslisi yoxdur – məni alıb bura qaçmışdır.

Mirzə bəy dedi:

– Xanım qoy sənin adın Əslisi olsun, mənim adım Kərəm.

Əslisi Kərəmə yalvararaq dedi:

“Qafiyə” havasında

Nə gəzəsən məlul-məlul bu yerdə
Aman Kərəm, məni rüsvay etmə

Məni sənə qismət etsin Yaradan
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə!

Heç olurmu bu yerlərdə belə iş
Keşiş babam duyar, eyləyər təftiş,
Doymadınmı, öp üzümdən qalx
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə!

Ağa Kərəm, Paşa Kərəm, Xan Kərəm
Alış Kərəm, tutuş Kərəm, yan Kərəm
Əsli olsun qoy sənə qurban Kərəm
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə!

Kərəm Əsli ilə halallaşmış vədələşdi, ayrıldı və bağdan çıxıb Sofunun yanına gəldi. Sofu gördü ki, Mirzə bəyin halı özündə deyil, xəbər aldı:

– Oğlum, sənə nə oldu ki, belə pərişan olmusan?

Kərəm cavab vermədi. Dübarə Keşişin evinə qayıtdılar. Oradan “Sağ ol, var ol!” edib İsfahana qayıtdılar.

Kərəm aşiq olduğunu atasından da gizlədirdi. Şah nə qədər onun üstə adam saldısa da Kərəm heç birinə düzgün cavab vermədi.

Nəhayət Şah yenə də özü oğlunun yanına gəldi ki, bəlkə dərini deyər. Yenə də Kərəmdən bir söz ala bilmədi. Ən axırda Şah oğlunun yanına bir qararı saldı ki, bəlkə Mirzə bəydən bir əməllə fikrin öyrənsin.

Qararı Mirzə bəyin yanına girib dedi:

– Oğul, niyə burada kor peşiman oturursan? Bir çıx çölə, bax gör gəlin, qız hara gedir. Haradan gəlir?

Kərəm dedi:

– Nənə, sən Allah, bir bax gör o qızların içində Keşişin qızı da varmı?

Qararı əhvalatı öyrənib tez özünü yetirdi Şahın hüzu-

runa. Dedi:

– Şah, qurbanın olum, oğlunun dərđini öyrənmişəm. Onun dərđi eşqdir, özü də Keşişin qızına aşıxdır.

Şah bu xəbərdən xoşnud olub tez adam göndərüb Keşişi gətirtđi və onun qızını oğluna istədi Keşiş cavab verdi ki:

– Şah sağ olsun, bu necə ola bilər ki, mən erməni ola-ola öz qızımı müsəlmana verim?

– Mən sənin qızını müsəlman edəyəm.

– Şah qurbanın olum, buyurun boynumu vursunlar, ancaq bu təklifi mənə etməyin!

Padşah qeyzə gəlib onun qızını zorla alacağını bildirdi.

Keşiş hiylə ilə Şahdan beş gün möhlət aldı ki, toya hazırlaşsın. Şah ondan nişan üzüyü alıb razı oldu və Keşişi yola saldı.

Bu xəbəri Kərəm eşitcək götürdü, görək nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Vədəsi çatınca süsən sünbülün
Safa sürəcəyəm, tez gətirin gəlsin.
Sürəyim dünyanın zoqu-səfasın
Təki dola qoynuma, yar gətirin gəlsin.

Dostlar, o mənimdir, gələn mənimdir
Ağzında söylənən kəlam mənimdir.
Yarın qoynundakı o nar mənimdir
Bəzəyib üstünə al gətirin gəlsin..

Kərəm ay gözlədikdən sonra Əslinin xiyalı ilə götürür:

“Qafiyə” havasında

Aşar qarlı dağın ardına,
Xan Əslim yadıma düşüb, ağlaram
Ay ağalar, dözə bilməm dərdinə
Xan Əslim yadıma düşüb, ağlaram.

Dərdli Kərəm deyər heç dərdim bitməz
Yarımlın sövdası sərimdən getməz
Yüz öyüd versələr birisi batmaz
Xan Əslim yadıma düşüb, ağlaram.

Kərəm ahı fəğanda olsun, sizə xəbər verim Keşişdən.
Keşiş Şahı alladıb Zəngilandan da ailəsini alıb qaçdı.

Beş ay tamam olandan sonra Şah gördü ki, Keşişdən
bir xəbər çıxmır. Sofu ilə Kərəm Zəngilana gedib görürlər ki,
oba köçüb yurdu qalıb. Keşiş bayaq qaçmışdır. Alır Kərəm:

“Şikəstə kərəmi” havasında

Xan Əslim Zəngidən fərar eyləmiş
Yol verməyin, başı dumanlı dağlar!
Belə getmiş anası ilə atası,
Yol verməyin, başı dumanlı dağlar!

İsfahan bəyləri gəlir düyünə
Zənginin xalxları düşübdü peyinə
Xasa kürdü geyinmişdir əyninə.
Yol verməyin, başı dumanlı dağlar!

Keşişin qaçmasını Şah bilincə bir bölük qoşunla Zəngilana gəldi, gördü doğrudan da Keşiş vədə xilaf çıxıb qaçmışdır.

Kərəm Keşişin bağını gəzib belə deyir:

“Yanx kərəmi” havasında

Gəldim dost bağına, eylədim nəzər
Gördüm yarım bağçasından getmiş
Ağ gərdənə danə-danə düzülmüş.
Ağlımı başımdan aldı xal, getmiş.

Gecə-gündüz çağırıram ya Xəlil,
Mövlam üstümdə həm dəlil
Mən qalmışam burda müşkül məlil
Geyinibən qamətinə al, getmiş.

Kərəm oxuya-oxuya gəzərkən gördü bağda bir sərv
ağacı var. Başladı ağacdən öz gözəlini – Əslini soruşmağa:

Dur, sərv dur, səndən xəbər alayım,
Sərv ağacı, sən yeyən nec oldu?
Dinlə, gəl dinlə, mənim cavabım,
Sərv ağacı, sən yeyən nec oldu?

Xiyal-xiyal olmuş qarşıdakı dağlar
Xəstənin dərini bilibən ağlar,
Döşəyi, yastığı məlul-məlul ağlar
Sərv ağacı, sən yeyən nec oldu?

Kərəmi necə sən atəşə saldın,
Tey vuruban ciyər bağrımı dəldin
Sən də mənim təki neçin saraldın,
Sərv ağacı, sən yeyən nec oldu?

Həmin bağda bir qıza rast gəlib Kərəm götürür:

“Dübeyt” havasında

Ala gözlü, nazlı dilbər,
Meylini bu yana döndər,
Geyinmişsən yaşıl ənbər
Meylini bu yana döndər!

Siyah zülfün çin-çin telin,
Yoxmu sənün şirin dilin,
Dərdli Kərəm, uçub bülbülün
Meylini bu yana döndər.

Qız cavab verdi ki:

– Oğlan sən məni başqasını mı oxşadırsan? Niyə mənə
eşqnamə oxuyursan?

Aldı Kərəm:

“Dübeyt” havasında

Keşiş bağçasına gəldim
Gördüm nəzənim getmiş,
Bağ gözü mənə xar, görünür.
Gördüm, nəzənim getmiş.

Baxdım başına-gözünə
Qulax əsa bilmədim şirin sözü nənə
Siyah zülfü mənə yüzünə
Gördüm nəzənim getmiş!

Kərəməm, dərdli qalırım,
Bu dərddən ölürəm,
Vədəm yetibdir gec-tez bilirəm
Məzarım qazanım getmiş.

Padşah oğlunun yanına gəlib dedi:

– Oğul gedib gedib! Bir hayıf idi, Keşiş mənə atdı.
İndi nə etməli? Qız qəhətə çıxmıyıb ki? Sənə onun qızından
da gözəlini alaram. Fikir etmə, qayıt gedək!

Aldı Kərəm:

“Yanığ kərəmi” havasında

Fələk məni bağa bağman eylədi
Dost bağına girib, qanlar ağlaram
Əlim ilə didəram mən gülləri
Dost bağına girib, qanlar ağlaram.

Kərəm deyər bu dərd məni xar etdi
Ağlımı başımda tarümar etdi
Hər yerdə sövdüyüm ixtiyar etdi,
Dost bağına girib, qanlar ağlaram.

Əlqərəz Kərəm İsfahana qayıtdı. Dost-aşnasının sor-
ğu-sualına belə cavab verdi:

“Dübeyt” havasında

Yaşıl başlı telli durnam
Daha bizim göldən uçdu,
Ağlımı başımdan aldı,
Getdi qeyri gölə düşdü.

Bir zaman çəkəram yası,
Getməz ürəyimin pası
Sağalmaz eşqin yarası
Altun kəmərlər belə düşdü.

Yolunda qoymuşam canı,
Didəmdən tökərəm qanı
Kərəm sevdi Əsli xanı,
O da qeyri elə düşdü.

Sonra götürür Kərəm Sofuya müraciətlə dərini söyləməyə:

“Yanığ kərəmi” havasında

Əslim köçdü vətəmindən, elindən
Düşmanların xətiirləri xoş olsun
Bu ayrılıx bizə gəldi mövladan
Ağlayaram, ala gözlər yaş olsun.

Üzümə gülərdi, bilməzdim fəndin
Heç ayrı gəzməzdi o məndən
Böylə ayrı düşmüşəm yarımдан
Qədirni bilməzdim, vərmiş olsun.

Sövda ilə ataş düşdü yarımдан
Yoluna qoyduğum canı sərdən
Bu zulum oldu bizə mövla Kərəmdən
Başı yaşıl, ayaqları yaş olsun.

Dərdli Kərəm edər mövla yolunda
Bülbül oxur gedib başqa gülündə
Ellər quş göndərmiş, eşqin dalında
Quş qonmasa, bizim ellər boş olsun.

Kərəm Sofuya təklif elədi ki, Əslinin dalınca getsinlər. Sofunu yol tədarikinə göndərüb özü izn üçün atasının yanına getdi və atasına belə dedi:

“Şikəstə kərəmi” havasında

Halal eylə, ata, mən gedər oldum
Gedib gəzim, qoy mən bu dünyanı,
Gül rəngim saralıban soldu
Gedib gəzim, qoy mən bu dünyanı.

Dərdli Kərəm deyər: dünya fanidi
Necələr qəmlidir, necələrin günüdür
Kim bilir nə zamandan bəridir
Gedib gəzim, qoy mən bu dünyanı.

Şah bu sözləri eşidəndə dünya gözündə qaraldı. Dedi:
– Ay oğul, gəl sən bu təmənnadən daşın! Məni bəd-
bəxt eləmə. Mən sənə Əslidən də artığını tapıb alaram.

Kərəm bu nəsihətlərə qulax verməyib dedi:

– Gedəcəyəm.

Atası naəlac cavab verdi ki:

– Daha mənim sənə deyəcək sözüm yoxdur, hara ge-
dirsən get!

Kərəm oradan anasının yanına gəlib ondan belə izn
istəyir:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Qəm-qüssə bu gün başıma gəldi
Ağlayalım ayrılmağın günüdür
Bizə qismət olub qərib ellər
Canım nənə, mənim ricamə bax.

Fələk verib mənə bu cəzadır
Canım, başım sənə ricadır
Bəlkə Əslim Kərəm yolunu gözləyir
Ağlayalım ayrılmağın günüdür.

Anası oğlunun fəraqına dözməkdən aciz qalıb ağlamağa başladı.

Kərəm anasının əlindən öpüb gəldi Sofunun yanına atlarına səvar olub getməkdə ikən onların dalınca ayağ yalın baş açıq düşən ata-anasına Kərəm deyir:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Yeni bir sövdadır gəldi başıma
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum
Ürəyimdə yanar bunca ataşlar
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.

Ciyərimdə yanar oldu ataşlar
Yar əlindən yeni yaralar işlər
Gülüb oynadığım qızlar, qardaşlar
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.

Gəlin qızlar siz güllərə varmayın
Əslim qaçmış gələr isə qoymayın
Dərdli Kərəm dahı getdi deməyin
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.

Kərəmlə Sofu buradan ötüşüb İsfahandan çıxdılar. Bir qədər sonra bir kəndə çatıb bulağdan su dolduran bir dəstə qıza rast gəldilər. Kərəm onların birisini Əsliyə oxşadıb götürür deməyə:

“Sallama kərəmi” havasında

Sallana-sallana duran yol üstə,
Baxan dilbər, məni məcnun eylədin
Səni görüb oldum məlul-xəstə
Baxan dilbər, məni məcnun eylədin.

Şahın kimi məni istərə atlara
Sinəmi sarımaq istər yaralara
Aşığını dürlü-dürlü dərdlərə
Qoyan dilbər, məni məcnun eylədin.

Dərdli Kərəm deyər, alıb sata bilməm
Qeyri gözəllərə gönlüm ata bilməm
Heç kimsəyə böhtan ata bilməm
Duran dilbər, məni məcnun eylədin.

Qızların bunun sözündən acığı tutub dedilər:
– Oğlan, sən axtaran gözəl bizim aramızda yoxdur,
sən yanılmısan!

Kərəm götürür sözünün dalını:

Gəlin, inciməyin nazlı bacılar
Geridən keçərəm, yol sizin olsun
Ürəyimdə çoxdur qəmlər, acılar
Ağılar içərəm, bal sizin olsun.

Gəldim isə yenə durmaz, gedərəm
Ciyərimi eşqə salıb didərəm
Yanğılıyam bir su içib ötərəm
Mənə xar qəbuldu, gül sizin olsun.

Kərəm deyər: həm dərdliyəm, həm uslu
Ürəyim yaralı, ciyərim paslı,
Əslimdən ayrıldım yaslıyam yaslı
Mən qara geyərəm, al sizin olsun.

Qızlardan biri bir cəm su gətirib Kərəmə verdi. Kərəm suyu alıb içdi, sonra Sofu ilə yollarına davam etdilər.

Bir az yol getdikdən sonra bunlar başı dumanlı dağlara gəldilər.

Kərəm burada götürür görək dağlara nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Sənə deyərlər Soltan dağı,
Nə dumandır başın sənini!
Bilinməzdir yazın-qışın
Heç getməzmi qışın.

Cümlə dağa dost olmusan
Qəriblərə qismət olmusan
Dərdlilərə dərd vermişən
Alçaq deyil, başın sənini!

Heç əriməz qarın yağar,
Bulutlar bir-birini qovar
Sabah günəş sənə doğar,
Cəvahirdi daşın sənini!

Kərəm deyər: – gəldim, getdim
Fanı dünyaya nə iş etdin
Ululardan sual etdim
Kimsə bilməz işin sənini!

Bunlar dağı aşıb çatdılar Zəngilana. Orada Keşişin bağını Kərəm bir dəfə də gedib gəzdi. Amma yenə də heç kəsi tapmadı. Səhər qayıdıb dəstə-dəstə gəzən qızlardan Əslini belə xəbər alır:

“Şikəstə” havasında

Ala gözlü, mən bu yerdən gedərəm
Bir nişan verəyim al, Kərəm eylə

Çox duz çörək yemişəm sənin ilə
Gəl halallaşaq qal, Kərəm eylə.

Mən gedirəm qaraları bağlama
Dərdli sinəmi ataşlara dağlama
Ayrılmağın günüdür, amandı sən ağlama
Gəl dur yanımda gəl, Kərəm eylə.

Dərdli Kərəm deyər: var ömrüm keçir,
Əlimdən alıbsan şərablər içir,
Ey Yaradan, məni havadan uçur
Görəyim Əslimi gəl, Kərəm eylə

Qızlar Kərəmə cavab verdilər:

– Sən axtardığın çoxdan köçüb buradan getmişdir.
Onu bir də çətin taparsan!

Kərəm məyus halda buradan keçib gedərkən, arxada
qalan İsfahan dağlarını görüb başladı:

“Dübeyt” havasında

Ol bahar yaz ayları
Suları axandan sonra.
Mən olmuşam belə sərsəri
Çövrülüb baxandan sonra.

Baharım var, barım var
Huriyə bənzər yarım var
Ağlar-ağlar zarım var
Yandı canım qızlardan sonra.

Sığallamış öz-özünü
Haqqa çevirmiş yüzünü

Dərdli Kərəmin sözünü
Anlamaz indən sonra.

Az getdilər, çox getdilər bir kəndə çatdılar. Bu kənd-də Kərəm kənd əhli üçün belə çalıb oxudu:

“Dübeyt” havasında

Ay ağalar, könül quşu
Uçur havada əylənir,
Qərib elə düşən iyit
Göz yaşı çağlar əylənir.

Budur qərib elin halı,
Qıssa olur uzun dili,
Sövdüyüm yarın xiyalı
Ağlına salan, əylənir.

Çağırram ey qəni Xuda!
Yandı canım döndü oda
Kərəm də yetməz murada
Ah çəkib ağlar, əylənir.

Söz tamam olandan sonra kənd əhli kənddən Keşişin keçdiyini Kərəmə söylədilər. Kərəm ilə Sofu əylənmədən həmin yol ilə getməyə başladılar.

Yolda bəylərə rast gəlib Kərəm alır sazını:

“Sallama kərəmi” havasında

Ay ağalar, yarım qaçırdım,
Bəylər, xan Əslimi gördünmi

Bülbülü güldən uçurdum
Bəylər, xan Əslimi gördünmi.

Əslimin incə belinə
Mayiləm şirin dilinə
Düşmüşəm mən yoluna
Bəylər, xan Əslimi gördünmü.

Bu gün bizə ovlar keçir
Atlas əyninə biçir
Çox gözəl sudan içir
Bəylər, xan Əslimi gördünmi.

Kərəm deyər canım kimi
Atlas geyər Xanım kimi
Yanıram canım kimi
Bəylər, xan Əslimi gördünmi.

Bəylər Əslini tanımadıqlarını bildirib yollarına davam elədilər.

Kərəm ilə Sofu bir qədər gedəndən sonra bir şəhərə çatıb qəhvəxanaya girirlər.

Burada Kərəm çalıb oxuyaraq deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Nə vaxtdır ki, mən yarımdan ayrıldım
Məni öldürməli, döyməli deyil
Gecə-gündüz ah çəkibən ağlaram
Məni öldürməli, döyməli deyil.

Yeddi ildir halını mən sormadım
Keçdi ömrüm bir murada irmədim

Əhvalın tutub, halın sormadım
Məni öldürməli, döyməli deyil.

Əlimdən getdi gözəl aləmi
Vətənim, elim bəs gül hanı
Başıma almışam cümlə planı
Kərəmi öldürməli, döyməli deyil.

Qəhvəxanada Kərəmə cavab verirlər ki:

– Bu şəhərdən bir Keşiş qızı ilə bərabər gəlib keçdiyi-
ni görmüşük.

Kərəm onlar göstərən yol ilə gedərək başının üstən bir
dəstə durna uçduğunu görüb deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

O qarlı dağları aşıb gəlirsən,
Əylən durnam, əylən xəbər sorayım
Bizim eldən xəbər bilib gəlirsən
Əylən durnam, əylən xəbər sorayım.

Bizim elin ırmaqları axırmı,
Yarın bağçasında ətir qoxurmu
Sevdiyim seyrangaha çıxırmı,
Əylən durnam, əylən xəbər sorayım

Sevdiyimin seyrangahı nerədə?
Haq verildi aşıklara bir bada
Ovçumusan nə gəzəsən burada
Əylən durnam, əylən, xəbər sorayım.

Dərdli Kərəm deyər nərdən gəlirsən
Mənim sınix olduğumu bilirsən

Yar uğrunda dərdə düşüb ölürsən
Əylən durnam, əylən, xəbər sorayım.

Bir neçə müddət yol gedib hər ikisi Gəncəyə çatdılar.
Kərəm Gəncə cəmətindən yarını belə soraxlaşdı:

“Kərəmi şikəstəsi” havasında

Fələk məni bağa bağban eylədi
Bağban ağlar, bağ ağlar, gül ağlar
Dost bağında oxumaz oldu bülbül
Süsən ağlar, sünbül ağlar, gül ağlar.

Yarım görsəm, xına yaxaram əlinə,
Alıb gedərəm vətənimə elimə,
Açıb qolum sarmaşaram belinə
Kəmər ağlar, qamət ağlar, bel ağlar.

Ördək kimi gəzdim göldən göllərə
Ceyran kimi süzdüm çöldən çöllərə,
Kərəm deyər düşdüm dürlü yollara
Gələn ağlar, keçən ağlar, yol ağlar.

Gəncədə Kərəmə Əsli gedən yolu göstərib onu İrəvana tərəf göndərdilər.

Kərəm İrəvanın yaxınlığında bir bulaq başına çatar-
çatmaz bir dəstə suya gələn qızları görüb sazını köynəkdən
çıxartdı:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Bulaq başında oturan qız, gəlin
Yolçunu yolundan eylər bu gəlin

Qaldır niqabını üzün görəyim
Yolçunu yolundan eylər bu gəlin.

Əslim cənnətdəki huri pəridi
Bir ah çəksəm dağı daşı əridi
Allahı seversən, ay qız, geri dur
Yolçunu yolundan eylər bu gəlin.

Kərəm sözünü qutarıb qızlardan Keşiş gedən yolu öyrənib yoluna davam elədi. Bunlar bir kəndə çatıb əyləndikdə kəndin cavanları Kərəmin başına yığılıb:

– Ay aşix, bizə bir neçə söz oxu! – deyə xahiş elədilər.
Götürür Kərəm, görək cəvanlara nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Ay ağalar, sorarsınız
Biz İsfahan elindənək!
Qərib dərdi bilərsiniz,
Biz İsfahan elindənək!

Alçalı-yüksəli dağlar
Boş qaldı bülüllü bağlar
Ömrümün bu gənc çağları
Biz İsfahan elindənək!

Dərdli Kərəm burda qalmaz
Dərdi artar, qərar tutmaz
Sinəmdən yarası getməz
Biz İsfahan elindənək!

Kərəm bu cəvanlardan Keşişin getdiyi yolu soruşub onun ardınca getdi. Yenə də yolda bir dəstə qız-gəlinə rast gələrək götürür Əslini soruşmağa:

“Qafiyə” havasında

Burda bir gözəl gördüm qızlar
Soqu düşmüş cümlə cəhan elinə
Danışdırdım onu, xeyli güldürdüm
Bal tökülüb dodağına dilinə.

Qədir mövlam, xub yaratmış halım
Səni sevən neylər, dünya malın
Xəttat çəkib incə qələm belini
Boyu bənzər onun sərv dalına.

Mənim yarım incələrdən incədir
Göysündəki məmələri qönçədir
Saçı sünbül topuğu da yücədir
Bir telini verməm dünya malına.

Mən Kərəməm qıllam ahı zarını
Haq canım almasa çəkərəm cörünü
Bir qarıdan aldım xoş xəbərini
Əslim köçüb Zəngilanın elinə.

Qızlar Kərəmin oxumasından xoşlanıb xahiş elədilər
ki, yenə oxusun.

Aldı Kərəm:

Hər şəhərdən bir mahı donlu
Sallanım üstümə tez gəlir – deyə
Onun əlindən ağlaram mən
Bəlkə məndən ona söz gəlir – dəyə.

Mənim yarım varın mənə yetirin
Bu dərddən köksünü ötürür
Bahar vaxtı telli durna gətirir
Onları da göz görüb gəlirdi bu.

Dərdli Kərəm ağlar gözləri naçar
Nərdə yarım görsəm gönlüm açar
Keşiş götürüb Əslimi qaçar
Onlarda mənə tez gəlirdi bu.

Kərəm bunlardan da Keşiş getdiyi yolu öyrənib yoluna davam elədi. Bir yerdə bəzirganlara rast gəlib aldı:

“Qafiyə” havasında

Əylən bəzirgan, xəbər alayım,
Aman bəzirgan, Əslim gördünmü
Məni dərdə salanın sınısın qolu-qanadı
Aman bəzirgan, Əslimi gördünmü.

Açız dilimi mənim lal eylədi,
Sir sözünü gəlib mənə söylədi,
Ciyər-bağrım yandırılan teylədi,
Aman bəzirgan, Əslimi gördünmü.

Kərəm deyər; yoxsul ikən bay oldum
Qismət olmaz yar əlində zay oldum,
Gədaların məclisinə tay oldum
Bəzirganim, Əsli yarı gördünmü.

Bəzirgan cavab verdi ki:

– Əslini biz görməmişik.

Bunlar buradan keçib bir xeyli yol gedəndən sonra bir kəndə çatdılar. Gördülər ki, toy çalınır.

Bu təmtəraqı görcək Kərəm başladı ağlamağa. Sofu onu ovundurub özü ilə bərabər toy məclisinə apardı. Toyda gəlinləri görüb Kərəm sazı sinəsinə basdı:

“Dübeyt” havasında

Çıxıb taxta divan eylər
Əsli qaşların, qaşların
Göz yaşların divan eylər
Əsli, qaşların, qaşların.

Çıxıb taxta oturur
Hökmü yerə yetirir
Dilsizi dilə gətirir
Əsli, qaşların, qaşların.

Havada şahinə bənzər
Gülabatın saçına bənzər
Göydə göyərçinə bənzər
Əsli, qaşların, qaşların.

Gah ağladır, gah güldürür
Axır Kərəmi öldürür
Ağladıban göz yaşımı sildirir
Yavru, qaşların, qaşların.

Bu kəndin əhli Kərəmin oxumağından xoşlanıb dedilər:

– Ay aşx gəl sən bizim yerdən bir yana getmə qal bizim kənddə sənə ev də verərik.

Kərəm cavabındə alır görək nə deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Ay ağalar, yarım mənə versələr
Fani dünya malı neylərəm
Qismət olursa mənə mövladan olsun
Nahaq verən malı neylərəm.

Mənim bir yarım var, mənə yarar
Harda görsəm əfkarım artar
Əslimin ləbləri baldan şəkər
Arının verdiyi balı neylərəm.

Kərəm deyər bulmaz yerə bulundum
Eşqi döşəyinə sarıldım
İtirdim Əslimi məcnuna döndüm
Dürlü budaları dolu neylərəm.

Kərəm yenə də başladı ağlamağa. Toy əhli Sofudan onun ağlamasının səbəbin xəbər alıb dedilər:

– Keşiş bizim kənddən gedəni düz əlli gündür.

Gecəni orada qalıb səhəri Kərəm ilə Sofu Keşişin dalınca rəvan olurlar. Çöldə balba dənləyən qızlara rast gəlib Kərəm sazını köynəkdən çıxarır:

“Dübeyt” havasında

Gözəllər seyrana çıxmış
Birisi Əslimə bənzər
Al geyinib sallanmış
Yürüşü Əslimə bənzər.

Qızlardan biri – Güllü nazlı eşq əhli imiş. O, Kərəmin sözünü dinləyib yasəmən telindən ayıraraq basır şux məməsinin üstə:

Anamın sərvı dalıyam
Sənin Əslin, mən deyiləm
Bir iyidin mən yarıyam
Sənin Əslin, mən deyiləm.

Aldı Kərəm:

Ərənlərdən şübhə buldum
Şükür bəylərdən qurtuldum
Mən ceyranı düzə gətirdim
Baxışlı Əslimə bənzər.

Qız:

Sözün anladım əzəl
Bağına düşmüş xəzəl
Gürcüstana keçdi gözəl
Sənin Əslin, mən deyiləm.

Kərəm:

Dərdli Kərəm dilək dilər
Gah ağlayıb gah da gülər
Mən ağlaram şirin gülər
Gülüşi Əslimə bənzər.

Qız:

Mənim adım Güllü nazlı
Sənin aradığın Əsli
Qoşa xallı yıldız gözlü
Sənin Əslin, mən deyiləm.

Deyiş tamam olandan sonra Kərəm Əslinin Gürcüstana aparılmasını bilib ötüşür. Bir neçə günə Gürcüstana çatır və oranın əhlindən Keşişin olduğu yeri soraqlaşır. Cəmaət isə onun yerini bilmədiklərini xəbər verir. Kərəm bu cavab qarşısında götürür:

“Qafiyə” havasında

Seyr eylədim Gürcüstanın elini
Elləri var, bizim elə bənzəməz
Dərə idim bağçada qızıl gülünü
Gülləri var, bizim gülə bənzəməz.

Elləri var yazı yazar mənanı
Gülləri var verər dərdə dərmanı
Ellərində aşiq edər fərmanı
Malları var, bizim mala bənzəməz.

Coşqun-coşqun çaylarını keçdiyim
Soyuq-soyuq sularını içdiyim
Kərəm deyər dilbərləri seçdiyim
Halları var, bizim hala bənzəməz.

O günün axşamı Kərəm qəhvəxanaya daxil olub, orada belə oxumağa başladı:

“Sallama kərəm” havasında

Qərib eldə yaman oldu halımız
Dərdə varacaq necə yaman çağları var
Ah edərəm əlim irişməz yara
Hər yerdə yuca-yuca dağları var.

Bir iyidi murada yetirən olmaz
Halın sorarkən kim deyən olmaz
Heç kim dərđini anlayıb bilməz
Deyim sizə çiçəkli-şişəkli bağları var.

Yüzülməz əlimizdəki yazılar
Yaralarım köz-köz olub sızılar
Kərəm deyər dinləyin, ey qazılar
Dərdli-dərdli burda belə ağları var.

Qəhvəxanada Kərəmə Keşişin Qarsa getdiyini xəbər verirlər. Kərəm dayanmadan Sofunu da alıb üzünü vurur Qarsa doğru. Yol gedərkən göydən bir dəstə durna gəldiyini görüb götürür:

“Sallama kərəmi” havasında

Göy yüzündə bölük-bölük durnalar
Nədir sizin əhvalınız, halınız?
Xəncər vurub bağrım açdı yaralar
Nədir sizin əhvalınız, halınız?

Mənim yarım sizdə görüb şaşırırsız
Məni görüb belə təşvişə düşürsüz
Uca-uca dağlardan aşırırsız
Qış bürüyüb vətəniniz, eliniz.

Dərdli Kərəm deyər öyrəndim dərdə
Canım qurban olsun mərd oğlu mərdə
Saqın durna, nə gəzirsən bu yerdə
Yoxmu sizin vətəniniz, eliniz.

Bir az macala bunlar Qars şəhərinə çatıb qəhvəxanaya girirlər.

Kərəm burada da oxumağa başlayaraq deyir:

“Dübeyt” havasında

Ay ağalar, necə olur
Halı, yardan ayrılanın
Gül rəngi saralıb solur
Yolu, yardan ayrılanın.

Qaranquşlar ötməz imiş
Dilsizin mətləbi bitməz imiş
İşə-gücə getməz imiş
Əli yardan ayrılanın.

Dərdli Kərəm gəlir deyirlər
Gəlib burda qalır deyirlər
Məcnun təki ölür deyirlər
Dəli, yardan ayrılanın.

Kərəm burada Keşişin gedən yerindən bir soraq tapmayıb deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Qədir Allah, budur səndən diləyim
Bu gələn qışımız bahar, yaz olsa
Dərdə yetər inşaalla fələkim
Bu gələn qışımız bahar, yaz olsa.

Gündə bir dənə yumurta olsa
Sayı yoxdur, hesaba gəlsə

Min tağım göyərçin olsa
Bu gələn qışımız bahar, yaz olsa.

Tanrı yandırсын səni, aman Keşiş
Gözümdən axıtdım qan ilə yaş
Dərdim çoxdur mən sizə söyləyim, qardaş
Bu gələn qışımız bahar, yaz olsa.

Dərdli Kərəm deyər dünyaya gəlsin
Dərdlilər gəlib mənim dərdimi bilsin
Düşmənin əli yardan üzulsün
Bu gələn qışımız bahar, yaz olsa.

Kərəm bu qəhvədən çıxıb başqa qəhvəyə girir orada
da böylə oxuyur:

“Şikəstə kərəmi” havasında

Alçaxdan yüksəkdən enən durnalar
İnsafınız yoxdumu, aldı dərd məni
Gecə gündüz xiyalına düşdüyüm
Məcnun tək çöllərə saldı dərd məni.

Qərib eldə uca dağlar daşalı
Ah etdikcə qara bağrım daşalı
Mən Əslimdən ayrı düşdüm düşəli
Dəlik-dəlik etdi belə dərd məni.

Bilmirəm halımdı yoxsa huş kimi
Gəldi keçdi buradan quş kimi
Səfil Kərəm yavrusuna tuş kimi
Alışıb könlümü söndürdü dərd məni?

Burada Keşişin Tarman deyən yerə getdiyini Kərəmə xəbər verirlər. Kərəm Sofu ilə bahəm oraya gedərkən yol uzunluğunu deyir:

“Dübeyt” havasında

Əyri-müeyri gedən yollar
Yollar, xan Əslimi gördünmü
Düşmüşəm yar izinə
Yollar, xan Əslimi gördünmi.

Əyninə geymiş atlası
Getməz ürəyimin pası
Dağların sarı qayasını
Qayalar, xan Əslimi gördünmi.

Tarmana çatıb keşişgilin keçən yolu öyrəndilər və oradan da Təbrizə doğru gedirlər. Təbrizdə isə Keşişi tapmayıb Kərəm çox peşiman olur, bir neçə qız Kərəmi əyləyib deyirlər:

– Ay aşığı, əyər sən bizə bir türkü oxusan sövgülün gədən tərəfi sənə göstərərlik.

Aldı Kərəm:

“Qafiyə” havasında

Təbrizdə bir gözəl gördüm, a qızlar
Qüdrətdən çəkilməmiş qara qaşları
İstədim ki xəbər alam, dinmədi
Tərsə düşüb biz qəribin işləri.

Gözəl bəzəmiş bir gölün sonası
Taxtı-süleymandı mərmər sinəsi

Yüz naz ilə bəsləyibdi anası
Dal gərdəndə qulac-qulac saçları.

Kərəm deyər dürlü-dürlü halı var
Yanağında dənə-dənə xalı var
Ağzı qaymax, dodağında balı var
İnci-sədəf tək düzülüb dişləri.

Kərəm sözünü qurtardı. Qızlar: “bilmirik!” deyərək
Əslidən bir soraq vermədilər.

Sofu Kərəmə dedi:

– Oğul, niyə bu qədər kola-kosa söz deyib özünü hal-
dan salırsan? Səbr et, məqsədinə çatarsan!

Kərəm:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Sofu qardaş, sənə üçcə söz deyim
Birin eşit, birini öyrən, birini qan
İyidin başına üç dövlət qonar
Biri ağıl, biri gənci, biri şan.

Heç kimin eyiliyi heç kəsdə qalmaz
Arayıb axtaran itiyin bulmaz
Bu dünyada üç şey heç vaxt zay olmaz
Biri eyilik, biri elmi, biri nan.

Kərəm deyər muradıma irəydim
Qismət olub bir Əslini görəydim
Qədir mövla mənə üç dərd verəydi
Biri alış, biri tutuş, biri yan.

O günün səhəri hər ikisi sorağ eləyib Keşiş köçən tərəfə getməkdə oldular.

Yenə də yolda bir neçə cəvana rast gəlib Kərəm onlara belə oxuyur:

Bizim eldən sorub bura gətirdin,
Söyləyin Əslini görən oldumu?
Mən sonamı bu ellərdə itirdim
Söyləyin, sonamı görən oldumu?

Dərdlilər dərddinin halını bilər,
Aşiq olan ağlar məşuqun dilər,
Qanlı Keşiş indi halıma gülər
Söyləyin, Əslini görən oldumu?

İtirdim Əslini durmaz, araram
Tükənibdir səbrim yoxdur qərarım,
Mən Kərəməm eşq oduna yanaram,
Söyləyin yarımı “yox, görməmişik!”

Cavanlar cavabını verəndən sonra Kərəm və Sofu yollarına davam etdilər. Yolda bir yığın həramıya rast gəldilər.

Həramilər bunları soymaq fikrində idilər. Götürür Kərəm, görək nə deyir:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Gecə-gündüz zarı-zarı ağlaram
Məni vətənimə göndər, ya rəbbi
Bu dünyaya gələn getmək üçündü
Buradan qulunu qurtar, ya rəbbi.

Ya rəbbi, sən saxla gönlümü qəmdən
İtirdim ağlımı, can çıxdı təndən
Öldürdülər məni, yar gedir əldən
Halım sana olub aşkar, ya rəbbi.

Bu Kərəmi eşq oduna yandırman
Sövdüyü qönçəni basıb soldurman,
Ey ağalar, elləri mənə güldürmə
Getdi əldən namısla ar, ya rəbbi!

Həramilər Kərəmin aşiq olduğunu bilib ona toxunmadılar.

Kərəm bunlardan ayrılıb bir qədər gedəndən sonra yenə də bir neçə nəfər cəvana rast gəldi. Oğlanlar Kərəmdən təvəqqe edirlər ki, bir neçə tanə söz oxusun.

Alır Kərəm:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Ay ağalar, mən bu dərdə qanaram,
İtirdim Əslimi, görən olmadı
Pərvanə tək yandım eşqin oduna
Satmışam ölümü alan olmadı!

Xurşud da Mahinin dərdinə yandı
Qənbər də Ərzinin oduna yandı
Şahsənəm, eşqində möhkəm dayandı
Aşix Qərib kimi gülən olmadı.

Kərəm deyər, dağ başında oturdum
Bir dərdimi əlli minə yetirdim
Loğman kimi özüm dərman gətirdim
Mənim bu dərdimi bilən olmadı.

Söz tamam olan kimi Kərəm cəvanlardan soruşdu ki:
– Burdan bir Keşiş keçdiyini gördüzmü?

Cəvanlar “bəli, gördük! Tiflisə getdilər!”, – deyərək
cəvab verdilər.

Bunlar buradan birbaşa Tiflisə gedib bir qəhvəxanaya
düşdülər.

Kərəm qəhvə dükənində belə bir söz oxudu:

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Ay camaat, bu dərd məni qocaldar
Zənək dərdi, hansı birin söyləyim,
Dərdim çoxdur, hansı birin söyləyim,
Nadan dərdi, namərd dərdi, dil dərdi.

Aşiq oldum təza qonça güllərə
Dastan olub düşdüm dildən dillərə,
Ağlaya-ağlaya çıxdım çöllərə
Gələn dərdi, gedən dərdi, yol dərdi.

Tərk etlədim vətənim, elimi,
Əlimdən aldırdım qonçə gülümü,
Kimsə bilməz bu qütbətdə halımı,
Vətən dərdi, oba dərdi, el dərdi.

Səllər tək çəşdüm, çəşdüm bulandım,
Vardım gəzdim, dağı-daşı dolandım,
Pust bağlayıb qapı-qapı diləndim
Xırqə dərdi, paltar dərdi, şal dərdi.

Dost-düşmanlar özün burda bildiri
Ağladıban göz yaşımı sildiri

Ay ağalar, vallah məni öldürü
Əsli dərdi, Kərəm dərdi, bel dərdi.

Kərəm Keşişin sorağını alıb onun dalınca dayanma-
dan yol gedib bir hündür dağa çatdı.

Başladı dağa bu sözləri deməyə:

“Dübeyt” havasında

Yuca havadan uçarsan,
Endirəyim, gönül səni!
Burax, burax, gül dalına,
Qondurmayım, gönül səni!

Yuca dağlar, yuca olur,
Gündüz gedir, gecə olur,
Yardan ayrılan necə olur,
Sındırayım, gönül səni!

Yuca dağı aşırıyım,
Qərib elə düşürəyim,
Vətənimə qaçırayım,
Güldürəyim, gönül səni!

Dərdli Kərəm, alış da yan
Sirrin olub dost ayan
Nə yatıbsan, durma oyan,
Yandırayım, gönül səni!

O gecə dağda gecələyib ertəsi günü yollarına rəvan
oldular. Yenə də yol üstündə bir ayrı dağa rast gəldilər.

Kərəmlə Sofu buradan keçib getdilər. Yol gedə-gedə

Kərəm öz-özünə belə oxuyur:

Vətən fəraqindən, yar qəmindən
Mənə çox əcayib hal oldu bu gün.
Fələk bir dərdimi minə yetirdi,
Alışdı ciyərim kül oldu bu gün.

Durnamın qanadı bir qarış teldən.
Çəkərəm ayrılıx, nə gəlir əldən?
Qərib bülbül kimi ayrıldım güldən
Miqdarsız qiymatsız pul oldum bu gün.

Qərib Kərəm deyər: – yazıx bəndəyəm
Düşmüşəm yoluna mən şər məndəyəm
Gah biyaban gəzirəm, gah çəməndəyəm,
Bilmədiyim dağlar yol oldu bu gün.

Kərəm Sofudan xəbər aldı ki “Ay kişi, heç bilirsənmi bu dağ hansı dağdır?”

– Yox, bilmirəm! Gəlsənə, ötüb yolumuzla gedək! Bəs deyilmi bu qədər dağ-daşla danışırısan?

Aldı Kərəm:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Aman fələk, yandım sənin əlindən,
Bu qərib gönlüma avazlar gəlir,
Ah etdikcə qarlı dağlar səslənir,
Xəbər aldım karvan ilə yar gəlir.

Şahin kimi göydən durna endirir,
Endiribən sinəsinə qondurur,

Ellər sövdüyümə namə göndərir,
Yarın sözü mənə yaman kar gəlir.

Dərdli Kərəm deyər halım yamandı
Yarı görməyəli xeyli zamandır,
Bu ellərdə yaz, bahardır, çəməndir,
Bəs nə üçün bizə yağmır, qar gəlir?

Bu halda dağın təpəsindən duman dağıldı, yol görükdü. Kərəm ilə Sofu həman yol ilə getməyə başladılar. Bir qədər getdikdən sonra bunların qabağına bir dəstə qız çıxır.

Kərəm qızları görüb götürdü:

“Dübeyt” havasında

Açıldı lalələr, güllər,
Gözəl gedir obasına,
Əl-ələ vermiş cümləsi
Çıxıb gedir obasına.

Qarşımızda yuca dağlar,
Gönül nəre vurar, çağlar
Kərəm Əsli üçün ağlar
Baxar gedər obasına.

Kərəm buradan da keçib bir şəhərə çatdı. Orada bir karvansaraya girib oradakilərin xahişi ilə belə bu sözləri oxudu.

“Kərəm şikəstəsi” havasında

Gəl Əslim çıxalım geniş seyrana
Kül içində yanan dayana bilməz

Məcnun kimi düşdüm çöldən çöllərə
Leylisiz bu gönlüm dayana bilməz.

Bu fani dünyadan bezdim, usandım
Al qumaşı atıb qara boyandım
Ey ağalar eşqin oduna yandım,
Mən dayanıram könül dayana bilməz.

Dərdli Kərəm burda ah eylər ağlar,
Yaxşı təbib olsa yaramı bağlar,
Yaz gələr al-yaşıl geyinər dağlar
Qızmar gün çıxar, qar dayana bilməz.

Qulaq asanlar Kərəmə “afərin!” deyib təriflədilər. Kərəm onlardan Keşişin hara getdiyini soruşub onun Çaylı Klisəyə getdiyini öyrəndi. Sofu ilə oraya getməyə üz qoydular. Yol əsnasında durnaların uçmasını görərək Kərəm onlara belə deyir:

“Dübeyt” havasında

Durnam, gedirəm Martona
Durna, yara salam eylə!
Qarlı dağların ardına,
Durna, yara salam eylə!

Durna gedirsən Ağdaşa,
Qarlı dağlar aş-aşa
Həm qohuma həm qardaşa,
Durna, yara salam eylə!

Durna gedərsən əzinə,
Yerlərə döşənə-döşənə,

Al sənə verim nişana,
Durna, yara salam eylə!

Durna gəlirsən elindən,
Uca dağların belindən,
Dərdli Kərəmin halından,
Durna, yara salam eylə!

Bir az da yol gedib dincəlmək və yeyib-içmək üçün bir dərənin kənarında durdular. Kərəm dərədəki bulaxdan su içməyə enəndə buraya düşmüş durna qatarı havalanıb ür-küşmüş, qışqırmış halda uçub getdi. Kərəm cuşa gəlib dur-nalara belə bir söz dedi:

Qorxub qatarını pozma,
Durna, mən ovçu deyiləm,
Dağılıb kəllahı gəzmə,
Durna, mən ovçu deyiləm.

Özüm öz dərdim söylərəm,
Bağrımın başın teylərəm,
Abdalam, səni neylərəm,
Durna, mən ovçu deyiləm.

Yolçuyam yolçu yolunda,
Qəflələr sağ-solumda
Tərланım yoxdur qolumda
Durna, mən ovçu deyiləm.

Düzülübsən dəstə-dəstə
Dərd qoyarsan dərdim üstə
Qürbət eldə düşdüm xəstə
Durna, mən ovçu deyiləm.

Kərəməm, oda yanaram
Şirin candan usanaram
Əsli deyib dolanaram
Durna, mən ovçu deyiləm.

Az getdilər, çox getdilər, nəhayət Çaylı Klisəyə yetişdilər.

Klisənin qapısında qız-gəlinləri görüb Kərəm başladı Əslisini onlardan soruşmağa:

“Kərəm şikəstə” havasında

Sənə qurban olum, a Çaylı Klisə
Qızlar, xan Əslim klisəyə gəldimi?
Siz o Yaradan, siz o Həzrəti İsa
Qızlar, xan Əslim klisəyə gəldimi?

Yerdəki çiçəklər, göydəki yıldızlar,
Bir saat görməsəm, ciyərim sızlar
Sizə qurban olum, gəlinlər-qızlar
Qızlar, xan Əslim klisəyə gəldimi?

Kərəm deyər, dərdli-dərdli söylərəm,
Xəncər alıb qara bağrım teylərəm
Enib eşqin dəryasını boylaram,
Qızlar, xan Əslim klisəyə gəldimi?

Qızlar cavab verdilər ki:

– Ay cəvan, Keşiş burada idi, amma bu günlərdə çıxıb getmişdir. Yerini isə bilmirik!

Kərəm ilə Sofu burada durmayıb yenə də yola düşdülər. Gedib gedib bir çaya çıxdılar. Çayı keçmək mümkün deyildi.

Kərəm daşqın çaya belə dedi:

“Sallama kərəmi” havasında

Əylən daşan çay, xəbər sorayım,
Gələn gedənin, daşıb evini yıxarsan
Bu aləmdə dərqli kim imiş görüm,
Gələn gedənin, daşıb evini yıxarsan.

Sən bu mərd suların başı,
Didəmdən axıtma qanlı göz yaşı,
Bilməzsən başıma gələn bir işi
Gələn gedənin, daşıb evini yıxarsan.

Dərqli Kərəm bezdi dağ-daş çıxmaqdan
Yola həsrət-həsrət baxmaqdan
Nə tapıbsan belə boş-boş axmaqdan
Gələn gedənin, daşıb evini yıxırsan.

Kərəm bu sözləri deyən kimi çayın suyu çəkildi. Bunlar keçdilər. Sofu Kərəmin kəramətinə çox təəccüb edirdi.

Bunlar çayı keçib bir şəhərə getdilər. Bu şəhərdə atlarını yerə bağlayıb bir qəhvəxanaya girdilər, gördülər ki, burada yeddi aşix çalıb oxuyur.

Kərəm də bir tərəfdən çaldıqda dükandakılar bunun çalmasına heyran qaldılar. Təvəqqe elədilər ki, bir türkü oxusun.

Götürür Kərəm, görək nə oxuyur:

“Sallama kərəmi” havasında

Aşix, nə sorarsan mənim halımı,
Yardan ayrılanda şad olmaz gönül!

Leylisin itirmiş Məcnuna döndüm
Keçədən, xaradan tac olmaz, gönül!

Hərdən siyah olub qılınc qurşanır,
Hərdən turab olub yerə döşənir,
Hərdən haqdan qorxub bir az utanır,
Hərdən də bəylikdən uca olur gönül!

Hərdən göldə bitən qarğı, qamışdı,
Hərdən bağçalarda dürlü yemişdi,
Hərdən altun, hərdən də saf gümüşdü,
Hərdən də pas atıb tuz olur gönül!

Kərəm deyər muradıma irmədim,
İribən göz yaşım heç sildirmədim.
Şad oluban bu fənada gülmədim,
Gözəllər, sarıdan güc olur gönül!

Aşıxlara Kərəmin oxuması xoş gəlib təvəqqe etdilər
ki, bir dəstan da söyləsin.

Aldı Kərəm:

“Sallama kərəmi” havasında

Kərəm gedib bir sinəgə¹ tuş oldu,
Yəqin bildim o sinəgin işini
Tutdum qılınc ilə kəsdim kəlləsin,
Yeddi dağ üstünə sərdim leşini.

Sinək mırıldayıb qalxdı havaya,
Yağın süzdüm üç yüz altmış tavayə,

¹ **Sinək** – milçək.

Yüklətdim doxsan doqquz arabaya,
Peşkeş etdim, Qeysəriyə döşünü.

Sinəyi tutub bu meydana atdılar,
Beş yüz kisə ağçaya yaxın satdılar,
Tərəziyə qoyub arvasın tutdular,
Hesab etdilər iki yüz mindi yaşını.

Camaat gülüşüb “Əhsən aşix!” dedilər. Camaatın xahişinə görə Kərəm bu dəstəni də söylədi:

Bir gün vardım, getdim Muğan elinə
Qanadlanıb uçan gördüm muğanı
Yeddi lələn keçdim, doqquz dağ aşdım,
Aradım arığın, tapdım çağını.

Allah-Allah ilə gönün бүkdürdüm,
Külüng ilə qabırğasın sındırdım,
Yeddi boyun kəl qoşdurub çəkdim
Tərpədə bilmədi bir ayağını.

Qanadından çadır tikdim gətirdim,
Xəyyatılar ilə başa yetirdim
Yeddi külfət kölgəsində oturdum
Yenə də boş gördüm bir bucağını.

Ayağının üç fil boyda izi var,
Qarıkladım, düz beş qarış dizi var,
Kəlləsində xırman boyda gözü var.
Qəsir gördüm qaşlarının tağını.

Kərəm deyər gör mığının işini
Güneydən qüzeyə çəkdim leşini

Xodkar üçün töhfə etdim başını
Şah daşı yüz batman süzdüm yağını.

Aşıqlar bu sözə də gülüşüb, “əhsən”, dedilər.

Kərəm bunlardan da Keşişin getdiyi yeri öyrənib yol
getməyə başladı. Bir az sonra bir kəndə çatdılar.

Kənddə bir nəfərə qonax oldular. Kərəm başına yığı-
lan adamlar üçün bu sözləri oxudu:

“Sallama kərəmi” havasında

Ah edərəm, gönül, sənin əlindən,
Qalmışam bir əcayib zar içində
Gah ağlaram, gah çağlaram, gah gülləm
Qönçə gülüm qalıbdı xar içində.

Al-yaşıl çiçəyə bəzənib dağlar
Dayanmaz göz yaşım durmayıb çağlar
Baharın vaxtıdır, açılmaz bağlar
Dürlü-dürlü xoş qoxular içində.

Kərəm deyər vətənim yox, elim yox,
Bir kimsəyə sir açası dilim yox
Xorfətə, namərdə açası əlim yox
Qaldım namus ilə arlar içində.

Keşişin getdiyi yolu Kərəm bunlardan öyrənib götü-
rür dərini söyləməyə:

“Sallama kərəmi” havasında

Gündüz-gecə heç bulmadım yolumu,
Sovuq aldı ayağımı, əlimi,

Layiq budur gedim tapım ölümü
Axirətdə qarşı gəlsin iman, hey!

Uzun əlim daha yardan üzüldü
Ağ alnıma qara baxtlıq yazıldı.
Qəbrim uzax, yad ellərdə qazıldı
Çağıraram: qədir mövla, aman hey!

Kərəm deyər eşqim olub binadan
Əl üzüldü ata ilə anadan,
Fəryad edib çox analar ağladan
Yana-yana ağlayalım aman hey!

Kərəmə burada xəbər verdilər ki: “Sən axtardığın Ke-
şiş Həsən-qalaya getdi!”

Kərəm ilə Sofu buradan çıxıb həmin yerə tərəf rəvan
oldular. Yol gedərkən bunlar bir yatağa rast gəldilər.

Kərəm burada da söz deməyə başladı:

“Dübeyt” havasında

Bu gün gəldim baxdım sənə,
Körpü, xan Əslimi gördünmü?
Ayrı düşmüşəm Əsli yardan
Körpü, xan Əslimi gördünmü?

Kərəm ətrafa nəzər salıb gördü körpüdən bir az yuxa-
rıda bir ceyran arxdan su içir. Başladı Əslisinin sorasını
ceyrandan almağa.

“Sallama kərəmi” havasında

Dur xəbər alayım səndən a ceyran,
Əsli, Keşiş buralardan keçdimi?
Düşüb arxasına olmuşam heyran,
Əsli, Keşiş buralardan keçdimi?

Aldı Ceyran:

Dinlə məndən, aşiq, bu ah fəqanı
Əsli atası ilə düşübdür yola,
Bir səhər çağı idi gördüm mən onu,
Əsli atası ilə düşübdür yola.

Kərəm:

Məlul-məlul nə boynunu burursan,
Sinəm üstə eşq atəşi vurursan,
Nə zamandı bu yerlərdə durursan,
Əsli, Keşiş buralardan keçdimi?

Ceyran:

Yuca eyləmədi mövlamız bizi
Dayan, ey aşığım ağlatma sazı
Ərzuruma oldu onların sözü,
Əsli atası ilə düşmüş yola!

Kərəm:

Dərdli Kərəm deyər dinlə fəslini,
Əcəm şahı deyərlər mənim Əslimi,
Ərzrumda bularammı Əslimi,
Yoxsa Keşiş alıb, onu qaçdımı?

Kərəmlə Sofu buradan Həsən Qalaya doğru getdilər.
Həsən Qalaya çatıb Keşişi xəbər aldılar.

Camaat Kərəmin haqq aşığı olduğuna şübhə edib onu
imtəhana çəkdi.

Bir diri adamı kəfənə bürüyüb tabuta qoydular və Kərəmə təklif elədilər ki, ona meyit namazı qılsın. Götürür Kərəm, görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Gedər olmuş bu yerlərdən,
Oturublar dərdli-dərdli
Tərk etmiş qohum-qardaş,
Gülüşürlər dərdli-dərdli.

Biz gedərkən yolumuza,
Xata gəldi dilimizə,
Bir cənazə önümüzə
Gətiriblər, dərdli-dərdli.

Tərk etmiş qohum-qardaşı,
Axıdıb gözündən yaşı,
Görəsən nə çəkib başı
Söyləşirlər dərdli-dərdli.

Kimi ağlar, kimi gülər
Kimisi mətləbi bilər
Kimisi göz yaşın silər,
Ağlaşarlar dərdli-dərdli.

Kərəm də sirrini gizlər,
Əlin dünyadan üzülər
İndisə qəbrim qazılar
Ağlaşarlar dərdli-dərdli!

Söz tamam olan kimi Kərəm dedi:

– Ay camaat, namazı ölüyəmi, yoxsa diriyəmi qılmaq lazımdır?

Dedilər:

– Ay aşıx, heç diriyə də meyit namazı qıllarlar? Əlbətdə ki ölüyə!

Kərəm başladı namaz qılmağa. Bu halda bir nəfər Kərəmin başına bir qapaz vuraraq dedi:

– Ay lotu, heç diri adama da namaz qıllarlar?

– Utanmırsan, hələ adını da haqq aşığı qoymusan!

Kərəm cavab verdi ki:

– Mən ölüyə qılıram. İnanmırsınızsa açın baxın!

Camaat tabutu açıb gördü ki, doğrudan da yatırtıdıkları diri adam ölmüşdür.

Həmin adamın qohum-qardaşı, aşna-dostu nə qədər yalvardılarsa da Kərəm onu diriltməkdən boyun qaçırıb kənddən çıxdı, Sofu ilə getdilər.

Kərəm yolda bir dəstə qıza rast gəldi. Qızlar onun aşiq olduğunu görüb bir neçə xanə söz oxumasını xahiş elədilər. Kərəm baxdı gördü ki, içlərində bir qənirsiz gözəl qız var. Dərdi artdı. Dedi:

– Yaxşı, qızlar, sizə bir gözəlləmə deyim!

Sazı basdı sinəsinə görək nə deyir:

Bu gün yol üstündə bir gözəl gördüm
Süsən, sünbül, gül götürüb əlinə
Dindirirsən kəlmə-kəlmə danışır
Şəkər əzib dodağına dilinə.

Mən görmüşəm, ağ üzündə xalını
Bəyənmişəm xəsyətini, halını

Onu sevən neylər dünya malını
Boyunu bənzətdim sərv dalına.

İncidəndir, sədəfdəndir dişləri,
Qüdrətdən çəkilib qələm qaşları,
On dörd hörük olub ipək saçları
Tökülüb çinbəçin şümşad belinə.

Mənim yarım incələrdən incədir
Göysündəki düymələri qönçədir
Şahmar zülfü topuğundan ucadır
Bir telini verməm dünya malına.

Kərəm deyər ömrüm ah-vayla keçdi,
Hərcayi tənəsi bağrımı biçdi
Qürbət vilayətdə ürəyim pisdi,
Köç eyləyən Əsli xanın elinə.

Kərəm sözünü qurtarıb qızlardan Keşiş getdiyi yolu soruşdu. Qızlar cavabında dedilər:

– Sənin aradığın Keşiş Ərzuruma getdi!

Kərəmlə Sofu buradan ötüb bir kəndə çatdılar. Kəndə aşığı gəldiyini eşidən qızlar-gəlinlər Kərəmi araya alıb oxutmağa başladılar. Söhbət vaxtı Kərəm cib yaylığını çıxarıb qızlara verdi ki yusunlar. Qızlardan biri Kərəmin yaylığını alıb əvəzində qırağı naxışdı bir yaylıq verdi.

Kərəm elə başa düşdü ki, qızların içində Əsli də vardır, yaylığı verən də odur.

Götürür, görək nə deyir:

“Dübeyt” havasında

Genə mənim dərdim artdı
Nə edəyim, yaylıq, səni!?

Kim etsin dərdimə dərman
Nə edəyim, yaylıq, səni?

Bu yaylığı yar işləmiş
Ətrafını naxışlamış
Əslim mənə bağışlamış
Nə edəyim, yaylıq, səni?

Kərəm ağlar gündüz-gecə
Dərdi artar getdikcə
Yollarda gözəl gördükcə
Göstərəyim, yaylıq, səni?

Söz tamam olandan sonra Kərəm soruşdu ki:

– Qızlar, bu yaylığı hardan almısınız?

Cəvab verdilər ki:

– Yol ilə keçib gedən bir Keşişdən almışıq.

Kərəmin ürəyi köyrəlib sazı basdı yenə döşünə. Görək
öz gönlü ilə nə danışır:

Bir qərib quş kimi göydən
Endirəydim, gönül səni
Hərdən-hərdən gül dalına
Qonduraydım, gönül, səni.

Uca dağlar uca olur
Gündüz gedər, gecə olur,
Gör ayrılıx necə olur,
Qandırardım, gönül, səni.

Bu dərd məndən yad olanda
Zəhər ağzım dad olanda
Bir dəm gülüb şad olanda
Dindirəydim, gönül, səni.

Müştaqəm Əsli telinə
Varaydım oba-elinə
Hərdən ərəb at belinə
Mindirəydim, gönül, səni.

Qurbanam Əsli adına
Haq yetirsin muradına
Kərəm kimi eşq oduna
Yandıraydım, gönül səni.

Bunlar burada əylənməyib yollarına davam elədilər. Günə bir mənzil gedərək bir dumanlı dağa çatdılar. Kərəm yolun duman çisgindən görünməməsindən məyus olub alır sazı, görək nə deyir:

Qadir Allah, budur səndən diləyim,
Qoyma məni yarı yolda qış günü
Kərəm eylə, yapış mənim əlimdən
Yetir muradına sən bu düşgünü.

Çovğun, boran alıb dörd bir yanı
Soyux kəsib iliyimi, qanı
Vədə tamamdırsa, gəl, al, canımı
Fələk, mənə minnət etmə beş günü.

Mən Kərəməm kimsə yetmədi dada
Əsli vəfasız da heç salmır yada
Ömrüm keçdi ahu-zarla dünyada
Çox ağladım, bir görmədim xoş günü.

Bunlar buranın yağmurundan bir yana gedə bilməyib üç gün üç gecə bir mağarada qaldılar.

Kərəm havanın bir də açılmasından ümidini kəsib götürdü sazını:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Laləli dağlarda yolumu azdım
Çağırram səni mövlam, aman hey!
Bir yanıma yağar, bir yanıma səpər,
Bir yanıma bağlamış çisgin-duman hey.

İnildər dağın başı inildər,
Dərdim artıb yaralarım sızıldar
Gözüm görməz qulaxlarım cingildər
Qədir mövlam, halım oldu, yaman hey.

Qurtlar-quşlar yığılıbdır qarşıma
Baxmaz heç kəs gözdən axan yaşıma
Qərrib eldə nə hal gəldi başıma
Söndürdü çırağımı, haman hey.

Aşır odur öz özünü qaynada,
İgid odur meydanda top oynada
Kərəm deyər: ölüm haqdı dünyada
Axirətdə qarşı gəlsə iman hey.

Kərəm bu ahü-zarı edəndə dağın başında bir nuranı
ağsaqqal kişi zühur edib dedi:

– Ay oğullarım, gəlin sizi bu çovğun, borandan işıxlı
yerə çıxardım!

Kərəm Sofuya dedi:

– Deyəsən bu Xizirdir, duamızı eşidib!

Xızır Kərəmlə Sofunu atının tərəfinə alıb, “gözlərinizi
yumun!” – dedi.

Bunlar gözlərin yumdular. “Açın!” deyəndə bir də
gördülər ki, Ərzurum şəhərindədirlər. Özləri də bir açıq

qapı qarşısında, amma Xızır özü qeyb olub.

Kərəmlə Sofu üç gün həmin evdə qonax qaldılar. Üç gündən sonra şəhərə çıxdılar. Bir qəhvəxanaya girdilər. Kərəm sazı basdı sinəsinə:

“Sallama kərəmi” havasında

Qürbət eldə xəstə düşüb yatıram
Müşgül halım bildirən yox, bilən yox
Gecə-gündüz fəğan qılıb inlərəm
Ağladan yox, güldürən yox, gülən yox.

Tərk eylədim ata ilə anamı,
Əlimdən uçurdum telli sonamı,
Xəncər alıb dərd oylağı sinəmi
Teyləyən yox, dəldirən yox, dələn yox.

Dərdli sinəm düyünlərəm, dağlaram,
Ağ geyməyəm, qaraları bağlaram,
Dərd əlindən ah çəkibən ağlaram,
Göz yaşımı sildirən yox, silən yox.

Kərəməm yetmədim mən Əslə xana
Şay bildim ölümü bu yazıx cana
Gecə-gündüz qəflə işlər hər yana
Üz çevirib bu virana gələn yox.

Qəhvəçi Kərəmin oxumasından xoşlanıb ona təklif elədi ki, həmişəlik qalıb oxusun. Kərəm isə razı olmayıb şəhərə çıxdı. Gəzdikləri zaman toy səsi eşidib ora getdilər. Toyda Kərəmə oxumaq təklif etdikdə Kərəm götürdü sazı:

“Dübeyt” havasında

Bədir üzlü, gül camallı
Yar məni sövdaya saldı,
Zənətdanı qoşa xallı,
Yar məni sövdaya saldı.

Qabağına qırçın düzdü
Bağrımın başını üzdü
Ala gözlərini süzdü
Yar məni sövdaya saldı.

Əsli kimi gözəl olmaz,
Qaşığı yağı, gözü almaz
Gözəllik ona da qalmaz
Yar məni sövdaya saldı.

Sinəm üstə dağ-düyün var
Görənlər hərcayı ağlar
Kərəm “Əsli!” deyib ağlar
Yar məni sövdaya saldı.

Sözünü tamam edib Kərəm başladı ağlamağa. Ağlamasının səbəbini soruşduqda Sofu cavab verdi:

– Ay ağalar, bu oğlanın Əsli adlı bir sövgilisini bura qaçırmışlar, elə bilir ki onu köçürürlər.

Məclisdəkilər cavab verdilər ki:

– Toy başqa qızındır.

Toydan çıxıb gedərkən Kərəm bir dəstə toya gələn qızların içində Əslini görüb götürdü sazı:

“Sallama kərəmi” havasında

Sallana-sallana çıxdı obadan
Ay ağalar, gedən yavru mənimdir
Öyüd almış həm atadan, anadan
Ay ağalar, gedən yavru mənimdir.

Məndən olsa səni verməm fələyə
Neçin məni saldın böylə diləyə
Əslim huri deyil, bənzər mələyə
Ay ağalar, gedən yavru mənimdir.

Gah ağladır məni, gahı güldürür
Gözəlliyin hər məkanda bildirir,
Kərəm deyər bu dərd məni öldürür
Ay ağalar, gedən yavru mənimdir.

Əsli qızlardan ayrılıb Kərəmin yanına gəlmək istə-
yəndə qızlar cəld onu saxlayıb Keşişin yanına apardılar.
Keşiş Kərəmin gəldiyini bilib Ərzurumdan da başqa yerə
qaçdı.

Kərəm qəhvəçi dükanına qayıdıb yarının qaçırılması-
na belə deyir:

“Qafiyə” havasında

Əslim getdi yaylalarda dayandı,
Mənim burda qalışıma nə deyim?
Bir tutu dilli cananın əlindən,
Sarıliban, soluşuma nə deyim?

Gahdan-gahdan qələm alım dəstimə
Dərdim yazım düşmənimə-dostuma

Xəstə düşdüm, Əslə gəlməz üstümə
Qürbət eldə ölüşümə nə deyim?

Məcnun Leyli üçün çox çəkdi cəfa,
Qərib Şah Sənəmlə sürmədi səfa,
Mən vəfalı çıxdım, yarım beyvəfa
Mənim bu verişimə, alışıma nə deyim?

Mən Kərəməm, Kərəmliyimi bildirdim,
Dostu ağladıb, düşmanımı güldürdüm,
Uzun boylu xan Əslimi aldırdım,
Arsız-arsız gülüşümə nə deyim?

Qəhvəxanadan bir-iki nəfər də bunlara qoşulub Keşişin dalınca yola düşdülər.

Kərəm və Sofu bir az getdilər. Uşaxlar vasitəsilə Keşişin getdiyi yolu öyrənib yanlarıncə gələnləri “sağ ol, var ol”-la geri göndərüb yollarına davam etdilər. Bir qədər getmişdilər ki, bunların qabağına üç yol çıxdı.

Bu üç yolun başına çatanda Kərəm götürdü, görək nə deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Ərzurumdan çıxdım yolum üç oldu
Mən bu yolun hankısı ilə gedəyim?
Çağıraram gecə-gündüz, ya mədəd,
Mən bu yolun hankısı ilə gedəyim?

Aşdım uca-uca dağlar üzündən
Keçdim yarın yollarından izindən
Yenə qanlı yaşlar axır gözümdən
Mən bu yolun hankısı ilə gedəyim?

İlin baharında atlar çıxar arpayə
Xoş iyitlər geyiniblər xılxayə
Bilmirəm şərqə getdi, bilmirəm qərbiyə
Mən bu yolun hankısı ilə gedəyim.

Sofu qardaş necə olar halımız
İsfahandı vətənimiz, elimiz
Bülbül uçdu məhzun qaldı gülümüz
Mən bu yolun hankısı ilə gedəyim?

Kərəm deyər bir qalmadım halına
Əslim getdi vətəninə, elinə
Yandırdı könlümü kafir oduna
Mən bu yolun hankısına gedəyim.

Buradan keçib bir qəbirsanlığa çatdılar. Kərəm qəbirsanlıqda bir qəbir üstə ağlayan qızı görüb aldı görək nə deyir:

“Qafiyə” havasında

Quşların həramı, gözlərin yağı
Ahu gözlüm, nə gəzirsən, məzarı?
Aşığı bənd edər zülfüyün tağı
Ahu gözlüm, nə gəzirsən məzarı?

Qız:

Aşıq, nə sorarsan mənim halımı
Yar eşqinə dolanıram məzarı
Fələk soldurubdur yaşıl alımı
Yar eşqinə dolanıram məzarı.

Kərəm:

Qüdrətdən çəkilməmiş, qaradır qaşın
Qaralar geymişən, yaslıdır başın
Ölən atandırmı, yoxsa qardaşın
Ahu gözlüm, nə gəzirsən məzarı?

Qız:

Qaralar geymişəm, yaslıdır başım
Qüdrətdən çəkilməmiş, qaradır qaşım
Ölən nə atamdır, nə də qardaşım
Yar eşqinə dolanıram məzarı.

Kərəm:

Gülmədinmi sən dünyaya gələli
Ağlayalı çeşmin yaşın siləli
Necə ildir əziz yarın öləli
Ahu gözlüm, nə gəzirsən məzarı?

Qız:

Xeyli vaxtdır mən dünyaya gələli,
Ağlayıban çeşmim yaşın siləli
Yeddi ildir mənim yarım öləli
Yar eşqinə dolanıram məzarı.

Kərəm:

Duman gəlib dağlarını bürümüş
Fərman gəlib ağır ellər yerimiş

Yeddi ilsə indi çoxdan çürümüş
Ahu gözlüm, nə gəzirsən məzarı?

Qız:

Fərman gəlsə, ağır ellər yeriməz
Duman gəlsə, dağlarımı бүrüməz
Amanatdır, yeddi ildə çürüməz
Yar eşqinə dolaşıram məzarı.

Kərəm:

Kəm baxdım üzümə qanlı haramı
Ürəyimə qoydun dərdi-vərəmi
Xan Əslidən betər etdin Kərəmi
Ahu gözlüm, nə gəzirsən məzarı?

Qız:

Gəl yetər ağlatma bu Sərvinazı
Ürəyimə vurdun ataşi közü
Açım məzarı görünsün üzü
Yar eşqinə dolanıram məzarı.

Bunlar buradan gedib bir virana kəndə çatdılar Kərəm xarabalığa deyir:

“Sallama kərəmi” havasında

Səyyah olub bu çölləri gəzirəm,
Rast gəldim bir virana daşına
Dedim virana nə zaman olubsan viran
Nə gələcək, nə gəlibdir başına?

Virana:

Həzrət Nuh zamanından yatıram
Əmr haqdan belə gəldi başıma
Başıma gələni söyləyim sana
Hələ heç kim oturmayıb qarşıma.

Kərəm:

Aşıqlar dərindən bilərmisən
Diyar-diyar olanı görərmisən
Nə zamandan sən belə varmışan
Fələk nə gətirib sənə başına.

Virana:

Nuh peyğəmbər zamanında durdum
Əmir haqdan gəldi yatdım uyudum
Neçə illər mən burada çürüdüm
Fələk ağı qatdı dadlı aşma.

Kərəm:

Kim eşidər sənə ahı-zarını,
Tərk edibsən olan qalan varını,
Nə üçün tərk elədin ixtiyarını
Ağıl ırmaz ol Xudanın işinə.

Virana:

Üç yüz altmış çeşmələrim axardı,
Gözəllərim seyrangaha çıxardı
Hər xanəmə üç yüz dəvə yetərdi
Baxmamısan xan yerində daşıma.

Viranı keçəndən sonra Kərəm Sofu ilə bərabər bir dağlıqla gedərək bir çəməngahə çıxdılar.

Burada dincəlmək üçün oturanda Kərəm qayalara belə sözlər oxudu:

“Qafiyə” havasında

Dinlə, sənə deyim, a sarı qaya
Mənim Əslim buralardan keçdimi?
Mübarək cəmalın bənzəyir aya
Mənim yarım buralardan keçdimi?

Qaya:

Gəl sənə söyləyim, ey aşx piri
Sənin Əslin burdan gəlib də getdi
Bilmədim başıma mən gələn
Ayağını üzümə vurub da getdi.

Kərəm qayadan üz döndərüb meşəyə söz deməyə başladı:

Dur səndən sorayım ey qara meşə
Siz ey talalarda verən baş-başa
Ey bulaq, ey dağ-daş, nərgiz, bənöyşə
Mənim Əslim buralardan keçdimi?

Meşə:

Heç dayanmaz butağımda budənə
Görməmişəm, nə deyirsən düdənə,
Mən baxmaram nə gələn, nə gedənə
Əsli məndən bu dal kəsib də getdi.

Kərəm çaya doğru sözə başladı:

Abı həyat kimi daim axarsan,
Xalqın cəmalına nəzər edərsən
Dolana-dolana axıb gedərsən
Mənim Əslim buralardan keçdimi?

Çay:

Kərəm çəkmə sən onların yasını
Ah-fəryad silməz könül pasını
Fələk öldürsün atası ilə anasını
Üstgəndən at minib keçib də getdi.

Kərəmlə Sofu atlarını minib bir şəhərə doğru getdilər. Şəhərə çatıb yenə də bir qəhvəçiyə qonax düşdülər. Orada gecələyib səhəri şəhərdən çıxdılar. Yolda üç-dört nəfərə rast gələrək Kərəm Keşişin sorasını xəbər aldı:

“Qafiyə” havasında

Ay ağalar, bu dərd məni öldürər
Bülbülün köysünün dağı nədəndir?
Daha gəlmir əndəlibdən xoş səda
Gülün həmnəşini zağ nədəndir?

Hamı gözəllərdən xan Əslim eydi
Əslim seyrə çıxıb qırmızı geydi
Bu necə məzədi, bu necə meydi?
Məni məst eyləmir, sağın nədəndir?

Dərin-dərin dəryalara dalmışam
Şirin canım eşq oduna salmışam

Əsli, camalına həsrət qalmışam
Qırmızısı güldür, ağı nədəndir?

Dəhanı qönçədir, yanağı lalə,
Salıb mən yazığı yüz qiylü-qala
Al yaşıl geyinib o qəddi-dalı
Çarpaz yaxasının bağı nədəndir?

Keçdi cavan ömrüm yenə çöllərdə
Dürlü sözüm dastan oldu dillərdə
Qohumsuz-qardaşsız qürbət ellərdə
Kərəm oldu göz dustağı nədəndir?

Kərəm Keşiş getdiyi tərəfi öyrənib Özbəyə doğru get-
dilər. Özbəyə çatdıqda Kərəm bir dəstə qızın içində bir qızı
Əsliyə oxşadıb deyir:

“Qafiyə” havasında

Cilvələnib çeşmə üstə durursan
Ay qız, mənim Xan Əslimə bənzərsən
Qəmzə oxun bu sinəmə vurursan
Ay qız, mənim Xan Əslimə bənzərsən

Həmin qız hirsələnib götürür, görək Kərəmə nə deyə-
cək:

Dolandın dağları buraya gəldin
Var get, Kərəm, sənin yarın deyiləm
İtirdin ağlını divanə oldun
Var get, Kərəm, sənin yarın deyiləm.

Kərəm:

Xan Əslimin yanağında xalı var,
Danışanda şirin-şirin dili var,
Gümüş kəmər qucan incə beli var,
Ay qız mənim Xan Əslimə bənzərsən.

Qız:

Dinc dur aşx, səni çəkərlər dara,
Ciyərimdə açdın dərmansız yara
Əsli deyiləm, var get özgə diyara
Var get, Kərəm, sənın yarın deyiləm.

Kərəm:

Dost, müsahib bir gələn yox yanıma
Müxəmməslər susayıblar qanıma
Süzdün baxdın, bir od saldın canıma
Ay qız, mənim Xan Əslimə bənzərsən.

Ay qız, gəl ağlatma sən məni güldür
Amandı, rübəndi üzündən qaldır,
İstər azad elə, istərsə öldür,
Ay qız, mənim Xan Əslimə bənzərsən.

Kərəm deyər eşqin oduna yandım
Dost yanında göys ötürdüm, utandım
Bağışla ki, səni Xan Əslim sandım
Ay qız, mənim Xan Əslimə bənzərsən.

Kərəm sözünü qurtarıb bunlardan – “burdan bir Ke-
şiş keçdimi?”, deyə soruşdu.

Dedilər:

– Bəli, Almalıya tərəf keçdi!

Kərəmlə Sofu buradan tərpəndilər Almalıya. Yolda qızlara rast gəlib soruşur.

“Dübeyt” havasında

Ay ağalar, Almalı bəyləri
Alalı-alalı olmuş gəlir
Qızları, gəlinləri
Əl-ələ vermiş gəlir.

Geyinib al başdan ayağa
Sailə verərlər sadağa
Kimi bəydi kimi ağa
Gülə-gülə danışib gəlir.

Səhər-səhər çıxıb yola
Bəzəniblər ipək şala
Qurban olum o şux telə
Durna təki uçmuş gəlir.

Qulların şahın qoyulur,
Hər tərəfə nazla yayılır
Qocası körpəsi sayılır
Tozlu yola düşmüş gəlir.

Uğradım yarın oduna
Kim çatar fəryadıma
Almalının yoluna
Dərdli Kərəm uçmuş gəlir.

Kərəmgil buradan Keşişin getdiyi yeri öyrənib yola düşdülər. Bir az gedəndən sonra bir çobana rast gəldilər.

Kərəm çobandan Keşişi xəbər aldı:

“Qafiyə” havasında

Kərəm:

Qabağında otlar keçİ
Qarğıdan ayrılmaz saçİ
O qara Məliyin köçü
Çoban, buradan nə vaxt keçdi?

Çoban:

Köşləri qarışmaz köçə
Saçı uzun, beli incə
Təzəcə açılmış qönçə
Burdan bir ağ daban keçdi.

Kərəm:

Qabağında otlar qoçu
Geyinib olub qırmızı,
O qara Məliyin qızı,
Çoban, burdan nə vaxt keçdi?

Çoban:

Mina qəlyan əlindəydi
Gümüş kəmər belindəydi
Qırx incə qız yanındaı
Buradan bir can alan keçdi.

Kərəm:

Əridi dağların qarı
Töküldü çaylara sarı
Əsli xan, Kərəmin yarı
Çoban, burdan nə vaxt keçdi?

Çoban:

Çobanam, dedim özümdən
Qanlı yaş tökdün gözümdən
Görəndə getdim özümdən
Buradan bir məh tavan keçdi.

Çoban Keşiş getdiyi yolu Kərəmə nişan verib onu yolla saldı. Kərəm yolla gedəndə yenə də qızlara rast gəldi və onlardan birini Əsliyə oxşadıb alır:

Cilvələnə-cilvələnə
Nə gedirsiz, qoşa dilbər?
Tanrı, ayrılıx versin
Havadakı quşa dilbər.

Xoşladım xasiyyət, halını
Ağ üzdə qara xalını,
Görəndə gül camalını,
Gönül gəldi cuşa dilbər.

Sevdim sən kimi sonanı
Qəfil oxladın sinəmi
Gözlərin qanlı haramı
Qadağa ver qaşa dilbər.

Bir ox atdım zər nişana
O da getdi pərişana
Dedim bəlkə bir pınşana
Bağrı dönmüş daşa dilbər.

Heyranıyam Əsli xanın
Kərəm et, olsun qurbanın
Sənin bu dəli dövrünün
Varmaz hərgiz başa dilbər.

Qızlar Kərəmin fikrini duyub dedilər:

– Ay aşix, sənin sövgülünün atası bu şəhərin zindancı-sı, anası isə diş çəkən bir həkimdir. Özləri də orta məhəllə-də olurlar.

Kərəm bu sözləri eşidib getdi orta məhləyə.

Orada oynayan uşaxlardan Keşişin evini öyrənib qa-pını açıb içəri girdi. Gördü Əsli bağçada oturub. Əsli Kə-rəmi görəndə tanımadı.

– Ay oğlan, nə istəyirsən? – deyə xəbər aldı.

Kərəm cavab verdi ki:

– Xanım, diş həkimi gəzirəm, dişim ağrıyır.

Əsli cəld anasını çağırdı.

Anası gəlib Kərəmi Əslinin qucağında yatırıb başla-dı Kərəmin dişini çıxarmaqla məşğul olmağa.

– Hansı dişin ağrıyır? – deyə arvad xəbər alanda Kə-rəm Əslinin eşqindən sağ dişlərindən bir neçəsini dalbadal çıxartdırdı.

Bir də sərhesab oldu ki, ağzı qan ilə dolmuşdur. Ci-bindən yaylığını çıxarıb ağzının qanını silmək istəyəndə Əsli öz yaylığını görüb Kərəmi tanıdı.

– Aman ana – deyə bağırdı – bu Kərəmdir! Yerindən sıçrayıb durdu.

Anası isə Keşişə xəbərə qaçdı. Kərəm bu hay-hayda alır görək nə deyir:

“Sallama kərəmi” havasında

Mədəd, mədəd, Əsli sənin əlindən,
Qız gəl müsəlman ol, qalma erməni
Bir dərdimi əlli minə yetirdin
Əsli müsəlman ol, qalma erməni!

İnanma Keşişin fitnə-felinə
Həftə pəhrizinə, əlli gününə
Gəl Əslim, gir müsəlmanın dininə
Əslim müsəlman ol, qalma erməni.

Hayalı dilbərsən qızlar Soltanı
Yandırmayaq dindən ötrü bu canı
Atax sərvəti dini, yolu, ərkanı
Gəl qız müsəlman ol, qalma erməni.

Sözünü qurtaranda Kərəm Allahdan xahiş elədi ki,
Əslini də onun kimi eşq-aşiq eləsin. Dua müstəcab oldu
Əsli Kərəmə bərk-bərk sarmaşdı, aldı görək nə deyir?

“Sallama kərəmi” havasında

Əsli:

Nə gəzərsən mələl-mələl bu yerdə
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə
Məni sənə qismət etsin Yaradan
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə.

Kərəm:

Əslim, firqətindən gəldim amana
Mənim çəkdiklərim sənin əlindən
Əyildi qamətim döndü kamana
Mənim çəkdiklərim sənin əlindən.

Əsli:

Doymadınmı şirin-şirin dilimdən
Qucmadınmı nazik, incə belimdən
Gözü qanlı, qorxmadınmı ölumdən
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə.

Kərəm:

Tərk eylədim bağçaları, bağları
Düşüb gəzdim səhraları, dağları
Geydim qaraları, yaşıl, ağları
Mənim çəkdiklərim sənin əlindən.

Əsli:

Oğrun-oğrun dost bağına girmədim
Əl uzadıb qönçə gülün dərmədim
Səndən ayrı hələ xoş gün görmədim
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə.

Kərəm:

Hicran dərdi mənə yaman dərd oldu
Dörd tərəfin aslan oldu, qurd oldu
Dağıldı dəmxanam, yeri yurd oldu
Mənim çəkdiklərim, Əsli, sənin əlindən.

Əsli:

Qaç-a-qaça qürbət elə düşmüşəm
Haq bilir ki, hicran zəhri içmişəm
Mən bilirəm səni çox incitmişəm
Yandım Kərəm, məni rüsvay eyləmə.

Kərəm:

Saldım qürbət elə qərib başımı,
Axıtdım gözümdən qanlı yaşımı
Anan çəkdi otuz iki dişimi
Mənim çəkdiklərim, sənin əlindən.

Əsli:

Ağa Kərəm, Sultan Kərəm, xan Kərəm
Alış Kərəm, tutuş Kərəm, yan Kərəm
Əsli olsun yolunda qurban Kərəm
Aman Kərəm, məni rüsvay eyləmə.

Kərəm:

Mən qurbanam, Əsli kimi adlara
Bivəfasan, meyil verdin yadlara
Bu Kərəmi axır saldın odlara
Mənim çəkdiklərim sənin əlindən.

Əsli Kərəmə him eylədi ki, burada oturmayıb bir yana getsin ki, Keşiş gəlib onu görməsin. Gecə gələr bahəm qaçarlar. Kərəm Keşişgildən çıxıb getdi bazara. Gecə isə qayıdıb Əslini yuxudan belə oyadır:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Sabah oldu qız oyanmaz
Dön ə karvan, dön ə karvan
Eşq ataşı sərdən getməz
Dön ə karvan, dön ə karvan!

Ulduzların şahı sənsən
Gözəllərin mahı sənsən
Çəkə-çəkə ahı sənsən
Dön ə karvan, dön ə karvan.

Barmağında qızıl üzük
Qolunda altun biləzik
Canım oldu əzik-üzük
Dön ə karvan, dön ə karvan!

Yulduz üzər nişan-nişan
Aləmlər olar pərişan
Qərrib üzünə danışan
Dön ə karvan, dön ə karvan!

Sənə karvan qıran deyərlər
Yara ilqar verən deyərlər
Mənə dərqli Kərəm deyərlər
Dön ə karvan, dön ə karvan!

Kərəm bir qədər dayanıb gördü ki, qız oyanmır. Sofu dedi:

– Kərəm, gəl gedək sabah gecə gələrək!
Kərəm Sofunun sözünə qulax verməyib götürür:

“Qafiyə” havasında

Gah gedirəm, gah gəlirəm bacaya
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim
Karvanqıran gəldi çıxdı ucaya
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim.

Mən gəzmişəm alçax ilə ucanı
Yar yolunda fəda qıldım bu canı
Necə dözüüm mən bu uzun gecəni
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim.

Səhər olur, qalx ayağa nə edək
Xəncər alıb bağrım başını didək
Sofu lələ mənə deyir gedək
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim.

Kəsdirəydim yasdığının yanını
Bir tutaydım kirpiyinin sanını
Nə tapıbsan kor yuxunun kanını
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim.

Kərəməmə, mayiləm ala gözüne
Şəkər söhbətinə şirin gözüne
Satınmı aldın sən yuxunu özünə
Oyan Əslim, üzdə xalın sevdiyim.

Qız dan yıldızı çıxar-çıxmaz oyandı. Kərəm Əslini görüb deyir:

“Sallama kərəmi” havasında

Çünkü bir sövdadı düşdü başıma
Ağlaram-ağlaram gülmərəm bu gecə

Eşq əlindən ciyərim yanıbdı neyləyim
Bu sir gələcək hal bu gecə.

Viranədən gələn bayqu səsidir
Ürəyimdə yanan eşq ataşdır
Ərəfə gecəsi bayram günüdür
Sevən dostu qurban olum bu gecə.

Bağban oldum girmədim yarın bağına
Oyanıb gedər nazlı-nazlı otağına
Fələk saldı məni xəstələr çağına
Yarın yanında xəstə qal bu gecə.

Kərəm belə oxuduqda Keşişin adamları onu tutub
oğru sifətilə həbs etmək istəyirlər, Kərəm isə burada alır
görək nə deyir:

“Şikəstə kərəmi” havasında

Mədəd-mədəd Əsli sənin əlindən
Öldürməkdən qeyri mənə neylər
Bu canım mənim sərdən keçibdir
Hindi namus, ar mənə neylər.

Əsli xanın ataşı ilə söylərəm
Enib eşqin dəryasını böyləram
Gecə gündüz şahmar ilə oynaram
Uzun-uzun mar mənə neylər.

Bu gecə sərilməmiş sorub daşım
Göz ilə ləblərindən dadmışam
Mən Kərəməmə eşq oduna yanmışam
Cəhənnəmə girməsəm har mənə neylər

Kərəmi buradan apardılar şəhər hakiminin yanına
orada Kərəm özünü belə nişan verir:

“Dübeyt” havasında

Məni belə lal eyləyən
Dərddir, həsrətdir, firqətdir
Çəşmim yaşı sellər eyləyən
Dərddir, həsrətdir, firqətdir.

Eşq ataşı var canımda
Canım da çıxdı tənində
Neyləyim mən bu günümdə
Dərddir, həsrətdir, firqətdir.

Qəlbim belə yanar etməz
Yar sövdası sərimdən getməz
Çərxi fəlak mənə zülüm etməz
Dərddir, həsrətdir, firqətdir.

Kərəməm mən olmuşam hakim
Heç kimdən yox zərrəcə bakım
Bəzirganam qəmdir yüküm
Dərddir, həsrətdir, firqətdir.

Şəhərin hakimi hirsələnib dedi:

– Nə cəfəngiyat danışırısan de görüm nəçisən, Keşişin
evində gecə vaxtı nə işin var?

Hakim qəzəbə gəlib Kərəmlə Sofunu dustaq eylədi.
Hakimin bacısı qardaşına dedi:

– Qardaş niyə buları dustaq etdin, onlar ki, oğru-əyri
adama oxşamırlar.

Hakim cavab verir ki:

– Bacı mən öz xahişimlə onları həbs etmədim, Keşiş mənə rüşvət verdi ki, onları öldürüm hələ mən insafli tər-pənmişəm.

Sonra Kərəmi çıxardıb deyir:

– Oğlan azadsız, gedə bilərsiz.

Alır Kərəm:

“Dübeyt” havasında

Ay ağalar, necə edəyim
Mən dönürəm, gönül dönməz
Bir yavruya düşdü meylim
Mən dönürəm, gönül dönməz.

Kəklik kimi səkişindən
Köksü əlvan naxışından
Bir haramı baxışından
Mən dönürəm, gönül dönməz.

Mənə qaş oynadır gözündən
Öpdüm cəmalın yüzündən
Əsli bir Keşiş qızından
Mən dönürəm, gönül dönməz.

Yoluna qoymuşam canımı
Didəmdən axıtaram qanımı
Kərəm sövdü Əsli xanımı
Mən dönürəm gönül dönməz.

Hakimin bacısı bu sözlərin müqabilində deyir:

Guş eylə ey pedərim dəli olma
Necə millət getməz karə gəl-gəl

Hər yerdə özünü dəryaya salma
Qanlı canınla əfkar əylə gəl-gəl.

Oduna yanıb tələf olma
Dalıb məclisinə dəvət olma
Hər yerdə sən ziyarət qılma
Qərrib yerdə olma qara gəl-gəl.

Səni qurtarsın yaradan xuda
Yolunda qoymusan canını fəda
Vətəninədən nə üçün olmusan cida
Salmısan özünü darə gəl-gəl.

Səndən beylər alır xəbəri
Belimə qurşaram gümüş kəməri
İstə yaqut, lələ göhəri
İnkari tərək əylə qərarə gəl-gəl.

Nəsib guş əylə ey can pədən
Nahaq yerdə danışma sən hədə
Danışdıqca qanlar canından gedər
Namus, qiyət əylə ar gəl-gəl.

Kərəm:

“Dübeyt” havasında

Didəmdən töküldü qanlar
Artdırdı dərdimi yarım mənim
Kimə ərz əyləyim halımı.
Umudum səmai tarım mənim.

Kimi molladır, kimi hacı
Cümləmiz haqqa duaçı
Əfəndim yetir əlacı
Mərhumumuzdu yarım mənim.

Oğran, dəli gönül, oğran
Səs ilə yarın çağırın
Doğran ciyərim doğran
Ağlamağdı karım mənim.

Sövdüyüm qanlı zülümlü
Sinəmə çəkdim dağı düyünlü
Sofu nə sorarsan halımı
Əsli deyər Kərəm karım mənim.

Götürür Sofu görək Kərəmə nə deyəcək:

“Qafiyə” havasında

Ay ağalar bu dərd məni pir edir
Zülf dərdi, hal dərdi, il dərdi
Mən nə edim min günümü bir edir
Nadan dərdi, xuryət dərdi, dil dərdi.

Tərk elədi vətəninini, elini
Əlindən aldırdı qönçə gülünü
Çəkdi sinəmə dağı düyünü
Əlvən dərdi, çiçək dərdi, el dərdi.

Mən bu dərdin hansını çəkəyim
Göz yaşımı sellər təki tökəyim
Bülbül təki belimi bükəyim
Gələn dərdi, keçən dərdi, yol dərdi.

Sofu deyər Kərəm yüzümə baxar
Bu canımı eşqin oduna yaxar
Mən bilirəm bu dərd mənim evimi yıxar
Əsli dərdi, Kərəm dərdi, dal dərdi.

Hakimin bacısı Həsənə xanım qulluqçularına buyurdu ki, qırx nəfər qızı Əsli də onların içində olmaq şərtilə bir cür paltar geyindirib bağa gətirin Kərəmi ora çağırın, əyər o qızların içində Əslini tanıyarsa doğrudan da haqq aşığıdır. Qızlar hazır olub bağa girən kimi Kərəmi də ora apardılar.

Kərəm öz sövgülüsünü tanıyıb deyir:

“Qafiyə” havasında

Ey gözəlim, nə gəzirsən burada
Gəl, bizim elləri gəz kərəm eylə
Yetirginən aman məni murada
Gəl, bizim elləri gəz kərəm eylə.

Eşqə düşüb oduna mən yandığım
Sır sözünü aşkar bilib qandığım
Ağıl başımda ikən divana olduğum
Məni məcnun etmə, qız, kərəm eylə.

Səni sandım döndün yüzümə
Eşq ataşı saldın mənim üzümə
Seyraqıflar bu yerdə gəzinə
Gəl, Əslim, bizim elləri gəz kərəm eylə.

Dərdli Kərəm deyər qaralar geymə
Gəl Əslim sinəmə yaralar qoyma
Nə vaxt verdin ilimə, ayıma
Məni dərdli qoyma, qız, kərəm eylə.

Həsənə xanım qızların içindən Əslini gizlədib dedi:

– Ay aşığı, əyər bizə bir türkü oxusan sövgülünü sənə verərəm.

Alır Kərəm:

“Qafiyə” havasında

Xan Əslim bağça içində
Gəzər zavallı-zavallı
Qarşımızda ala gözlərin
Süzər zavallı-zavallı.

Qaşları bənzər kəmana
Aşığı eylər divana
Zülfləri yana-yana
Çözər zavallı-zavallı.

Ey ağalar, bəylər
Kərəm qeyri yarı neylər
Nə əcəb bizi bunlar eylər
Həzər zavallı-zavallı.

Kərəmdir eşqə yanan
Olmaz dillərdə dəstan
Aşıqın qətlinə qurban
Bəzər zavallı-zavallı.

Həsənə xanım yenə də xahiş elədi ki, Kərəm bir də oxusun. Kərəm xahişi qəbul edib başlayır oxumağa:

“Qafiyə” havasında

Varım gedim bir kəmalə daşım
Mənim dərsim əlifba hicadır
Bir gözəlin divanəsi olmuşam
Gələn bəzirgandır gedən xocadır.

Oxudum əlifi çıxdım nicada
Aşıq məşuqunu salıb hücətə
Dərd çəkirəm gündüzü və gecədə
Ay görünməz nə qərarsız gecədir.

Canım qurban olsun Əsli yoluna
Qismət olsa əlim verrəm əlinə
Qurban olum gözəl Əslimin dilinə
Əsli Xan görünməz halım necədir.

Qızlar da bölük-bölük gəldilər
Ciyər bağrım dəlik-dəlik dəldilər
Mənə baxıb göz altından güldülər
Söylə, Əsli, gələn gecə yucadır.

Kərəm sözünü qurtardıqda Həsənə xanım qane olmayıb təklif etdi ki, əyər həqq aşıqısa qızlarında adlarını bir-bir söyləsin. Götürür Kərəm:

“Qafiyə” havasında

Öldüm Əslim sənin əlindən
Ayışə, Fatma bir araya gəlsin
Çağırram Bağdagül başına
Həsərət ilə haraya gəlsin.

Bilmirəm Mələkdir, bilmirəm Huru
Biri Göhərdir, biri Pəri
Biri Güllüdü, biri Nazlı
Çağırın onları buraya gəlsin.

Onlar bilmir mənim halımı
Tərk etmişəm vətənim malımı
Züleyxa büküb mənim belimi
Əsli ilə Zara gəlsin.

Cəvan ikən gəzdim yollarda
Dəstan oldum mən dillərdə
Tutu ilə Qəmər Sərvi boyda
Amandı onlar çaraya gəlsin.

Əlamətdir bu Əminənin işi
Yandırırbdır ürəyimin başı
Axıdıbdır gözümün yaşı
Dad ilə dad qarayə gəlsin.

Zeynəbdir cümlə qızlara Soltan
Bu canım olsun onlara qurban
Mənim sirim olsun onlara bəyan
Xeyir dua eyləyə-eyləyə gəlsin.

Sinəmə vurdu suda axan daşımı
Heç kim bilmədi fəryad ilə işimi
Bülbüllər də halal eylədi leşini
Fatihə eyləyib oxuya gəlsin.

Kərəm deyər haq buyurdu al canı
Can hava quşudur olar yol canı

Cümlə qızlar tökər gözdən yaşı
Qiyamətə tək başım üzərə gəlsin.

Həsənə soltan bununla da kifayətlənməyib yenə də
Kərəmi oxudur.

Kərəm:

Əslimin yüzündə on beş xalı var
Bir xalı dünya malına bənzər
Bir xalı məğruba salıbdı işıq
Bir xalı xətti dalına bənzər.

Bir xalı edər qızlar ilə cəngi
Bir xalının xoşdu rəngi
Bir xalı yıxar Hindi Firəngi
Bir xalı bülbülün gülünə bənzər.

Bir xalı budur ta ərşə çıxar
Bir xalı var aləmləri yıxar
Bir xalı da solu sağa baxar
Bir xalı məğrub məşriqə bənzər.

Bir xalı olubdur gözəllər bəsi
Bir xalına mən edirəm həvəsi
Bir xalı olub xəstələr davası
Bir xalı da Kərəmin yarına bənzər.

Həsənə xanım Kərəmin həqq aşığı olduğunu yəqin
edib qardaşına söylədi ki, Əslini ona alıb versin. Qardaşı
Keşişi çağırıb dedi:

– Niyə aşığı məşuqundan ayırırsan. Bu saat qızını

Kərəmə verməlisən yoxsa səni öldürdərəm.

Keşiş qorxusundan hakimə söz verib həmin şəhərdən qaçdı. Vaxt tamam olandan sonra Kərəm və hakim Keşişin vədə xilaf çıxdığını bilib onun ardınca düşürlər.

Kərəm alır görək nə deyir:

“Qafiyyə” havasında

Məxluqat görməsin üzün namərdin
Başım alıb mən diyarə gedərəm
Şirin olur qırxlar verən badası
Başım alıb mən diyarə gedərəm.

Nə söylərsən bir ağacın barı yox
Nə çiçəklər ətrafında narı yox
Mən tək necə qəriblərin yarı yox
Başım alıb mən diyarə gedərəm.

Başım üstə yaradan tanrı var
Səkkiz cənnət yeddi damı var
Biz yaradanın min bir adı var
Başım alıb diyar-diyar gedərəm.

Kərəm deyər Xan Əslimin adı
Qoymadı, alaydım mən muradı
Sinəmə basıbdı yaman odu
Başım alıb diyar-diyar gedərəm.

Yol gedə-gedə Kərəm bir yerdə bərk küləyə rast gəlib götürür:

“Qafiyə” havasında

Əgər gedər olsan bizim ellərə
Sənə söyləyim mən səhər yeli
Bir salam göndərirəm yarıma
Apar Əslimə can səhər yeli.

Yaxın gəlib əsmə zülfün telinə
Bədnəzər dəyməsin yarın gülünə
Möhübbət naməsini apar əlinə
Dayan söyləyim sənə, səhər yeli.

Kərəm deyər çallam mən sazları
Yadıma düşdü şirin-şirin sözləri
Qara qaşları, ala gözləri
Dayan sənə söyləyim, səhər yeli.

Bir kəndə çatıb Keşişi soraqlaşdıqda, Keşişin Hələb şəhərinə getdiyini xəbər verirlər.

Kərəm və Sofu durmadan Hələbə doğru yol başlayıb bir neçə günə oraya çatırlar.

Hələb şəhərində bir çayçıxanaya girib Kərəm başlayır çalıb oxumağa:

“Dübeyt” havasında

Ey bizi yaradan mövla
Tərsə saldın işimi hey
Aldın gül yüzlü yarımı
İtirdin qismətimi hey.

Mən səni sevirəm candan
Amandı qurtar məni zindandan
Ayrı düşdüm Əsli xandan
Görmüşdüm düşümü hey.

Dünya mənə nə etdi
Dərdi qəmi cana tökdü
Mənə Əsli xan nə zülüm etdi
Çəkdi otuz iki dişimi hey.

Bu dünya belə qalmaz
Aşıqı ağladan gülməz
Kərəm bu dərddən ölməz
Şişdiribdi başımı hey.

Buradan da Keşişi tapmayıb Kərəm götürür:

“Qafiyə” havasında

Gizli-gizli eşqinə daldım
Bir gün olar murada çataram
Fərhad Şirin üçün qayaya daldı
Onun kimi mən də turabda yataram.

Leyli Məcnun üçün dağlara düşdü
Bəlkə yarım sizə rast düşdü
Gələn gedəndən xəbərləşib soruşdu
Bir gün olar muradıma çataram.

Neylərəm mən fəna dünyanı
Axıdıb gözümdən yaş ilə qanı

Bu Kərəmin əldən gedir canı
Bir gün olar muradıma çataram.

Hələbdən çıxıb Kərəm və Sofu bir kəndə tərəf getdikdə yolda bir dəstə gül-çiçək dərən qızlara rast gəlirlər, onların içində birisini Əsliyə oxşadıb alır Kərəm:

“Qafiyə” havasında

Bu gün Əsli xanımı gördüm
Qıyqacı baxdı mənə yeridi
Söylədi dərini mən tezcə bildim
Aldı canımı, tökdü qanımı yürüdü.

Rast gəldim gözəllərin kanına
Mayıl oldum həm şöhrət şanına
Neçə bülbüllər almış yanını
Kəklik kimi səkə-səkə yürüdü.

Mövlam xub yaratmış cəmalın nurdan
Köksü cənnət bağı, dişləri dürdən
Əyər ölürəmsə yavru dərdədən
Can cəsəddən çıxdı yeridi.

Kərəm deyər eşqə daldım görünçə
Meylim o gülə mən verincə
Canımı aldı əlvən bürüncə
Əlif qəddim бүkdü vardı, yeridi.

Kəndə çatdıqda orada Keşişin çıxıb getməsini söylədilər. Kərəm kənddən çıxıb bir az gedəndən sonra Hələb dağına çatır Hələb dağından İsfahanın dağların görüb alır:

“Dübeyt” havasında

Bu qarşıda duran dağlar
Əcəb bizim dağlarmı ola
Tərgitdim ata və anamı
Oğul deyib ağlarmı ola.

Kəbədən gəlir hacılar
Yürəyimdə çoxdu acılar
Dərd çəkər ana-bacılar
Qardaş deyib ağlarmı ola.

Yol üstündə bitən otlar
Hər gələn bizi öyütlər
Qohum qardaş qoç iyitlər
Yoldaş deyib, ağlarmı ola.

Nədən mənim oldu xatam
Xəstə olub Tərcanda yatam
Ağ saqqallı mənim atam
Kərəm deyib, ağlarmı ola.

Sən demə Keşiş Kərəmə azdırma verib yenidən Hələbə qayıdır. Hələbdə bir ev tutub qızını da ev sahibı – erməninin oğluna nişanlayır. Əslisiə ata-anasının bu haqsızlığına qarşı nifrın edib için-için ağlayırdı.

Bir az sonra Kərəm də Sofu ilə Keşişin qayıtmasını bilib Hələbə qayıdırlar və bir qəhvəxanada duruş edirlər.

Burada Kərəm bəxtindən belə şikayət edir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Ala gözlüm, sənə qurban olayım
Mənim çəkdiyimi bir mövla bilir
Nə üçün açılmaz gülün dəhanı
Mənim çəkdiyimi bir mövla bilir.

Məcnun olub gəzdim dağların yolunu
Didəmdən axıtdı qanlı selini
Aşıq olan məşuqunun halını
Mənim çəkdiyimi bir mövla bilir.

Dəli gönül eşqə düşüb ağlar hər günü
Ah çəkib ağlaram mən hər günü
Yarım çəkir dərdimi hər gün
Mənim çəkdiyimi bir mövla bilir.

Kərəm deyər doğrusunu sən söylə
Divana gönlümü sən təndən eylə
Ey yaradan məni şadiman eylə
Mənim çəkdiyimi bir mövla bilir.

Dinləyənlərin içində olan bir bəy Kərəmin oxumasını xoşlayıb ona əhsən deyərək hardan gəlib haraya getməsinə soruşur.

Kərəm isə Keşişin qızı Əslinin dalınca dərbədər olduğunu söyləyərək bir ah çəkdi. Ah çəkəndə Kərəmin ağzından yanar alov bayıra vurdu. Bəy bunun həqiqi aşığı olduğunu bilincə – qəm etmə mən o qızı sənə alaram, – deyərək Kərəmə təsəlli verdi və bir qarını Əslinin yanına göndərərək qızın da Kərəmə aşiq olduğunu öyrəndi. Böyləliklə Kərəm-

lə Əslinin görüşməsinə bağların arasında təyin etdirdi.

Şərtlənmiş vaxtda bəy Kərəmi alıb həmin yerə getdilər. Qızlar olan yerə çatdıqda bəy Kərəmi bir tərəfdə saxladıb özü gedib Əslinin rəyini soruşdu. Əsli Kərəm sözünü eşitcək ağlamağa başladı. Bəy də yəqin elədi ki, doğrudan da Əsli Kərəm kimi eşq atəşinə dalmışdır. Odur ki, Kərəmi onun yanına aparmaq üçün qayıdıb görür ki, Kərəm yatmışdır.

Götürür bəy görək Kərəmi necə oyadır:

“Dübeyt” havasında

Yuca-yuca dağlar aşan
Oyan, Kərəm, Əsli gəldi
Eşq ucundan dərdə düşən
Oyan, Kərəm, Əsli gəldi.

Əsli dözməyib Kərəmin yanına gəlir və qollarını onun boynuna sarıyıb oturur.

Kərəm oyanıb Əslini öz yanında görüncə alır:

“Dübeyt” havasında

Yuca-yuca dağlar aşımışam
Aman yarım, səfa gəldin
Eşq ucundan yanıb bişmişəm
Aman yarım, səfa gəldin.

Ol bahar yaz ayları gələndə
Bülbüllər oxuyub güləndə
Cümlə quşlar muradına irəndə
Alıb gedəyim bağlara səni.

Cəmalın xubluğu mahıdır mahı
Göyə çıxır aşığın ahı
Geyinmişən əyninə yaşıl mahı
Haqq qismət eyləsin Kərəmə səni.

Kərəm deyər gerçəkdir sözüm
Bu məlul gönlüm şad edərim özüm
Qızarıb almalar, dəyibdir üzüm
Endirəyim yoxuş dağlara səni.

Əslinin başında olan qızlar Kərəmdən təvəqqi etdilər
ki, bizə də bir gözəlləmə degilən.

Kərəm razı olub başlayır:

“Dübeyt” havasında

Bu qarşıda duran qızlar
Altı qızlar, altı qızlar
Qoyubsuz ciyərimə közlər
Altı qızlar, altı qızlar.

Altı qızın biri Ayişə
Beyləri var qoşa, qoşa
Mayıl oldum hilal qaşa
Altı qızlar, altı qızlar.

Altı qızın biri İnci
Odur gözəllərin gənci
Boynunda var nar turuncu
Altı qızlar, altı qızlar.

Altı qızın biri Mələk
Dünya dönüb çərxi fələk
Mən bir diləmişəm dilək
Altı qızlar, altı qızlar.

Altı qızın biri Məryəm
Getdi gözlərimi sürüyəm
Mən olmuşam sizə heyran
Altı qızlar, altı qızlar.

Altı qızın biri Ümmü bir Tuti
Odur gözəllərin qəti
Kərəm çəkibdir xifəti
Altı qızlar, altı qızlar.

Bu əsnadə bunların yanına bir paşa gəlib qızları Kərəmin yanından qovur, sonra Kərəmdən hal-əhval tutub ona deyir ki:

– Mən sənin atana qabağlar çox qulluq etmişdim. İndi Hələbə köçüb gəlmişəm, sən heç fikir eləmə, mən hər növ olur, olsun Əslini sənə alıb verəcəyəm.

Paşa yubanmadan qızın dalınca adam göndərir ki, onu qaytarsınlar. Adamlar qayıdıb qızın nigah kəsmək üçün klisəyə aparılmasını söyləyirlər. Paşa əmr verir ki, gedib klisdən zor ilə alıb gətirsinlər. Paşanın adamları bir qədər çək-mədən Əslini götürüb gəldilər. Keşiş də qızın dalınca bir əl

bir tƏpƏ paşanın yanına gƏlib qızını kƏçürmək üçün ondan vaxt istƏyir və toy edib qızını KƏrƏmə kƏçürəndə ona tilisimli paltar geyindirərək tapşırır ki, dügmələrini KƏrəm açsın.

Toy gecəsi KƏrəm belə oxuyur:

“Qafiyə” havasında

Görüm sizi var olasız, bəylər
Məni muradıma yetirdiniz
Düşmanın ciyərini od olub teylər
Məni muradıma yetirdiniz.

Kəbəyə gedib olasız hacı
Başınıza qoyasız tacı
Verdiniz mənə əlacı
Məni muradıma yetirdiz.

Sağ ol İsfahandan gələn paşa
Səni görüm min il yaşa
Keşş də düşsün təşvişə
Məni muradıma yetirdiz.

Gəlin gələn gecəsi KƏrəm Əslinin gəlişinə deyir:

“Dübeyt” havasında

Söyləyim başdan ayağa
Al qırmızı geyinmişdi
Verrəm fəqirlərə sadağa
Al qırmızı geyinmişdi.

Atalıdır, analıdır
Ördəklidir, sonalıdır
Barmaqları xınalıdır
Al qırmızı geyinmişdir.

Doldur badə içməyə
Gəl boynuma sarışməyə
Vaxt gəldi gülüşməyə
Al qırmızı geyinmişdir.

Yaşa, sövdüyüm, yaşa
Yazılanlar gəlir başa
Xalları var qoşa-qoşa
Al qırmızı geyinmişdir.

Kərəm də gəldi sizə
Qədəm basdı elinizə
Əsli xanım gəldi bizə
Al qırmızı geyinmişdir.

Əsli ilə Kərəm qucaqlaşıb öpüşdülər. Sonra Əsli təklif elədi ki, paltarının düymələrini açsın.

Kərəm alır görək nə deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

İsfahandır vətənimiz, elimiz
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin
Ördək uçdu viran qaldı gölümüz
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin.

Səni mənə verdi yaradan Xuda
Səni araya-araya düşmüşdüm cida
Bir canım var yolunda olsun fəda
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin.

Bizim eldən sorub buraya gətirdim
Ərzərumda xəstələnib yatırdım
Tərcanda müradıma yetirdim
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin.

Gəl ikimiz bir döşəyə girəlim
Mərdlərin sözlərinə irəlim
Halın əhvalın mən soralım
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin.

Sənə qurban olsun bu şirin can
Alayım başına gələn qadanı
Necə ağlatdın Kərəm dədəni
Çöz Əslim, çöz köksün düyməsin.

Belə dedikdə Əslinin döşündəki düymələr açıldı, əmma iki düymə isə açılmadı. Kərəm nə qədər çalışdı isə onları açə bilmədi. Böyləliklə səhər açıldı. Kərəm isə canından bezar olub, bir ah çəkdi. Ağzından alov çıxıb Kərəmi başdan ayağa bürüdü. Əsli bu halı görcək başlayır haray salıb ağlamağa.

Əslinin ağlamasını görüb Kərəm yana-yana deyir:

“Dübeyt” havasında

Gəl Əslim, bu qədər ağlama
Yanaram, Əslim, yanaram
Həs-rət ciyərimi dağlama
Yanaram, Əslim, yanaram.

Bir ataş düşdü yüzümə
Eşq doldu gözümə
Öləndə gəl mazarıma
Yanaram, Əslim, yanaram.

Kərəm söylənir adım
Ərşə çıxdı fəryadım
Əlimdən getdi muradım
Yanaram, Əslim, yanaram.

Söz qurtarandan sonra alov bərkiyib Kərəmi külli kuf elədi. Paşa Kərəmin sehr ilə ölməsini eşidib, Keşişin dalınca adam saldı ki, onu tutub öldürsünlər.

Əsli “Kərəmi şikəstə” ilə haraya gələn qızlara deyir:

Görün qızlar mənim müşkül halımı
Yandı Kərəm, məni saldı bu dərdə
Əydi qamətimi, бүkdü belimi
Yandı Kərəm, məni saldı bu dərdə.

Bizə haqdan belə zülüm olurmu
Heç gonlum açılıb gülürmü
Məhşərdə görüşmək qismət olurmu
Yandı Kərəm, məni saldı bu dərdə.

Sağlığında çəkməz idim nazını
Dinləmədim şirin-şirin sözünü
Açım məzarını görüm yüzünü
Yandı Kərəm, məni saldı bu dərdə.

Xan Əsliyəm mən bu yolda gəzərəm
Bir dərdimi min dəftərə yazaram
Kərəm kimi bu canımdan bezaram
Yandı Kərəm, məni saldı bu dərdə.

Anası qızının ahı-fəğan etməsini görüb onu ovundur-
maq istədikdə.

Əsli nifrətlə ona böylə deyir:

“Kərəmi şikəstə” havasında

Necə dözümlər mən bu həsrətə
Ana, Kərəm yandı deyib ağlaram
Sövdüyüm saldı məni bu dərdə
Ana, Kərəm yandı deyib ağlaram.

Leyli üçün Məcnun dağlara düşdü
Şirin üçün Fərhad qayalara daldı
Bu ayrılıq bizə mövladan gəldi
Ana, Kərəm yandı deyib ağlaram.

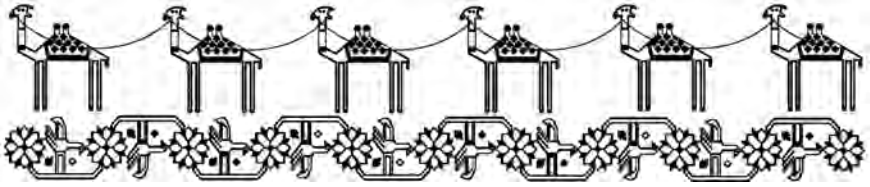
Keşiş babam bu işə səbəb oldu
Kərəmin atasını yüzümə saldı
Bu ayrılıx bizə mövladan gəldi
Ana, Kərəm yandı deyib ağlaram.

Mən Əsliyəm görmüş idim düşumu
Axıtdım gözümdən qanlı yaşımlı
Yarım çəkdi otuz iki dişini
Ana, Kərəm yandı deyib ağlaram.

Əsli sözünü qurtarıb saçını ilə Kərəmin külünü bir yerə
yığmaq istədikdə kül alovlanıb Əslini də yandırdı.

Paşa bu faciəni görcək Keşiş ilə qarısını əziyyətlə
öldürüb onların varidatını Sofuya bağışladı və evləndirib
həmin şəhərdə bərqərar etdi.

Bitdi

DASTANLARDA İŞLƏDİLƏN AŞIX-EL HAVALARININ ADLARI

- “Qafiyə” havası
- “Şikəstə kərəmi” havası
- “Dübeyt” havası
- “Kərəmi şikəstə” havası
- “Şikəstəi turabi” havası
- “Turabi şikəstə” havası
- “Koroğlu” havası
- “Divanı şikəstə” havası
- “Bağlama” havası
- “Şikəstə” havası
- “Yanix Kərəmi” havası
- “Sallama kərəmi” havası

MÜNDƏRİCAT

Bədii dəyərin məhək daşı (<i>Gülbəniz Babaxanlı</i>).....	5
Ərtoğrul Cavid	
Zinhar və Mahəfruz haqqında	8
Zinhar ilə Mahəfruz	11
Mahmud ilə Nigar xanım	35
Şah Baba ilə Pəri xanım	65
Şah Səməd və Niyar xanım	86
Əsli və Kərəm	117
Dastanlarda işlədilən aşix-el havalarının adları.....	214

Kitab “Proqress” internet və poliqrafiya xidmətləri MMC-də
yığılıb səhifələnmiş, redaktə və korrektə edilmişdir.

Azərbaycanın qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtoğrol Cavid

VIII cild

Azərbaycan dastanları və Ərtoğrol Cavid

Kompyuter yığımı:

Almaz Kərimova
Elnarə Fərzəliyeva

Çapa imzalanıb 22.04.2011.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. F.ç.v. 13,5. Ş.ç.v. 13,5.
Sayı 500. Qiyməti müqavilə ilə.

“Çaşıoğlu” mətbəəsi.
Bakı ş., M.Müşfiq küç., 2 E